

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRHUS-ÅRBOG 1990

ÅRHUS-ÅRBOG 1990

ÅRHUS-ÅRBOG

1990

UDGIVET AF ÅRHUS BYHISTORISKE UDVALG

ERHVERVSARKIVET 1990

OMSLAG

»Mågekysset« malet af Hans Oldau Krull
(Foto: Knud Nielsen)

BOGEN

er skrevet og tilrettelagt af:

Annegrete Dybdahl
Kjeld Elkjær
Jørgen Elklit
Jørgen Fink
Ib Gejl
Helge Jensen
Jens Jeppesen
Erik Korr Johansen
Finn H. Lauridsen
Palle Lykke
Hans Jørgen Madsen
Henrik Vedel-Smith

under redaktion af
Henrik Vedel-Smith

© Århus byhistoriske Udvalg

Pressefotos er leveret fra:
Billedtjenesten, Aarhus
Stiftstidende

Udgivet med velvillig støtte af Provinsbanken

Århus-Årbog 1990 er sat og trykt på
Phoenix-Trykkeriet A/S

Skrift: Baskerville
Papir: 120 gr. mat coated
ISBN 87 89 386-12-4

ISSN 0901-7283

Indhold

1989 – dag for dag	7
Ansigter fra 100 års avisliv	36
Udgravninger i Lisbjerg og Århus	52
Byrådsvalget i november 1989	61
De fratrådte, valgte eller udnævntes i 1989	72
Vennelyst gennem tiderne	75
Krügers kupler	86
Boghandel i tre generationer	93
Beskæftigelse og erhverv i Århus 1989 ...	98
Fra fotografiets barndom	111
»Uordener på gaden« – glimt med lugte fra 1800-tallets Århus	116
Døde 1989	126

1989 dag for dag

Januar

Søndag 1. januar

Nytårsaften og -nat er travl for mange. Falck må ud med ambulancer 65 gange og sammen med brandvæsenet er der 22 udrykninger til mindre brande. Politiet har 61 udrykninger, og det meste af nytårsdag går, før der bliver ro igen.

Mandag 2. januar

En pensionist, der var utilfreds med Røde Kors-indsamlingen til de jordskælvsramte i Armenien, startede selv en indsamling ved avertering i Aarhus Stiftstidende. Politiet må dog standse hans gode vilje: også for indsamlinger er der ganske bestemte regler.

Tidligt på aftenen nedskydes en ung narkohandler på Stentrappen ved Åboulevarden. Morderen er en jævnaldrende, men han når at slippe væk, før politiet kommer.

Tirsdag 3. januar

På Vorrevangskolen er der for tredje gang i løbet af en uge forsøg på brand-

To drenges leg med nytårsfyrværkeri ved en slangeskulptur ved Aarhus Kunstbygning får den uheldige virkning at skulpturen udbrænder.

(Foto: Aarhus Stiftstidende).

stiftelse. Brandene har dog ikke anrettet større skader.

Onsdag 4. januar

Den ny-religiøse sekt Bagwam-bevægelsens Aarhus-tilhængere anlægger

sag mod Dialogcentret og dets formand, dr. theol. Johs. Aagaard for bagvaskelse. En film om bevægelsens ideologier kan lejes på centret til skræk og advarsel.

Torsdag 5. januar

Ledelsen af Aarhus kommunale Værker melder Aarhus Oliefabrik til politiet efter den fejl, der blev begået mellem jul og nytår, hvorved der kom vand fra havnen ind i Midtbyens vandforsyning til stor gene for beboerne.

Freitag 6. januar

I de to første weekend'er holder Civilforsvaret åbent hus i håb om ad denne vej at hverve flere frivillige.

På Laursens Realskole starter en ny form for musikskole. Der satses på, at børn og deres forældre skal komme i fællesskab og gerne fortsætte hjemme på samme måde.

Lørdag 7. januar

Til Aarhus Stiftstidendes nye bygning, der opføres på Olof Palmes Allé, har den århusianske/københavnske kunstner, Ib Geertsen, som fylder 70 år i dag, fået bestilling på en mobile, der skal blive Danmarks største.

Århus Kommune sætter nu 4,2 mill. kr. ind på at udbygge Ravnsbjergvej, så Ringvej Syd vil være færdigudbygget i 1990.

Søndag 8. januar

Århus Sporveje averterer igen med prisstigninger gældende fra næste søndag. De undlader dog at oplyse

1989

om de nye priser; dem må man selv skaffe sig på abonnementsstederne.

Århus Symfoniorkester har nu fået løst sit problem om prøvelokaler: i det ombyggede Frichs-anlæg er der lejet lokaler i en af de store haller, og de vil blive lydisolerede, så orkestret ikke bliver til gene for de mange andre lejere.

Mandag 9. januar

Den telefonklagecentral, Socialforvaltningen lige har oprettet for børn, er kommet uheldigt af sted med en pjece. Der åbnes den mulighed, at der kan klages over en lærer, der er »dum«. Af den grund ønsker skolevæsenet ikke at medvirke til en fordeling af pjecen.

Tirsdag 10. januar

Det tog kun få dage for politiet at indkredse den unge mand, der 2. januar skød en anden narkoman på Stentrappen. Morderen er kun atten år, og han hævder, at skuddet gik af ved en fejltagelse.

På tre af amtets sygehuse lukkes nu vaskerierne. Det vil give en besparelse på 4 mill. kr. at overføre al vask til Kommunehospital, hvilket vil føre til afskedigelse af 31 medarbejdere.

Onsdag 11. januar

Trods en 5-årig principbeslutning om oprettelse af et bymuseum skrinlægger rådmand Thorkild Ibsen planen. Formanden for bestyrelsen, museumsinspektør Hans Jørgen Madsen, nedlægger sit hverv i protest.

Når det gælder om at rense mellem de små egetræer i den nyplantede Gjellerup Skov, er skovkusk Ian Tullis og vallakken Claus bedre end en moderne traktor.
(Foto: Peter Laursen).

Dansk Firma Center, som overtog Finsensgades Skole, da den blev lukket, bytter med N. Kochs Skole, som har for lidt plads på Åboulevarden.

Torsdag 12. januar

Århus Kommunale Værker skærper kontrollen med 3.500 virksomheder efter uheldet 28. december.

Fredag 13. januar

En bistandsklient, der optrådte voldeligt over for en socialinspektør, har ved Vestre Landsret fået skærpet sin dom til 60 dages fængsel.

Mandag 16. januar

I et forsøg på at redde Marselisborg Seminarium »truer« borgmesteren med at forlange gamle aftaler overholdt: kommunen har forsterket til at overtage bygningen, hvis seminariet lukkes.

Tirsdag 17. januar

Sidst på aftenen stjæles en bybus, en linie 4, ved Frydenlunds endestation.

Inden længe finder man bussen på Degnebakken, men der er intet spor af biltyven.

Fredag 20. januar

Børn fra den integrerede institution Riisvangen i alderen fra 3-6 år opfører på Hovedbiblioteket H.C. Andersens Klods Hans for deres jævnaldrende i andre børnehaver.

Onsdag 25. januar

150 skraldemænd nedlægger arbejdet i utilfredshed med overenskomstforhandlingerne, og der går adskillige dage før det genoptages.

De kommunale myndigheder er ved sammen med Turistforeningen at planlægge en forårsrengøring af byens gader og torve. Den vil koste en mio. kr. at gennemføre, men den er tiltrængt.

Fredag 27. januar

I Viby Industri kvarter tages en af landets største skateboard-ramper i brug, indrettet i en tidligere fabriks-hal og 3,20 m høj.

Lørdag 28. januar

FDF/FPF opretter et nyt børneorkester, fortrinsvis for drenge, da disse ikke kan komme i pigegardnerne. 15 børn har allerede meldt sig, og flere ventes.

Mandag 30. januar

En af byens ældste boghandler stopper. Det er Brummerstedts 89 år gamle forretning på Søndergade. I stedet rykker Arne Raahauges tøjfor-

retning Casanova ind, når lokalerne er blevet sat i stand.

Tirsdag 31. januar

Ved SF's interne afstemning om partiets spidskandidat til byrådsvalget i november får Lone Hindø 199 stemmer, mens Thorkild Ibsen må nøjes med 77. Ved sidste opstilling var det Ibsen, der fik flest stemmer.

Februar

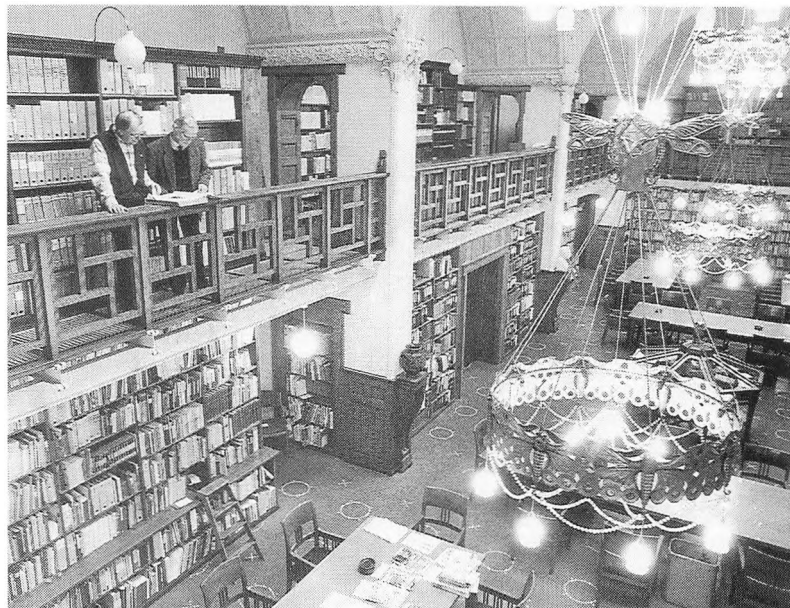
Onsdag 1. februar

Som led i forberedelserne til det kom-

mende kongrescenter bliver Eckersberggade lukket på strækningen mellem Skovgaardsgade og Gebauersgade.

Olaf P. Christensen fejrer 25 års jubilæum som rådmand med en reception på Rådhuset. Århus Konservative Vælgerforening benytter lejligheden til at skænke sin gamle foreningsfane fra 1886 til det kommende bymuseum.

Erhvervsarkivets læsesal er imponerende i sig selv, men også den store bogsamling er værd at studere nærmere.
(Foto: Jens Tønnesen).

1989

Torsdag 2. februar

»BZ-læstningen« Thunøgade 19 bliver overtaget af politiet, efter at den er forladt af de boligaktivister, der har holdt ejendommen besat siden juni 1988. En gruppe håndværkere begynder straks at forberede husets ombygning.

Fredag 3. februar

200 havnearbejdere på Århus Havn nedlægger arbejdet i utilfredshed med de lokale overenskomstforhandlinger.

Mandag 6. februar

Efter nedrivning af »Kirkegården« i Lisbjerg finder arkæologer fra Forhistorisk Museum stolpehuller og andre bygningsspor af nogle store huse, formentlig fra vikingetiden. Der kan være tale om en kongsgård eller et stormandsssæde.

Tirsdag 7. februar

I Amtsrådets møde vedtages det at flytte Amtscentralen for Undervisningsmidler fra Amtsgården i Højbjerg til køkken- og kantinebygningen i det nu nedlagte Skanderborg Sygehus.

Onsdag 8. februar

I Byrådets møde sker den endelige godkendelse af lokalplanen, der bl.a. omfatter Kurt Thorsen Totalentreprisen Langeliniehus-projekt ved Skovvejen. Samtidig vedtages det at lede den tunge trafik til midtbyen og havnen uden om Dronning Margrethes Vej og Skovvejen.

På Naturhistorisk Museum vises særudstillingen »Dinosaurer og andre fortidsøgler«.

Torsdag 9. februar

Kunstscolen Gallo-Scolen på Blåmunkevej i Risskov, startet i 1988 på initiativ af overlæge Johannes Nielsen, Psykiatrisk Hospital, modtager som opmuntring 30.000 kr. fra rådmænd Jens Arbjerg Pedersen.

Fredag 10. februar

Ved Retten i Århus idømmes en 24-årig mand 3 års fængsel for 16. januar at have røvet 80.000 kr. fra Sparekassen Bikubens cityafdeling i Frederiksgade og tidligere at have stjålet 12.000 kr. i Andelsbanken, Skt. Clemens Torv.

Lørdag 11. februar

Århus Kommunes Skolevæsenes Dattacenter (DÅKS) flytter fra Paradisgades Skole til Graham Bells Vej i Århus Nord.

Søndag 12. februar

Der udbryder brand i Scanola, Århus Oliefabriks anlæg ved Østmolevej. Brandvæsenet tilkaldes og slukker branden, der sandsynligvis skyldes en teknisk fejl i kølesystemet.

Mandag 13. februar

46 timelønnede medarbejdere ved DLG på Århus Havn nedlægger arbejdet på grund af utilfredshed med løn- og arbejdsforhold.

3½ kg friske tomater, leveret af gartneriet Skovlund ved Sabro, sælges på GASA's auktion for 4.902 kr. kiloet.

Tirsdag 14. februar

Efter en orkanagtig storm stiger vandet i Bugten til 150 cm over dagligt

vande. Der meldes om lokale oversvømmelser og vandfyldte kældre, og digerne nord for Århus må forstærkes med sandsække, men holder dog stand.

Mammen & Drescher Århus Transitlager ødelægges af en voldsom brand. Skaden anslås til ca. 200 mio. kr.

Onsdag 15. februar

De strejkende arbejdere på DLG genoptager arbejdet, efter at der er lovet forhandling.

Lørdag 18. februar

Løn- og personalechef Jørgen Høj oplyser om en hemmelig undersøgelse, hvorefter 30 af 100 ansatte i en bestemt gruppe kommunalt ansatte har overtrådt straffeloven mere end 5 år før deres ansættelse.

I Tivoliteatret i Tivoli Friheden er der premiere på »Lagkagerevyen«, Århus Studenterrevy 1989.

Mandag 20. februar

Politiet anholder i nærheden af Hovedbanegården to jugoslaver, der viser sig at høre til en bande af professionelle lommetyve. Den ene optræder i en specialkonstrueret frakke, så han kan stjele uden at tage hånden op af lommen. Andre medlemmer af banden er arresteret i Ålborg og Odense.

Tirsdag 21. februar

Forbundsformand Preben Møller Hansen agiterer fra en højtalervogn på Skt. Clemens Bro for underskriftindsamlingen til partiet Fælles Kurs

Tivoli Friheden fornyes for 5 mio. kr., og bl.a. opmudres den ene sø, som til sommer får nye både og masser af lys.
(Foto: Kim Haugaard).

med voldsomme angreb på nulevende og afdøde danske politikere.

Onsdag 22. februar

I Byrådets møde er der en heftig debat om rapporten, der skulle afsløre gammel kriminalitet hos 30% af en gruppe ansatte i kommunen (se 18. februar). Det viser sig, at undersøgelsen er fra 1980 og kun har omfattet 25-30 medarbejdere inden for Århus Sporveje. Rådmand Lone Hindø angriber løn- og personalechefen og sporvejsdirektøren, mens borgmesteren tager dem i forsvar.

Det vedtages at lukke Riis Skov for gennemkørende trafik, foreløbig i et år, ved opsætning af en bom ud for vandrerhjemmet. Samtidig ændres lysreguleringen ved Nordre Strandvej og Egå Strandvej for at lede trafikken bort fra boligvejene og ud på Grenåvej.

Freddag 24. februar

Samtlige medarbejdere ved Århus Sporveje modtager en skriftlig undskyldning fra sporvejsdirektør Leif Marcussen for, at en medarbejdergruppe uforskyldt er bragt i miskredit (se 18. og 22. febr.).

Det tidligere mødre- og spædbørns-hjem Riisvangen, der drives af foreningen Jysk Børneforsorg/Frede-

hjem, bliver genindviet under navnet Ellengården, opkaldt efter foreningens stifter Ellen Schepelern. I bygningen er indrettet en familiepension med toværelseslejligheder, en vuggestue samt foreningens kontor, der flytter hertil fra Vesterbro Torv.

Arkivar Jørgen Fink, Erhvervsarkivet, bliver dr. phil. på afhandlingen »Middelstand i klemme? Studier i danske håndværksmestres økonomiske, sociale og organisatoriske udvikling 1895-1920«.

Marts

Onsdag 1. marts

I Europa Cup-turneringen spiller AGF på hjemmebane mod Barcelona, men taber 0-1 til stor skuffelse for byens fodboldfans.

Torsdag 2. marts

I den forholdsvis nye Forskerpark går det godt. Der knyttes stadig nye virksomheder til. I øjeblikket er der 19 med 120 ansatte, mens en udvidelse på 150 nye job er forestående.

Søndag 5. marts

Sparekassen SDS's Møllevang-afdeling på Vestre Ringgade flyttes til Vanggårdscentret. På et halvt år har der været tre røvier, hvad der tilskrives beliggenheden op til Botanisk Have, hvorfra det er let at undslippe.

Onsdag den 8. marts tager Aarhus Stiftstidende en ny rotationspresse i brug, og dermed indledes den gradvise flytning af bladhuset fra Kannikegade til Olof Palmes Allé.

(Foto: Ib Hansen).

Mandag 6. marts

På Nordgårdskolen, hvor der indskrives mange børn i skolen, uden at de taler dansk, vil der nu blive oprettet særklasser for børnene, hvor de kan lære sproget, før de starter skolegangen. Skolevæsenet søger om 2,3 mio. kr. til at realisere disse foranstaltninger.

Tirsdag 7. marts

Trods den ekstraordinært milde vin-

ter er der alligevel sket indhug fra vandsiden mod skrænterne ved Møsegård, og flere træer er faldet ned på strandkanten.

Onsdag 8. marts

En række beboere i Hasle modsætter sig, at det tidligere børne- og observationshjem Haslykke indrettes til hjem for 12 yngre patienter fra Pyskiatrisk Hospital.

Torsdag 9. marts

Dækket over åen under den nye Clemensbro er nu så dårligt, at det vil blive lige så dyrt at forny det som at frilægge et stykke af åen, en diskussion, der til stadighed dukker op i byen.

Fredag 10. marts

Tyverierne på byggepladser er ikke så hyppige, som de har været. Det er billigere at opsætte et solidt hegn end at erstatte, hvad der stjæles. Politiet har gjort en ekstra indsats for at fange tyvene, da tyverierne tog helt overhånd sidste sommer.

Lørdag 11. marts

Med den nye teaterlov i vente »truer« to af byens teaterledere, Peder Svendsen fra Filuren og Lasse Dehle fra Svalegangen, med at opsige deres stillinger, ligesom Gellerup-scenens leder, Finn Bredahl Jørgensen, allerede har gjort.

Søndag 12. marts

De handlende i det nye Skejby-center har haft mere end en snes indbrud i deres butikker siden åbningen i september.

Til de nye børnehaveklasser på Nordgårdskolen er der blevet indmeldt ca. 40 børn, og heraf taler kun 5-6 dansk. Skolevæsenet overvejer at fordele de fremmedsprogede på flere skoler i bydelen Gellerup.

Mandag 13. marts

Alt for mange forældre forsømmer at lade børnene vaccinere, nogle af religiøse grunde, andre fordi de ikke tillægger det nogen betydning, men den holdning går byens læger imod: med de mange rejser til syden er det vigtigt, at børn bliver vaccineret, netop mens de er små.

Tirsdag 14. marts

Lise Nørgaard, Matador-seriens kendte forfatter, skriver i år det stykke, der skal være Århus Teaters juleforestilling. Revyforfatteren Ida From skal skrive sangene og Bodil Heister melodierne.

Onsdag 15. marts

Efter at der er fundet kviksølvrester i undergrunden er arbejdet med det nye kongrescenter ved Musikhuset stoppet, indtil sagen er nærmere undersøgt.

Fredag 17. marts

Aarhus Stiftstidende er ved at flytte ind i sit nye domicil på Olof Palmes Allé, og det har i det meste af ugen forsinket avisens trykning i flere timer.

Lektor Viggo Mortensen, Institut for Etik og Religionsfilosofi, bliver dr. theol. på afhandlingen »Teologi og naturvidenskab«.

Lørdag 18. marts

Aarhus Pigegarde spiller ved et stort loppemarked i Tivoli Friheden. Der arbejdes på at skaffe penge, så garden igen kan komme på sommertur til Amerika.

Søndag 20. marts

En kvindelig buschauffør opdager to unge lomme- og tasketyve i funktion i bussen. Ved at holde dørene lukkede og samtidigt tilkalde politiet fanges de to, grebet med stjalne punge på sig.

To andre unge mænd pågribes kort efter midnat. De begik indbrud i tom-

bolaen på Skt. Clemens Bro og havde bl.a. stjålet et parti bamser.

Tirsdag 21. marts

Et af byens stærkt trafikerede kryds, Jyllands Allé/Skovbrynet/Carl Jensens Vej, får lysregulering med trafikstyring, så f.eks. linie 4 skulle kunne køre igennem krydset uden stop.

Kanal ATV, hvis oprettelse Fællesorganisationen gav et par mio. kr. til, trues af konkurs. Underskuddet var i 1988 ca. 5 mio. kr., og på F.O.s ge-

Det nye Marselisborg Havnecenter, der efter planen skal være færdig 1990, begynder så småt at tage form. Byggeriet opføres så det danner afskærmning til Århus Havns erhvervsarealer.
(Foto: Hans Otto).

neralforsamling var der ingen stemning for yderligere tilskud.

Lørdag 25. marts

Da Århus Byråd af andre byråd i landet har fået tilnavnet Det rejsende, vil borgmester Thorkild Simonsen have lavet reglerne om, så der ikke bruges flere penge på rejser end nødvendigt.

1989

Påskedag 26. marts

Der er alt for mange »intimmassøser« i Århus. Resultatet er, at priserne på ydelserne falder. Tilgangen til »faget« er blevet for stor på grund af den økonomiske stramning. Det menes i øvrigt, at indtægterne, som unddrages skattevæsenet, samlet kan løbe op til en halv snes mio. kr.

Tirsdag 28. marts

En bande unge mennesker, som menes at komme fra Vorrevangen, trænger ind i Ungdomsklubben på Trøjborg og kvæster adskillige alvorligt med køller, jernstænger og gaspistoler.

Onsdag 29. marts

Byrådet vedtager en ny erhvervsplan. Ved mere velvilje over for såvel nye som gamle virksomheder håber man at kunne skaffe måske 20.000 nye arbejdspladser.

Torsdag 30. marts

Foreningen Århus Bymuseums Venner holder generalforsamling, og der kommer stærk kritik frem af byrådet, fordi der ikke bliver truffet en beslutning om museets igangsættelse.

April

Lørdag 1. april

I en tidligere slagterbutik på hjørnet af Helgenæsgade og Molsgade åbnes Spejdermuseet i Århus efter 4 års ind-

samlingsarbejde. Bag museet står Det Danske Spejderkorps, KFUK- og KFUM-Spejderne, Sct. Georgs-Gilderne og 1. Århus Tropssamfund.

Søndag 2. april

Hjemmeværnet i Århus holder 40 års jubilæum med festgudstjeneste i Domkirken, fanemarch til Rådhuset og gallafest i Musikhuset med tale af hjemmевærnschefen, general R. Gottlieb.

Mandag 3. april

Arbejdsformidlingen i Århus åbner nyt kontor for den vestlige del af kommunen i City Vest i Brabrand.

Onsdag 5. april

Samsøgades Skole fejrer 75 års jubilæum ved en to dages fest med åbent

Kirstinesminde Flyveplads er igen blevet åbnet for fly, men kun svævefly. Da svæveflyene bliver trukket på vingerne ved hjælp af wirestart, skulle der ikke opstå miljøproblemer (8. april).
(Foto: Jens Tønnesen).

hus, musik, dans, opsendelse af balloner og optog fra Kloostertorvet til skolen. På en udstilling om skolens historie vises bl.a. billeder af dens to mest fremragende elever, statsministrene Hans Hedtoft og H.C. Hansen.

Ungdomsklubben Trøjborg må lukke, efter at en gruppe unge har overfaldet ledelsen i lokalerne på Finsensgades Skole og såret klublederen med knivstik. Det er dog meningen, at klubben skal reorganiseres til efteråret.

Torsdag 6. april

Rådmand Thorkild Ibsen meddeler, at Kulturministeriet og Århus Kommune tilsammen har bevilget 1,4 mio. kr. som særligt tilskud til Forhistorisk Museum, Den Gamle By og Naturhistorisk Museum for at klare en række presserende opgaver.

I Toldbodgade 8 over for Politigården åbnes Loppemarkedet, der fremtidig skal være ramme om byens loppemarkeder. Fordelingen mellem arrangørerne varetages af Århus-Ungdommens Fællesråd.

Mandag 10. april

Biskop Herluf Eriksen, formand for forhandlingsudvalget vedrørende Århus-seminarierne, meddeler, at udvalget foreslår en sammenlægning under navnet Århus Fællesseminarium og med Per Frimer-Larsen som rektor.

Tirsdag 11. april

Amtsborgmester Ib Frederiksen og amtsrådets 4 udvalgsformænd indfører fast træffetid for publikum efter hvert amtsrådsmøde kl. 17-18 på Amtsgården.

Udsendelsen »Højlands Forsamlingshus« i TV 2 er henlagt til Nordgårdskolen, og emnet er fremmed-

sprogede børn i folkeskolen. I panelet ses rådmand Thorkild Ibsen og skolekonsulent Jens Lundby.

Onsdag 12. april

Som led i festivalen »The British are coming« opfører The Royal Shakespeare Company »Titus Andronicus« i Ridehuset.

Torsdag 13. april

Under et møde på Årslev Kro søger beboerne i Åbo og Skibby forgæves at få motorvejen lagt uden om de to byer. Ekspropriationskommissionen og Motorvejskontoret holder fast ved den ny, lidt vestligere linjeføring på grund af problemer omkring Århus Å.

Lørdag 15. april

Århus Salatfabrik A/S i Nørre Allé overtages af DACAPO, Randers Salat & Løg A/S, og produktionen flyttes til Randers.

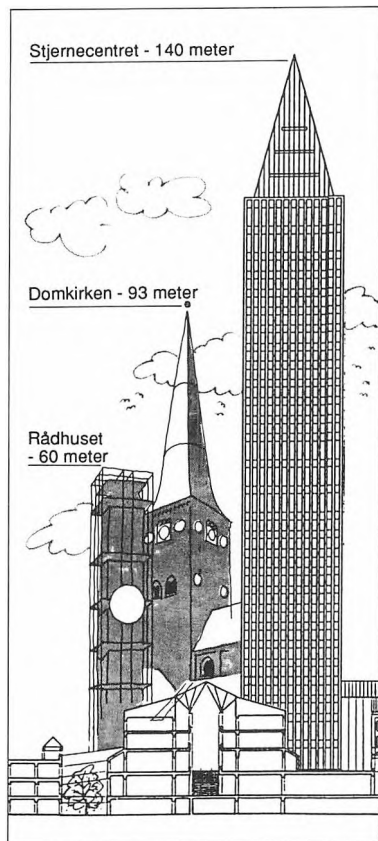
Tivoli Friheden åbner sæsonen en uge før normalt, bl.a. af hensyn til konfirmandernes »blå mandag«.

Mandag 17. april

På et offentligt møde i det tidligere Århus Dampvaskeri på hjørnet af Gerlachsgade og Læssøesgade gør rådmand Thorkild Ibsen med arkitekter og embedsmænd rede for Dampvaskeriets fremtid som tilflugtshus under kvarterets renovering og senere som almindeligt beboerhus.

På grund af tungmetalfurening både af jord og murbrokker er det indtil videre ikke tilladt at fjerne resterne efter de gamle bygninger ned mod Godsbanegården. (Foto: Jens Tønnesen).

Tårnet i Stjernecentret på Barnow-grunden bliver ikke til at overse med sin højde på 140 meter. Lokalplanen, der skal bane vej for det nye storcenter, er midt i april ved at blive behandlet i kommunale magistratsafdelinger.

Søndag 23. april

Borgmester Thorkild Simonsen, rådmændene Olaf P. Christensen og

Thorkild Ibsen, juridisk chef Ole Papsø og en række personligheder fra uddannelsesinstitutioner og erhvervslivet tager på en 10 dages rejse til Kina, hvor delegationen skal knytte kontakter i venskabsbyen Harbin, hovedstaden Beijing samt i Hongkong.

Mandag 24. april

Fire anlægsgartnere har i samarbejde med Social- og Sundhedsforvaltningen iværksat en hjælp til havepasning for pensionister. Ordningen består i hækkeklipping en gang i sæsonen og plæneklipping en gang om ugen.

Det skønnes, at mindst 5000 østjyske konfirmander holder »blå mandag« i Århus med strøgtur, indkøb og besøg i Tivoli Friheden.

Rigsantikvar Olaf Olsen afslører på Moesgård en »tidsmaskine« af billedhuggeren Bjørn Nørgaard, en tårnlignende skulptur på hjul, skænket af Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, til opstilling ved indkørslen til museet.

Onsdag 26. april

Lektor Erich Mikkelsen, Farmakologisk Institut, har modtaget 1 mio. kr. fra Lundbeckfonden til sit arbejde med hjertemedicin.

Torsdag 27. april

Direktør Harald Borges modtager i Den gamle By årets Skt. ClemensPris, en egetræs lystestage, for sine mange tegninger af gamle bygninger i Århus.

Fredag 28. april

Lektor James Richard Wilson, Geologisk Institut, bliver dr. phil. på en afhandling om det norske fjeldområde Fongen-Hyllingen.

Lørdag 29. april

De to unge mennesker, der i april og i august 1988 arrangerede halfest med laser-show i Vejlbj-Risskov-Hallen, gentager forestillingen i udvidet form.

Maj

Mandag 1. maj

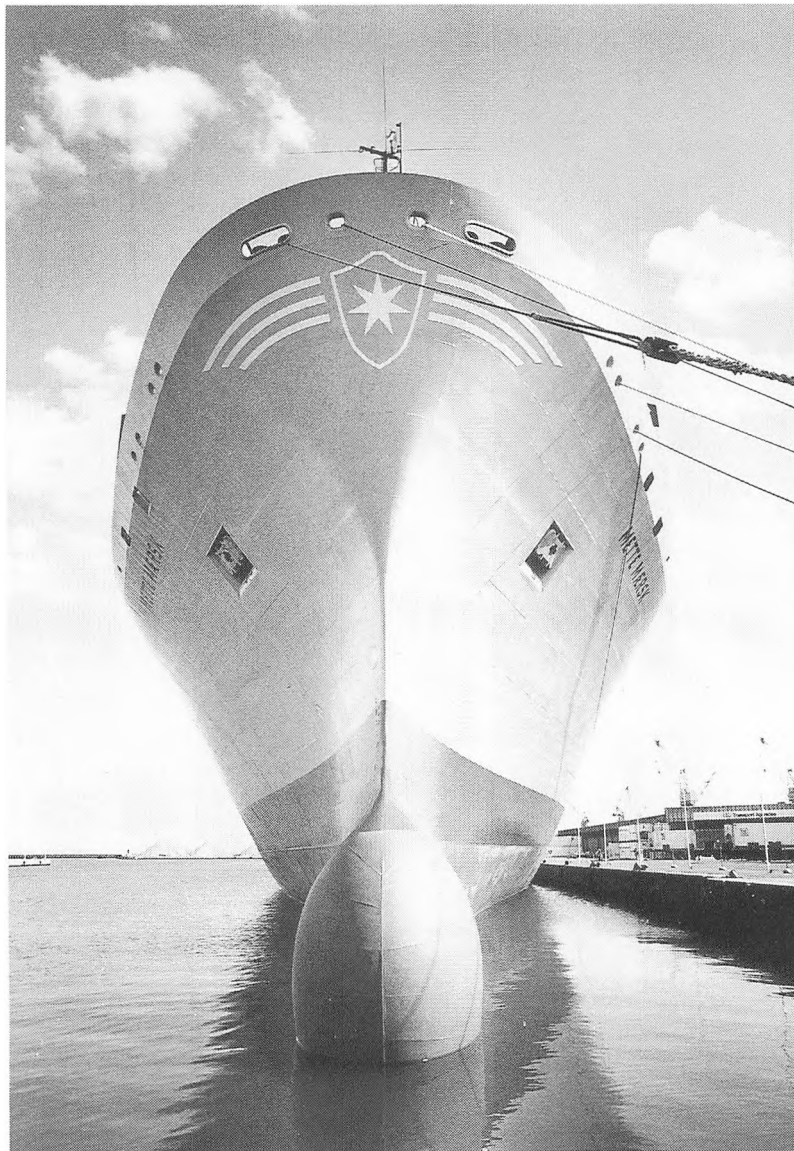
Det kniber med tilslutningen til World Masters Games i juni. Ved tilmeldingsfristens udløb i dag har kun meldt sig 2.725 mod forventede 10.000. Ledelsen vil gøre en ekstra indsats her i maj.

Onsdag 3. maj

Hele dagen var der underholdning af forskellig art for de mange, der mødte op ved åbningen af det nye beboerhus i Skejby-centret.

Fredag 5. maj

Den omfattende terroristsag i København synes at have udløbere her til Århus. Adskillige af de fængslede er tidligere århusianere, og en trafikdræbt bilist, fra en ulykke her i byen i 1980, lå inde med en nøgle, der passer til gruppens store arsenal af våben og ammunition.

Mette Mærsk, verdens største container-skib, klargøres i Århus, og åbnes for publikumsbesøg 4.-5. maj. (Foto: Dan Jakobsen).

Lørdag 6. maj

Forhistorisk Museum får stillet et par mio. kr. til rådighed af Carlsbergfonden til færdiggørelse af det arkæologiske arbejde på Bahrain, som påbegyndtes for mere end 30 år siden.

På byens kollegiekontor for studerende, der søger værelser, er der en venteliste på godt 1600, men byggeriet til de unge stagnerer, så der vil gå år, før problemet er løst.

Søndag 7. maj

Den kommunale tandpleje oplyser, at kommunens 53.000 skoleelever i gennemsnit har haft 1,09 hul i tænderne i det sidste år. For 15 år siden var antallet af huller fire gange så stort.

»Huset« udsender sit regnskab, der viser et overskud på 17.000 kr. 300.000 århusianere har benyttet sig af Husets forskellige faciliteter i årets løb.

Mandag 8. maj

World Masters Games ser nu en økonomisk fiasko i øjnene. Der forventes et underskud på 10 mio. kr. p.gr.a. den uventet dårlige tilmelding.

Tirsdag 9. maj

Den århusianske arbejderbevægelses tv-station, Kanal ATV, erklæres konkurs. De samlede tab er på ca. 6 mio. kr.

En hel del mursten i Ridehusets mure er ved at blive udskiftet, da de efterhånden var krakeleret så meget, at de truede med at ødelægge resten af muren.
(Foto: Axel Schütt).

Lokalplanen for Åbyhøj samler 75 borgere til møde med 4 byrådsmedlemmer i Åby Skole. Der kommer indsigelser om den forøgede trafik, efter at Frichsparken er ved at være udbygget.

Onsdag 10. maj

Århus Kommune Information har i år virket i 10 år. I øjeblikket er der mere end 400 henvendelser daglig, men gennemsnittet er ca. 100.000 årligt.

Torsdag 11. maj

Byens hoteller slutter sig sammen om

et sagsanlæg mod World Masters Games, som ikke får brug for de mange værelser, der er aftalt. Det drejer sig om 80% af alle hotelrum, og det vil blive vanskeligt at udleje dem så sent.

Planstyrelsen stopper den videre udbygning af Frichsparken efter beboerprotesterne tirsdag aften.

Lektor Christian Christiansen, Geologisk Institut, bliver dr. phil. på afhandlingen »The coastal ocean. Morphology, hydrography, sediments and sedimentation«.

Fredag 12. maj

På et møde med politiet foreslår stadsingeniøren, at der indføres forbud mod drikkeri, svineri og hærværk på byens gågader. Politiet mener ikke at have mandskab nok til at gennem-

føre den fornødne kontrol med overholdelsen.

Lørdag 13. maj

Lions Clubberne afholder koncert på havnen til fordel for AIDS- og kræftforskningen. Peder Paars leverer strøm til forstærkere og lysanlæg, som en del af byens bands benytter til underholdningen. 4.500 tilskuere lægger i gennemsnit 125 kr. hver til det gode formål.

Pinsedag 14. maj

I dag, pinsedag, synger herrekoret Arion sommeren ind. Det sker kl. 8 i Simonsens Have i Den gamle By, og solen danser fra morgenstunden.

2. Pinsedag 15. maj

I det fine pinsevejr samles væddeløbsentusiaster til Det jyske Derby på Jydsk Væddeløbsbane. Et par tusinde slutter op om arrangementet og medbringer både madkurv, øl og børn.

Tirsdag 16. maj

SF's byrådsmedlem Kurt Wissendorf Møller agter ikke at genopstille. Der er for megen splittelse i partiets kommunale politik, så der ikke bliver levnet tilstrækkelig gennemslagskraft.

Onsdag 17. maj

Skolevæsenet har beregnet, at der skulle være behov for 6 modtageklasser til indvandrerbørn, men indtil nu har så mange meldt sig, at der i hvert fald må oprettes endnu 2 klasser.

Fredag 19. maj

Der er for ringe tilslutning til naturgas fra byens industrielle virksomhe-

der til at byrådet vil tilslutte byen til denne ordning.

I Den gamle By åbnes en udstilling af 40 balkjoler fra 1800tallet i anledning af Tekstilmuseets 50 års jubilæum.

Søndag 21. maj

Det meget solrige og varme vejr kalder mange mennesker til stranden. Vandet er dog hverken rent eller varmt nok til at lokke nogen ud i bølgerne.

I sommervarmen foregår der de særeste ting på Strøget i Århus. Her er en ung århusianer, Jesper, efter endt polterabend sat i gabestok foran Erik Heides jernfugl.
(Foto: Jens Tønnesen).

16 kommunalt ansatte deltager i et kursus om, hvordan man skal klare aggressive klienter. Kommunen står som arrangør, og andre kurser planlægges.

Onsdag 24. maj

Skønt der endnu ikke er økonomisk mulighed for en gennemførelse, vedtager Byrådet en frilægning af åen, først og fremmest under den nye Clemsbro.

Torsdag 25. maj

I håb om at dæmpe den uro, der hersker blandt unge i Vorrevangskvarteret, vedtager Byrådet en støtte til udbygning af flere klubber med forskellige tilbud, der kan fastholde de unge.

Fredag 26. maj

300 skoleelever cykler på Århus Cykelbane i et døgn, tilsammen ca. 5.000 km. De samler ind til træer, der skal plantes i Zimbabwe, ved at sponsorer af enhver art giver tilskud til sagen.

Lørdag 27. maj

I Brabrand får 6 nybagte husejere hver 30.000 kr. i erstatning, fordi deres huse ikke i standard lever op til det prøvhus, hvorefter hushandlen er kommet i stand.

Mandag 29. maj

Borgmester Thorkild Simonsen har fået bekræftet, at DSB kunne tænke sig at sælge eller indstille ruten til Kallundborg. Sammen med borgmesteren derfra vil han nu forsøge at omstøde eller udskyde planlægningen, til Storebæltsbroen er taget i brug.

Tirsdag 30. maj

Skolebørnenes cyklen på Cykelbanen 26. maj har givet penge nok til plantning af 2266 træer i Zimbabwe.

Onsdag 31. maj

I Byrådets møde er der tilslutning til opførelse af endnu 172 ældreboliger. De ventes fuldført i løbet af 1990.

Det vedtages også at støtte World Masters Games, så arrangementet kan gennemføres og hotellerne trække deres konkursbegæring tilbage.

Juni

Torsdag 1. juni

Byens Radio standser sine udsendelser, da der ikke er penge til to fastsattes løn. Der arbejdes dog stadig på at skaffe investorer til fagbevægelsens radio.

Fredag 2. juni

Mindegade 7, der har stået tomt i næsten et år, bliver besat og barrikaderet af en gruppe BZ'ere, der ønsker huset indrettet til bl.a. café og folkekøkken.

Skandinavisk Tobakskompagni i Holme må afskedige 60 medarbejdere på grund af nedgang i salget, særlig af cigarillos.

1989

I en tidligere slagterbutik på hjørnet af Molsgade og Helgenæsgade indvies 3. juni Spejdermuseet Århus af rådmand Thorkild Ibsen og repræsentanter for Det Danske Spejderkorps, KFUK og KFUM-Spejderne og Skt. Georgs-Gilderne. Museet har været åbent for publikum siden 1. april.
(Foto: Axel Schütt).

Lektor Peer E. Sørensen, Nordisk Institut, bliver dr. phil. på afhandlingen »Håb og erindring. Johannes Ewald i oplysningen«.

Lørdag 3. juni

Tivoli Friheden fejrer 25 års jubilæum som delvis kommunal virksomhed med reception i Restaurant Terrassen, udvidet underholdning, halvpristilbud og festfyrværkeri.

Mandag 5. juni

I Pustervig åbnes Carlton Bar og Brasserie efter ombygning af Café Ricks tidligere lokaler.

Tirsdag 6. juni

En røver truer med maskinpistol personalet i Handelsbankens Grøfthøjafdeling til at udlevere 29.000 kr., hvorefter han forsvinder.

Onsdag 7. juni

Rektor Henning Lehmann, Århus Universitet, og to lektorer fra Østasiatisk Institut vender hjem på flugt for studenterurolighederne i Kina, efter at de har sluttet en udvekslingsaftale med Heilongjiang-Universitetet i Harbin, Århus' venskabsby.

Beder Gartnerskole, tidligere kaldt Beder Havebrugsskole eller Jordbrugsteknisk Fagskole, fejrer 100 års jubilæum med afsløring af et keramisk sæt tulipanløg, udført af plantepatologen og keramikeren Frank Heindorff. Samtidig vises kunstnerens udstilling »Den keramiske planter verden« i et af klasselokalerne.

Fredag 9. juni

JME-Bygs administrationsbygning ved Tomsagervej, der 14. februar 1988 blev ødelagt af en brand, indvies efter genopførelse ved arkitekt Mogens Klinge.

Lørdag 10. juni

17. stærkt omarbejdede udgave af

Højskolesangbogen præsenteres ved en åben »syng-sammen-time« i Musikhuset.

Tirsdag 13. juni

I Amtsrådets møde besluttet det efter Byrådets godkendelse at indrette boliger for yngre sindslidende i det tidligere observationshjem »Haslykke« trods naboernes protest.

Det vedtages at opgive en flyveplads ved Borum, men fastholde planerne om en skydebane ved Spørring.

I kantinen til Institut for Statskundskab holdes et informationsmøde mellem danske og kinesiske studerende med mere end 300 deltagere.

Onsdag 14. juni

Det meddeles, at Reklamebureauet NP/3 har købt den tidligere N. Kochs Skole, Åboulevarden 67, og flytter sit hovedsæde hertil fra M.P. Bruuns Gade 64-66.

I Byrådets møde bliver et forslag om indførelse af EDB i Århus Kommunes Biblioteker udsat efter strid mellem to magistratsafdelinger: Thorkild Ibsen fra 4. afdeling foretrækker et canadisk system (GEAC), mens Bjarne Ørum fra 1. afdeling ønsker at afvente et dansk tilbud, evt. fra Kommunedata. Stadsbibliotekar Grethe Torfing oplyser, at arbejdet med en EDB-løsning hidtil har kostet 3 mio. kr.

Torsdag 15. juni

Der er valg til EF-Parlamentet, men stemmeprocenten er lav, i Århus kun 48.65. Blandt de valgte er der kun 1 århusianer: SF'eren lærer John Iversen, medlem af EF-Parlamentet siden 1985. Stud. scient. pol. Steffen Westergaard Andersen, der er spidskandidat for de radikale, opnår ikke valg.

Mandag 19. juni

Ejendomsmægler Jens Nielsen oplyser, at JN-Gruppen, der omfatter 31 ejendoms- og erhvervsmæglerforretninger med 260 medarbejdere, er solgt til Nykredit for et 3-cifret millionbeløb.

Tirsdag 20. juni

Den Permanente Badeanstalt hjem-søges næsten hver nat af indbrud og hærværk, idet der stjæles træ til Sankthansbål. Fritids- og Kulturfor-

valtningen har måttet indsætte hundevagt.

Lektor Lene Fogsgaard, Romansk Institut, bliver dr. phil. på afhandlingen »Ser/Estar og udsigelsen«.

Lektor Ole Knudsen, Institut for de Eksakte Videnskabers Historie, bliver dr. phil. på afhandlingen »Studier i elektromagnetismens historie«.

Onsdag 21. juni

I Byrådets møde vedtages det, at ejendommen Domkirkepladsen 5 skal istandsættes med museumsformål for øje, og at Kvindemuseet og Besættelsesmuseet foreløbig kan blive i huset i 5 år, mens Århus Bymuseum indtil da må nøjes med midlertidige løsninger, bl.a. et udstillingslokale i den omstridte bygning.

Torsdag 22. juni

Pinsekirken, der i 1987 flyttede fra J.M. Mørks Gade 3 til fugtisoleringsfirmaet Vandex' tidligere fabriksbygning Viborgvej 175, indvier en ny, ottekantet kirkebygning på nabogrunden. Det er planen at ombygge den nedlagte fabrik til ungdomsboliger.

Fredag 23. juni

Det meddeles, at Dannebrog Værft er solgt til et nyt selskab med Nordsøværket A/S i Ringkøbing som hovedaktionær. Samtidig genoptages det gamle navn Århus Flydedok.

Midt under en varmebølge kommer Sankthansaften med lidt køligere vejr. I Botanisk Have indledes de

kommunale parkunderholdninger med entertaineren Bjørn Tidmand som konferencier, og ved bålfeften i Brabrand afsløres ved rokluubbens hus en mindesten over borgmester Svend Unmack Larsen, der i sin tid tog initiativet til anlæg af Brabrandstien. Båltalen holdes af redaktør Erik Svenson.

Lørdag 24. juni

Århus Kommune og Århus Amtskommune har udgivet en velkomstbog, der henvender sig til flygtninge og indvandrere. Den foreligger på dansk, engelsk, tyrkisk og arabisk, og senere kommer der udgaver på persisk og vietnamesisk. Den udleveres gratis og skal bl.a. bruges i sprogundervisningen.

Efter 25 års pause genoptages den gamle forlystelse at sejle op ad Århus Å i kanoer, som udlejes ved bådebroen bag Huset i Vester Allé.

Tirsdag 27. juni

Under et voldsomt tordenvejr bliver en kvindelig golfspiller ramt af lynet på Århus Golf-Clubs bane ved Moesgård. Hun bliver straks indlagt til observation på Kommunehospitalets intensivafdeling, men har tilsyneladende ikke taget skade.

En politiassistent fra Viborg truer med sin tjenestepistol personalet i Aktivbanken, Søren Frichs Vej 68, til at udlevere 77.800 kr. Han bliver hurtigt anholdt og allerede 30. juni idømt 5 års fængsel. Omtrent samtidig begås der væbnet røveri mod Provinsban-

1989

kens afdeling i Thorvaldsensgade. Her er udbyttet 87.000 kr.

Fredag 30. juni

Formanden for Landsforeningen af Landsbysamfund Anders E. Holm, Østerby på Samsø, besøger Åbo og Skibby og kritiserer skarpt planerne om at lægge motorvejen gennem disse byer (se 13. april).

Juli

Lørdag 1. juli

Bekæmpelsen af tuberkulose er nu så effektiv, at der i hele Århus amt kun opdages 20 nye tilfælde om året. Også i behandlingen er der sket fremskridt: det er kun nødvendigt med to ugers indlæggelse.

Mandag 3. juli

Hver weekend holder frivillige fra Dansk Røde Kors vagt ved Bellevuestranden for at undgå badeulykker.

Tirsdag 4. juli

Uroen omkring seminarierne i Århus synes at påvirke antallet af ansøgninger: sidste år søgte 850 unge ind, i år kun 595.

Århus Pigegarde er atter på turné i Amerika. Landets uafhængighedsdag 4. juli fejres med en velbesøgt koncert i Denver.

Onsdag 5. juli

Efter massakren i Kina i sidste måned har Århus Kommune bedt en delegation fra venskabsbyen Harbin ud sætte et aftalt besøg.

Torsdag 6. juli

Kommunehospitalet er ved Vestre Landsret blevet frikendt for et krav på 575.000 kr., som en i forvejen handicappet havde forlangt i erstatning efter en behandling på hospitalet.

Mellem 40.000 og 50.000 tilskuere møder 9. juli op til Muskelsvindfondens Grønne Koncert og skaber et mindre trafik kaos på Randersvej. Koncerten er begunstiget af godt vejr, hvilket bl.a. medfører rigelig væskeindtagelse og deraf følgende vandladning.

(Foto: Jens Tønnesen).

Lørdag 8. juli

En gymnasieklasse på Katedralskolen har vundet en konkurrence i forbindelse med 200-året for den franske revolution. Under udarbejdelsen af opgaven er præmien imidlertid af økonomiske grunde svundet ind fra at omfatte hele klassen til kun at gælde en enkelt elev, hvad læreren nu vil klage over til den franske kulturminister.

Tirsdag 11. juli

Rederiet Stena Line byder på de to Århus-færger Peder Paars og Niels Klim med et stort kontant beløb på mere end 400 mio. kr., men der skal skabes politisk flertal for salget, før der kan forhandles.

Onsdag 12. juli

Det er vanskeligt at finde en økonomisk samkøring af byens to seminarier: skal alle elever samles på Indre Missions seminarium på Trøjborg forlanges en godtgørelse af staten, og dermed tabes det meste af gevinsten ved nedlæggelsen af Marselisborg Seminarium.

Torsdag 13. juli

Det gode sommervejr giver gevinst mange steder: på Blommehavens campingplads har man måttet afvise ca. 100 vogne, efter at 588 har fyldt pladsen op.

Århus Turistkontor anslår, at ca. 10.000 turister opholder sig i byen daglig.

Tirsdag 18. juli

World Masters Games, der åbner 22.

Byrådet har besluttet, at Århus Å skal blotlægges, og mandag 10. juli påbegyndes projektet, som i første omgang kommer til at omfatte en åbning på 5 × 25 meter.
(Foto: Jørn Timm).

juli, er ved at tage form. Desværre for arrangørerne har det største trækplaster sendt afbud. Det er det vesttyske fodboldforbund, der meddeler, at det ikke som aftalt stiller op med et veteranelandshold på åbningsdagen.

Onsdag 19. juli

50 steder i byen opstilles forsøgsvis containere specielt til avisindsamling.

Torsdag 20. juli

Århus har fået en ny sportsklub: en lille snes cyklister på specielle, særlig hårdføre cykler, Mountain Bikes, kø-

rer en gang ugentlig i Århus-områdets skove uden for de afmærkede veje.

Fredag 21. juli

Nogle af bygningerne, som Aarhus Stiftstidende fraflyttede, nedrives under opmærksomhed fra byens arkæologers side. Måske vil der vise sig flere stykker af den gamle byvold.

Lørdag 22. juli

6 rock-orkestre dyster på Musikhusets amfiscene. Det er den årlige konkurrence, som arrangeres af Østjyllands Radio, Musikhuset og Aarhus Stiftstidende.

Søndag 23. juli

Sommerens gode vejr fortsætter. De 128 sengesteder på Vandrehjemmet i Riis Skov er optaget hver nat, og der er da også tale om et rekordsalg: der er solgt 2.500 flere sengepladser i 1989 end ved samme tid sidste år.

Mandag 24. juli

Musikhuset står på den anden ende, da årets jazz-festival indledes med musik af Clark Terry, Mona Larsen og Peder Pedersens Big Band.

Onsdag 26. juli

Efter en brand i en transformatorstation ved Rytterparken står 5.000 beboere i området uden elektricitet en del af aftenen.

Politi og brandvæsen opfordrer til stor påpasselighed ved omgang med åben ild i det fri. Den vedvarende mangel på regn har gjort mange steder meget brandfarlige.

Torsdag 27. juli

Elever på Langkær Gymnasium har fået 40.000 kr. af EF til et udviklingsprojekt om kunst og musik i samarbejde med et spansk gymnasium i Sevilla.

Under jazz-festivalen giver tenorsaxofonisten Stan Getz en velbesøgt koncert i Musikhusets store sal sammen med Kenny Barron, Yashito Moli og Ben Riley.

Fredag 28. juli

Det århusianske orkester Østjysk Musikforsyning har i 7 år lavet revy i Pejsegården i Brædstrup om sommeren. I dag har orkestrets leder Anders Errboe skrevet kontrakt for de kommende tre somre til et beløb af 6,7 mio. kr.

En 23-årig ung mand, Lars Torgersen, starter et service-kontor, hvortil man kan ringe og bestille foretaget indkøb. Varerne bliver bragt til døren, en god hjælp for ældre og handicappede.

Søndag 30. juli

Kvindernes nordiske skakmesterskab i Finland vindes af århusianeren Nina Høiberg.

På Moesgård slutter det 13. Vikingemarked, efter at omkring 25.000 har besøgt det i det fortsat varme og tørre sommervejr.

Mandag 31. juli

Århus Kommune vil ikke, som det gøres nogle steder, give bistandshjælp i august måned til de studerende, der

1989

agter at begynde på universitetet til september.

August

Onsdag 2. august

I Tivoli Friheden opstilles Europas største omrejsende vandorgel, der med sine 10.000 liter vand spiller 2 gange daglig i flere dage.

Fredag 4. august

McDonalds åbner en McDrive-restaurant ved Viby Torv, hvor bilister kan bestille, betale og nyde deres burger fra vognen. Samme sted er dog indrettet en indendørs burgerbar med store vægmalerier, inspireret fra Den gamle By. Indehaveren Allan Rasmussen er sponsor for Hattemagerens Hus, og indvielsen foretages af museumsdirektør Erik Kjersgaard, der causerer over spisevaner gennem tiderne.

Lørdag 5. august

Blok 1 og 2 på Studstrupværket hærger af en heftig brand. Ingen mennesker kommer noget til, men skaderne anslås til mellem 20 og 40 mio. kr. Årsagen er formentlig en kortslutning.

Mandag 7. august

På grund af en datafejl i Jydsk Telefons mellembys-central er der telefonafbrydelse i Århus i næsten 3 timer.

Tirsdag 8. august

Den østrigske ambassadør Gerhard Gmoser besøger Århus for at forhandle om den østrigske uge i Musikhuset til november.

Onsdag 9. august

Århus Brass Quintet, fem messingblæsere fra Århus Symfoniorkester, udsender en grammafonplade og indvier den ved at blæse Århus Tappenstreg ud fra toppen af rådhusårnet.

Fredag 11. august

Ved Julsøvej i Risskov åbnes en integreret institution med plads til 50 børn mellem 0 og 6 år. Det betyder en vis aflastning i et område med lange ventelister på institutionerne.

På torvet Pustervig opsættes to 3 m høje jernstativer eller plantesøjler, fremstillet på Genbrugsfabrikken. Indehaveren af Skumhuset i den fredede bygning Badstuegade 1 protesterer, og efter forhandling mellem rådmændene for 1. og 2. afdeling bliver den ene søjle fjernet (2. august).
(Foto: Niels Reiter).

To unge mænd bortfører en rutebil med 1 passager fra Rutebilstationen, kører en tur rundt i Århus og bliver endelig standset af politiet ved Europaplads. Den ene flygter, men den anden, der er stærkt beruset, bliver anholdt.

I Tivoli Friheden afholdes ligesom i fjor et 3 dages Skt. Olufs Marked med

salgsboder, gøgl, konkurrencer og anden underholdning.

Lørdag 12. august

I Marselisborg-Hallen afholdes en Thai-fest til fordel for Fader Brennans børnehjem i Pattaya med optræden af 20 Thai-dansere, modeopvisning og servering af thailandsk mad.

Søndag 13. august

Lystrup-Elsted Idrætsforening arran-

gerer bugtsvømning fra Skødshoved til Åkrogen, en distance på 4,3 km. Der er 4 deltagere, og de 3 gennemfører turen.

Ligesom tidligere år (1943-71 og 1988) kåres i Tivoli Friheden en »Frøken Århus«, udvalgt mellem 6 kandidater. Den sejrende er den 17-årige HF-elev Britt Kaiser Palmgren fra Åby.

Tirsdag 15. august

Børnehaven Trøjborg i Villa Granly ved Aldersrovej fejrer 50 års jubilæum med åbent hus, teatertur for børnene og udgivelse af et jubilæumsskrift.

Som led i World Masters Games udkæmpes 3. august en fodboldkamp mellem Aalborg og Århus Byråd på Risvangen Stadion. Århus vinder 11-10.
(Foto: Peter Laursen).

Tivoli Friheden har sluttet sæsonen 3 uger før sædvanlig, men med større besøgstal, 307.000 imod 291.000 sidst år.

Kanofarten på Århus Å har været en succes. I de to måneder, udlejningen har stået på, har ca. 3000 prøvet turen.

Onsdag 16. august

Ved en domsmandsret i Århus idømmes 4 Scientology-medlemmer betingede straffe for bedrageri. To af dem dømmes tillige til 160 timers samfundstjeneste.

I Byrådets møde godkendes nye skolefritidsordninger for 12 af kommunens skoler.

Der bevilges 158.000 kr. i tilskud til en ny skytteklub, en faldskærmsklub, en motorklub og en svæveflyveklub, for at de kan dyrke deres støjende aktiviteter i andre kommuner.

Fredag 18. august

Det meddeles, at Nora Brogaard, indvalgt på De Grønnes liste i Byrådet i 1985 og løsgænger siden 1987, nu har sluttet sig til De Radikale.

Århus El-Installatørforening fejrer 75 års jubilæum ved en reception i Skydepavillonen i Riis Skov og udgivelse af et festskrift.

Lørdag 19. august

Aarhus Stiftstidende og Distriktsbladsammenslutningen Stor-Århus er gået sammen om en fælles week-

1989

end-udgave ved navn Århus Week-end.

Mandag 21. august

Århus Amts Sygehusvæsen modtager en såkaldt nyre- og galdestensknuser til Skejby Sygehus. Den har kostet 8,5 mio. kr., der betales af gaver fra PFA-Pension og Jenny Vissings Fond.

Tirsdag 22. august

Skovrider Peter Bruun Madsen meddeler, at Hørret Skov og Vilhelmsborg Skov foreløbig er lukket for publikum, da der er blevet klaget over hensynsløse ryttere, som rider i galop uden for de afmærkede stier. Der ned-sættes et udvalg af skovfunktionærer og repræsentanter for rideklubberne, der skal foreslå midler til opretholdelse af ro og orden i skovene.

Torsdag 24. august

Aarhus Stiftstidende indvier sin nye bygning ved Olof Palmes Allé med deltagelse af bl.a. justitsminister H.P. Clausen, fiskeriminister Lars P. Gammelgaard og borgmester Thorkild Simonsen. Samtidig fremtræder avisen med ny opstilling og typografi, og navnet moderniseres til Århus Stiftstidende.

Fredag 25. august

Sydbank, Åbenrå, der i 1983 etablerede sig i Århus ved fusion med den tidligere Århus Bank (Købmands- og Håndværkerbanken), indvier en stor bankbygning med regionshovedkvarter på hjørnet af Kystvejen og Nørreport.

Lørdag 26. august

Kløverparkens Børnehaven, Rødkløvervej 4, fejrer 50 års jubilæum med deltagelse af børnehavens 77-årige stifter Karen Skytte.

Mandag 28. august

Århus Symfoniorkester indvier nye øvelokaler i en restaureret fabriksbygning ved Søren Frichs Vej.

Tirsdag 29. august

Ølsted Borgerforening har i et brev til Motorvejskontoret i Skanderborg protesteret mod linjeføringen af den nye motorvej, som hævdes at ville spolere miljøet her ligesom i Åbo og Skibby (se 13. april).

Torsdag 31. august

Rådmand Thorkild Ibsen afslører Gudrun Steen-Andersens bronzefigur »Vokseværk« ved spejlbassinet foran Musikhuset.

Handelshøjskolen i Århus fejrer 50 års jubilæum i skolens aula med tale af undervisningsminister Bertel Haarder. Blandt gæsterne er kronprins Frederik. Der udnævnes 3 æresdoktorer, deriblandt professor Vagn Madsen, Århus Universitet.

Professor Flemming Kissmeyer-Nielsens afgang som professor og overlæge bliver fejret med festforelæsninger på Århus Universitet af kollegerne Erik Thorsby fra Oslo og Erna Møller fra Stockholm og senere med en reception på Skejby Sygehus.

September

Fredag 1. september

Dronningen kommer til byen for at åbne den 25. Festuge med dens talrige arrangementer. Samtidig flytter kronprinsen ind på Marselisborg Slot og bliver immatrikuleret ved det statsvidenskabelige institut sammen med 260 andre studerende.

Søndag 3. september

I det rimeligt gode vejr deltager 14.000 løbere i løbet i Marselisborgskovene.

Mandag 4. september

Om aftenen dukker uorganiserede ølhandlere op i den indre by her under Festugen. De sælger øllet for lidt over butikspris og går derved de organiserede forhandlere af fadøl i bedene til stor irritation for disse.

Telefonnettets sammenbrud i ca. 8 timer fra middag giver store problemer. En entreprenør ved Vejle har overhugget et kabel, og det bliver umuligt at kalde hjælp på det sædvanlige nr. 000.

Tirsdag 5. september

Århus Flydedok får sikret beskæftigelsen med ca. 1.000 mand helt frem til 1991 efter at have fået ordre på to køleskibe.

Århus Amtsråd bevilger 6 mio. kr. til en yderligere udbygning af Skejby Sygehus.

Torsdag 7. september

De mange støjende koncerter over hele byen i Festugen får nogle af byens læger til at åbne en konsultation i Rådhusets kælder, hvor man kan komme og få testet sin hørelse gratis.

Fredag 8. september

Revyen i Tivoli-Teatret i Friheden har nydt godt af det fine sommervejr. Med 23.500 tilhørere er belægningsprocenten helt oppe på 81.

Søndag 10. september

Til Byrådet er indkommet 103 protester fra området omkring Barnowgrunden, der tænkes bebygget med et storcenter. Indvendingerne er forskellige, men mange tager afstand fra det påtænkte tårn, bl.a. universitetet, som mener, at det vil skæmme bebyggelsen på stedet.

Politiet vurderer den 25. Festuge som den hidtil værste set fra dets synspunkt. Detentionen har været overfyldt, og der har været så megen vold og hærværk i det fri som aldrig før.

Mandag 11. september

Århus Universitet afslutter årets festuge med sin årsfest. Hovedtalen holder rigsantikvar Olaf Olsen, og om aftenen er der musik og dans. Rektor Henning Lehmann gør i sin tale rede for forandringerne i de studerendes valg. Jura er vokset med 63% til det største fag, matematik og fysik med 57%, mens de humanistiske fag til gengæld er faldet med 40%.

Tirsdag 12. september

Borgmester Thorkild Simonsen vil

gerne dæmme op for det utrolige svi-neri på gaden, som følger med Festugen, men det er ikke mange af de handlende og værtshusene, der føler, at de har del i ansvaret.

Onsdag 13. september

I Byrådets møde nåede 23 medlemmer til enighed om en nedsættelse af skatten med 0,1% og af grundskylden med 0,3 promille til næste år.

Fredag 15. september

Århus Byråd modtager fra Tilsynsrådet for Århus Amt en næse, fordi der i sommer blev brugt penge på sportsstævnet World Masters Game uden i forvejen at have bevillingen i orden.

Landets to teknologiske institutter sammenlægges nu. Det ventes, at hovedsædet bliver i København, mens formanden er århusianer, nemlig Svend Erik Laursen, der er indehaver af VVS-firmaet SEL i Århus.

Lørdag 16. september

Århus Sporvejes køretekniske klub afholder mesterskabsprøver i buskørsel, der omfatter en halv snes forskellige »fælder«.

Onsdag 20. september

Århus-orkestret Gnags udsender en ny LP: Mr. Swing King. Endnu inden den er ude i forretningerne, er den bestilt i mere end 50.000 eksemplarer.

Fredag 22. september

Det historiske institut på universitetet fejrer sin 60-års dag med tre nostalgiske foredrag om formiddagen og en

Fredag den 29. september lukker Nationalbankens filial efter 152 år i byen. Direktør Curt Bech ses her i bankens ekspeditionslokale på den sidste åbningsdag. Den nuværende bygning ved Domkirken blev taget i brug 1926, og den overtages nu af Nykredit.
(Foto: Dan Jakobsen).

festlig sammenkomst om aftenen. 1075 har taget eksamen i de 60 år, men heraf er ca. 8,9% ledige i øjeblikket.

Søndag 24. september

400 lystfiskere deltager i Ørnerede-konkurrencen. Vinder bliver Carsten Andersen fra Åbyhøj, der fanger en havørred på 2,5 kilo.

1989

Mandag 25. september

Ungdomsskolen har i Hasle og Åbyhøj en tilslutning af de 14-18 årige på 75%.

Tirsdag 26. september

Den helt specielle sommer, vi har haft i år, har givet så mange frø fra bøgetræer, bog, at Århus Skovforvaltning ikke er interesseret i den sædvanlige indsamling. Kun egetræernes frø, agern, vil blive betalt, dem er der ikke så mange af.

Torsdag 28. september

Til en konference om forskning i bedre madvarer, som Århus Universitet har indbudt til, melder der sig 375 deltagere, så der må sendes afmelding til de sidste 75 tilmeldte.

Århus Universitets konsistorium vedtager at »indlemme« Tandlægehøjskolen enten som et specielt fakultet eller som en afdeling under det medicinske fakultet.

Fredag 29. september

Byrådet har bevilget 160.000 kr. til en forureningsundersøgelse af grunden under den gamle sporvognsremise, hvor der nu er Brandværnsmuseum.

Marie Christensens Konditori kunne ikke bevares. Det legendariske konditori på 1. sal i Kannikegade 10 overlevede ikke Stiftstidendes flytning og Provinsbankens ombygning af lokalerne, der de sidste år var kantine for Stiftens personale.
(Foto: Dan Jakobsen).

Professor Svend Andersen, Institut for Etik og Religionsfilosofi, bliver dr. theol. på afhandlingen »Sprog og skabelse«.

Oktober

Mandag 2. oktober

En delegation fra Århus under ledelse af borgmester Thorkild Simonsen vender hjem fra Leningrad efter drøftelse af fremtidig venskabsforbindelse mellem de to byer. Samarbejdet skal bl.a. finde sted i forbindelse med festugen 1990.

Tirsdag 3. oktober

Under stort politiopbud køres pengebeholdningen fra Danmarks Nationalbanks nedlagte Århus-filial i to containere og et par pengetransportbiler til Kalundborgbåden for at overføres til København.

Torsdag 5. oktober

Undervisningsminister Bertel Haarder foreslår, at Århus Tandlægehøjskole lægges under Århus Universitet, og at mejeriingeniøruddannelsen flyttes fra Landbohøjskolen til Århus.

Fredag 6. oktober

Malerier til den forestående Carl Larsson-udstilling, repræsenterende en værdi af henved 200 mio. kr., ankommer i to lastbiler til Århus og bringes i sikkerhed på Kunstmuseet.

105 år har der været købmandsforretning på hjørnet af Jægergårdsgade og Dybbølgade. Grete og Henning Just Jensen har drevet den siden 1956, og med hjælp fra fru Vendelbo (t.h.) de sidste 16 år.
(Foto: Jørn Timm).

Århus Tandlægehøjskole fejrer sin sidste årsfest som selvstændig institution. Rektor Sven Poulsen kommenterer i sin tale undervisningsministeriets beslutning om sammenlægning af højskolen med Århus Universitet.

Studenternes Hus, indviet 10. oktober 1964, holder 25 års jubilæum i Stakladen med deltagelse af kronprins Frederik og rektor Henning Lehmann.

Lørdag 7. oktober

Det danske antiterror-korps holder en 4 timers øvelse i Århus Havn med landing af en aktionsgruppe fra helikoptere på Kalundborgbåden »Peder Paars«. Formålet er at kunne imødegå en eventuel kaping af et dansk skib.

Rådmand Olaf P. Christensen åbner Trøjborg Torvemarked i skolegården til den tidligere Finsensgades Skole, nu N. Kochs Skole. Torvemarkedet skal fortsætte hver lørdag formiddag.

Fotograf Poul Pedersen åbner i Galleri Image udstillingen »Anvendte eksperimenter« om de forskellige fremgangsmåder, han har anvendt som fotograf.

I Ridehuset afholdes »Grand bal de masque«, inspireret af den franske revolution og arrangeret af Ridehusets Venner.

Mandag 9. oktober

Byrådet godkender på et lukket møde, at Kulturministeriet har købt Paradisgades Skole for 17 mio. kr. til brug for udvidelse af Arkitektskolen.

Onsdag 11. oktober

I Byrådets møde vedtages den såkaldte århusianske Brundtlandrapport, en plan, der skal halvere energiforbruget til gavn for miljøet. Til planen hører opførelse af et nyt Århusværk på havnen og anlæg af et halmfyret varmekværk i Sabro.

Lørdag 14. oktober

I Ridehuset afholdes »Generationskamp«, et familieprogram med quiz, bigband, modeopvisning, kulturbanko og lørdagsbal for gamle og unge, arrangeret af Ridehusets Venner og FUAM, Foreningen til udvikling af alderdommens muligheder.

Mandag 16. oktober

Viadukten i Spanien, der står foran en hovedreparation, bliver i 5 uger spærret for nordgående trafik.

De århusianske læger Claus Vinther Nielsen og Lars Brandt fremlægger resultaterne af en epokegørende undersøgelse, finansieret af HK, der viser, at arbejde med skærm-terminaler

1989

ikke øger risikoen for abort eller fosterskader hos gravide kvinder.

Onsdag 18. oktober

Modeljernbanen i banegårdshallen udsættes for hærværk og tyveri. Der er knust en rude og fjernet seks bygninger og et tog. Det vil vare ca. 14 dage at få anlægget retableret.

Torsdag 19. oktober

Nordfløjen af Den Permanente Badeanstalt, der indeholder kvindernes omklædningsrum, ødelægges af en påsat brand.

Lørdag 21. oktober

Rådmand Thorkild Ibsen indleder i Ridehuset en stor flygtninge- og indvandrerfest under navnet »Kultur på tværs«, arrangeret af Dansk Flygtningehjælp, Indvandrercentret, Ridehusets Venner og Århus Kommune. Der bydes på udstilling af kunst og kunsthåndværk, opvisning af dans og musik samt servering af eksotiske mad- og drikkevarer.

Søndag 22. oktober

En dreng bande stjæler biler og terroriserer vestbyen ved hensynsløs kørsel. De efterlader syv ødelagte eller beskadigede vogne, før det lykkes politiet at anholde tre af dem.

Mandag 23. oktober

I anledning af Folkeskolens 175 års jubilæum åbner skoledirektør Birgit Darr i Viby Bibliotek en udstilling om skoler, skoleliv og skolemateriel gennem tiderne, arrangeret af Viby Lokalhistoriske Forening.

På Vilhelmsborg afholdes et borgermøde for omegnens beboere. Rådmand Bjarne Ørum gør rede for aktiviteterne omkring ridecentret og de problemer, de kan medføre.

Tirsdag 24. oktober

Århus Amtssygehus og Silkeborg Centralsygehus nødes til økonomiske grunde at udskyde alle indlæggelser og forundersøgelser i en måned. Det gælder dog ikke akutte sygdomstilfælde.

Onsdag 25. oktober

Århus Symfoniorkester og Ålborg Symfoniorkester opfører Gustav Mahlers 6. symfoni i Musikhuset.

Fredag 27. oktober

Freddy og Inger Elise Brøgger, indtil

Sagfører-Auktionen afholdes for sidste gang i Frederiksgade 80, tirsdag 31. oktober, før lokalerne overdrages til firmaet Nellemann & Thomsen, der flytter aktiviteterne til Skanderborgvej 104-106. (Foto: Dan Jakobsen).

1988 indehavere af Århus Akvarium ved Tinghøjvej i Tranbjerg, åbner en forretning med akvariefisk, fiskeredskaber, fugle, gnavere og dyrefoder på Rosenvangs Allé i Højbjerg.

Tidligere overlærer i Skødstrup Herluf Kjems Hansen har oprettet en fond på ¼ mio. kr., hvis renter skal bruges til offentliggørelse af lokalhistoriske arbejder.

Lektor Karl Anker Jørgensen, Kemisk Institut, bliver dr. phil. på af-

handlingen »Studier over nogle overgangsmetalkatalyserede oxidationer«.

Lørdag 28. oktober

Byens biografer deltager i Danmarks Biograf-Fest ved at køre film fra kl. 10 til kl. 21.30 for 10 kr. billetten. Der er stor tilstrømning hele dagen.

Langelandsgades Kaserne, opført som artillerikaserne 1889 og senere benyttet af Jyske Telegrafregiment, fejrer 100 års jubilæum med åbent hus, forskellige udstillinger og åbning af et telegrafmuseum.

Under et slagsmål på hjørnet af Jens Baggesens Vej og Paludan-Müllers Vej får en 45-årig mand næsen bidt af. Han bringes af Falck til Amtssygehuset og derfra til Kommunehospitalet, hvor næsen bliver syet på igen.

Tirsdag 31. oktober

Energiminister Jens Bilgrav-Nielsen besøger Århus og overværer Varmeplan Århus' årsmøde. Ministeren roser Århus' nye energihandlingsplan, indeholdt i den såkaldte århusianske Brundtland-rapport, men går i øvrigt ind for anvendelse af naturgas.

Borgmesteren kritiseres for ikke at anvende kvalificerede folk til reparationen af rådhus-tårnet. Tre amatørbjergbestigere har de sidste tre dage fjernet løse dele af beklædningen, så den ikke senere skal volde skade ved nedfald (8. november).

(Foto: Dan Jakobsen).

November

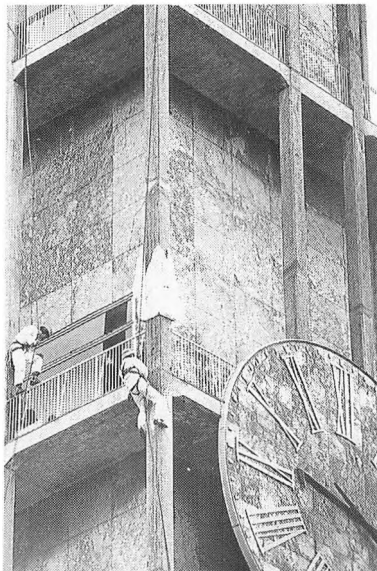
Onsdag 1. november

KFUK-spejderne i Åbyhøj har nu fået nye og større lokaler på Haslevej 18. For at skaffe penge til istandsættelse samles der ind i hele Åbyhøj med et girokort på 20 kr. til hver husstand.

Fællesseminariet, der skal afløse byens to seminarier, har endnu ikke fået en afklaring, og der undervises stadig på Marselisborg Seminarium og på Trøjborg.

Fredag 3. november

Kvindemuseet åbner en ny udstilling

Kog gryde, kog. Som titlen antyder, er det gammelt køkkengrej og gammel husførelse, der er udstillingens emne.

På havnen udslipper et par tons kokospalmeolie ved et hændeligt uheld. Falck etablerer straks en flyde-spærring, så skaden ikke bliver så stor, og Århus Oliefabrik modtager olien, efterhånden som den suges.

Lørdag 4. november

På Kunstmuseet er der fernisering på den hidtil dyreste udstilling. Det er den svenske maler, Carl Larssons mange malerier af hans familieliv. Dronning Ingrid åbner udstillingen under overværelse af knap syv hundrede interesserede.

Tirsdag 7. november

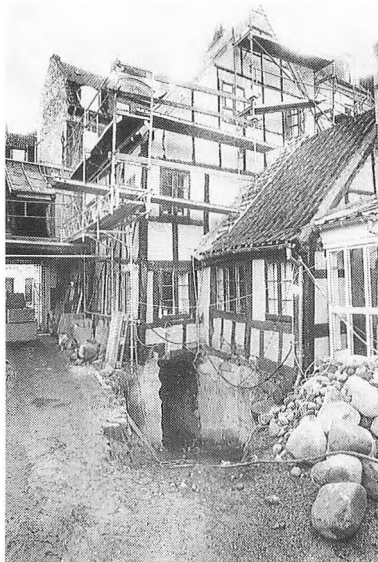
World Masters Games blev den store økonomiske fiasko. Ingen bryder sig om at oplyse de endelige tal på denne side af det kommende kommunalvalg, men den del, Århus kommer til at betale, ventes at blive ca. 10 mio. kr.

Fredag 10. november

Urmagerfirmaet Knud Pedersen holder 40 års jubilæum og skænker i den anledning urmuseet i Den gamle By 40.000 kr.

Lørdag 11. november

I sit nye domicil på Skanderborgvej holder firmaet Nellemann & Thomsen auktion over unikke prøvemønter fra Nationalbanken. Det er første gang, de er til salg, og mønterne indbringer da også det firedobbelte af

Århus ældste borgerhus, Mejlgade 25, får nu sit oprindelige udseende tilbage idet det mere end 400 år gamle hus er ved at blive restaureret, og dermed skulle gavlen igen vende ud mod gaden.
(Foto: Kim Haugaard).

vurderingen. Overskuddet går til Nationalmuseet.

Søndag 12. november

Byens ældste handskeforretning, Henriksens i Kannikegade, åbner op-hørsudsalg. Butikken lukker til nytår.

Tirsdag 14. november

Hotel-koncernen Scandic åbner et nyt hotel ved den nye ringvej. Prisen

på værelser varierer fra 685 kr. for et enkeltværelse til 1500 kr. for en lille suite.

Onsdag 15. november

Kommunens 13 fritidsordninger fungerer ikke, da alle skolepædagoger strejker, fordi de er imod nogle nye arbejdsregler.

Torsdag 16. november

I Rådhushallen holder Landsforeningen for Rygsundhed et par dages udstilling med temaet: Sund ryg hele livet. Hver time er der foredrag og film, og desuden demonstreres møbler og andre hjælpemidler.

På Jens Baggesens Vej finder et par beboere et nyfødt spædbarn i en skral-

despand. Politiet finder hurtigt frem til moderen, og hun indlægges til undersøgelse på Psykiatrisk Hospital, mens barnet, som ikke synes at have taget skade af 5-6 timer i spanden, indlægges til observation på Amtssygehuset.

Danmarks Radios Århusafdeling afholder under stor tilslutning auktion over kasserede møbler, dragter og hvad der ellers ikke kan bruges mere.

Ceres har i et par måneder bygget om, og i dag, fredag 17. november, bliver to store tanke hejst på plads. Her ses den ene, der kan rumme 7 mio. flasker, på vej til bryggeriet.

(Foto: Jørn Timm).

Lørdag 18. november

På Århus Teater er der premiere på årets julekomedie »Hjælp – det er jul«. Forfatteren til Matador, Lise Nørgaard, har skrevet stykket og er til stede med sin familie ved urpremiere.

De 80 skolepædagoger, der har strejket et par dage, genoptager arbejdet, men sagen er dog endnu ikke helt afklaret.

Søndag 19. november

Marselisborg Renseværk holder både lørdag og søndag åbent hus for interesserede, og dem kommer der mange af.

Tirsdag 21. november

Århus Sporveje har et meget internationalt personale: ikke mindre end 27 nationer er repræsenteret blandt de 800 chauffører.

Fredag 24. november

Interfrugts lager i Finlandsgade lægges i ruiner ved en voldsom eksplosion. De 150 m² var fyldt op med frugt, der lå til modning. Det menes, at det er gassen, der kræves til denne proces, der er årsag til ulykken.

Lørdag 25. november

Dansk Dyreværns Århus-afdeling får tilbagesendt en kommunal tilladelse til en daglang harejagt i kolonihaverne i Viby. Det er alt for farligt at skyde på de steder, hvor der kan være mennesker trods årstiden.

Søndag 26. november

Den tidligere værelsesudlejer og ejen-

domshandler Bjarne Pilgaard, der er straffet flere gange, har atter været på spil: ved at opgive falsk navn har han »købt« en villa, og derved indtil nu snydt ejeren for ca. 125.000 kr.

Mandag 27. november

Nu trues også Marselisborg Hospital med lukning: afdelingen for tropesygdomme tænkes nedlagt. De ansatte på hospitalet argumenterer med, at Odder Sygehus trænger til aflastning efter lukningen af sygehuset i Skanderborg.

Vandtårnet ved Skejbygårdsvej bliver nu nedrevet. Det vil koste ca. 4 mio. kr. at bringe det i brugelig stand, og det er for mange penge at ofre på det.

Tirsdag 28. november

På en auktion i København udbydes et lille gammelt maleri af maleren Peter Holm. Det er vurderet til 6.000 kr.

Onsdag 29. november

En ung mand idømmes 12 dagbøder á 100 kr. for i påvirket tilstand at have stjålet en rød postkasse og indrettet den til barskab.

December

Fredag 1. december

Århus Brandvæsen, der siden 1906 har haft domicil i Ny Munkegade,

indvier en ny brandstation ved Skæringvej i Lystrup. Den er indrettet i nyopførte, men lejede bygninger og skal foreløbig bruges i en forsøgsperiode på 3 år.

Søndag 3. december

Lystrup Kirke, der er opført ved Lystrup Centervej nord for Sønderkov, indvies af biskop Herluf Eriksen. Den er tegnet af arkitekterne Anders Bové Christensen og Kaj Mikkelsen. Alteret er udført af Hans Berg, døbefont og prædikestol af Ole Hempel.

Mandag 4. december

På Århus Handels- og Industriforenings generalforsamling kritiserer den nye formand, direktør Bent Vagner, byens erhvervs klima og den deraf følgende svigtende konkurrenceevne. Borgmester Thorkild Simonsen og rådmand Olaf P. Christensen forsvarer kommunen og hævder, at man ikke skal konkurrere på prisen (lavere skatter og afgifter), men på kvaliteten.

Onsdag 6. december

I Byrådets møde bevilges 5.2 mio. kr. til renovering af Store Torv på betingelse af, at forretningerne i området betaler en del af ændringen. Torvet skal bl.a. frigøres for biltrafik.

Det vedtages at anskaffe et EDB-system fra det danske firma DDE A/S til Århus Kommunes Biblioteker. Inddateringen af bogbestanden vil vare 3 år og koste godt 9 mio. kr.

Fredag 8. december

Jan Pedersen, lektor i offentlig ret ved

Byens nye ledelse: i borgmesterstolen Thorkild Simonsen, i forreste række fra venstre rådmændene Jens Arbjerg Pedersen, Eva Tørnæs, Olaf P. Christensen, Lone Hindø og Hans Schiøtt. (Foto: Ib Hansen).

Århus Universitet, bliver dr. jur. på afhandlingen »Skatteudnyttelse«.

Lørdag 9. december

Byrådsmedlem Aksel Rasmussen, formand for det kulturelle udvalg, indvier det ombyggede beboerhus i Bispehaven, der har fået navnet Trivselshuset.

Tirsdag 12. december

Provincsbanken meddeler, at den har

indgået fusion med Den Danske Bank, der 14. november fusionerede med Handelsbanken. Den nye storbank får navnet Den Danske Bank og antager Handelsbankens bomærke. Det bliver Skandinaviens største bank med en balance på næsten 400 mia. kr.

Formanden for Dansk Kvindesamfund Lene Pind overrækker i Amtsgården Mathilde-prisen til Inger Lillélund, som fra nytår udtræder af Århus Amtsråd, for hendes indsats i kvindesagen, særlig gennem Amtsrådets ligestillingsudvalg.

Onsdag 13. december

I Byrådets møde vedtages det at hæve

bustaksterne fra 21. januar 1990, så en kontantbillet kommer til at koste 11 kr. og et klippekort med 10 klip 70 kr.

Torsdag 14. december

Folketinget vedtager, at staten skal købe (ikke ekspropriere) de 32 grunde i Mundelstrup omkring den gamle gødningfabrik, der har forurennet hele området med bly og arsen. De 25 mio. kr., det vil koste, vil blive bevilget miljøministeren i januar 1990.

I Byrådets møde (det første i det nyvalgte byråd) vælges Thorkild Simonsen til borgmester for de næste 4 år med 30 stemmer mod 1 (blank). Det viser sig senere, at reglerne for borgmestervalg er overtrådt, idet afstemningen ikke må være hemmelig. Der skal dog ikke foretages omvalg.

Fredag 15. december

Lektor Erik Beukel, Institut for Statskundskab, bliver dr. scient. pol. på afhandlingen »American perception of the Soviet Union as a nuclear adversary«.

Søndag 17. december

Der meldes om forrygende travlhed i århusianske butikker. Mange forretninger regner med 20% større handel end søndag før jul sidste år.

Tirsdag 19. december

To postsække fyldt med checks og 112.000 kr. i kontanter bliver stjålet fra en uaflåst postbil i Højbjerg. Politiet har ingen spor af gerningsmanden.

En 45-årig røver truer med en plasticpistol personalet i Handelsbankens afdeling i M.P. Bruuns Gade til at udlevere 20.200 kr. Han flygter på cykel, men forfølges af 2 af bankens medarbejdere og anholdes kort efter af politiet. Allerede dagen efter får han sin dom ved Retten i Århus: 2½ års fængsel.

Fredag 22. december

Sydbanks afdeling på Banegårdspladsen har besøg af en maskeret røver, der med et oversavet jagtgevær truer personalet og enkelte pårørende, i alt 10 personer, til at lægge sig på gulvet i bankboksen, binder dem på hænder og fødder, låser dem inde, bemægtiger sig 876.000 kr. plus 120.000 i fremmed valuta og forsvinder. Røveriet minder om tre tidligere kup mod banker i Århus og Skanderborg, hvor røveren også har låst personalet inde i bankboksen.

I forhallen til Hovedbanegården indvies en superkiosk, åben hver dag fra kl. 6 til 23. Den erstatter de tidligere blad- og slikkiosker.

Lørdag 23. december

Den gamle By har modtaget 300.000 kr. af forlagsboghandler Palle Fogtdal, København, til indretning af en boghandel i Ålborggården. Inventaret stammer fra Rødding og er skænket af boghandler Viggo Andersen, hvis far H. Christian Andersen grundlagde forretningen i 1880'erne.

Mandag 25. december

En lade med halm ved Århus Ridehal på Marselis Boulevard ødelægges ved

en påsat brand. 46 heste i en tilstødende stald må evakueres.

Tirsdag 26. december

En gruppe rumænere, bosat i Århus, nedlægger blomsterkors og tænder lys på Rådhuspladsen til minde om de landsmænd, der er dræbt i disse dage under frihedskampen i Rumænien.

Onsdag 27. december

Miljøstyrelsen har nu afgjort forureningssagen i Trige: Superfos skal betale for oprydning under den gamle asfaltfabrik, hvor man i april 1988 fandt 270 tromler med fenolholdig tjære.

Fredag 29. december

De afgåede rådmænd Bjarne Ørum og Thorkild Ibsen bliver fejret med receptioner, dels i Rådhushallen, dels i Huset.

Lørdag 30. december

Slagtermester Anker Lind i M.P. Bruuns Gade 53, der har drevet forretningen »Anker Kød« siden 1934, lukker butikken. Den overtages af Føtex' afdeling i nr. 55.

Landet over, og også i Århus, tager Falck-stationerne mod varmt tøj til Rumænien. På billedet stabler Falck-redder Lars Vistoft nogle af de mange sække med tøj, som blev afleveret på Trindsøvejstationen.
(Foto: Axel Schütt).

Ansiger fra 100 års avisliv

Århus Journalistforening, i mange år rundskuearrangør, forum for faglig orientering og debat, daterer sin oprettelse til 1915. 75 års jubilæet indtræffer i november 1990. Fhv. chefredaktør Helge Jensen, formand for foreningen 1948-60, æresmedlem fra 1984, går i sin omtale af personligheder, som på bemærkelsesværdig vis har præget Århuspressen, 100 år tilbage. Motivering følger. Det er udelukkende afdøde pressefolk, mere eller mindre originale, kavalkaden omfatter. Enkelte levende, virksomme originaler inden for faget færdes stadig iblandt os.

Den snart 200-årige Aarhus Stiftstidende, der fornyet har ændret navnet til Århus Stiftstidende, havde i 1890 behov for at styrke sin beskedne redaktion i Mejlgade. Den daværende redaktør Th. Funch Thomsen engagerede til posten som redaktionssekretær – en titel, som dengang dækkede over skrivende og klippende indsats på alle tænkelige måder – den 20-årige rytterofficerssøn og bankaspirant Franz v. Jessen.

Hans familie havde tænkt sig en mere »fornuftig« fremtid for ham end journalistens, men han havde med korrespondancer fra København til provinsblade demonstreret sit skrivetalent. Funch Thomsen havde tiltro til den unge mand.

Han blev efter et par års udviklende virksomhed i Århus en af Danmarks få verdensjournalister.

På fagets vegne, repræsenterende førende danske og udenlandske aviser, var Franz v. Jessen i det farlige første parket tilskuer til de krige, der udkæmpedes i hans tid. I Frankrigs fornemme, toneangivende *Le Temps* skrev han på fransk bl.a. om det danske grænselands-problem. 5. maj 1945 stod han ved grænsen rede til på engelsk at hilse de første britiske tropper velkommen til Danmark.

Han vendte et par gange tilbage til byen ved bugten, hvor han kunne være blevet redaktør af *Stiftstidende*, hvis han havde taget imod et tilbud fra Funch Thomsen. Det gjorde han ikke. – På den plads kom den rette mand til i rette tid, erklærede han med adresse til Louis Schmidt.

På et lands-pressemøde i Århus 1901 talte v. Jessen om den mistillid, man kunne nære til hel- og halvofficielle telegrambureauer, »disse presSENS parasitter«. Man skal se med egne øjne, sagde den erfarne.

Ved åbningen af det første, banebrydende Journalistkursus ved Århus Universitet i 1946 uddybede han sine tanker om dokumentationens nødvendige kunst. I advarende ord om farer, der lurar på journalisten, fremhævede han især rutinen og favorerne.

Hans fyldige erindringsbøger er i sidetal kun overgået af, hvad den veltalende afholdsagitor og temperamentsfulde skribent Lars Larsen-Ledet har præsteret med sine ti erindringsbind: »Mit Livs Karrusel«. De to prægtige og uimodståelige enere i dansk presse kendte hinanden fra samvær under 1901-pressemødet. Larsen-Ledet var på det

Jean Larsen, signatur i Aarhus Stiftstidende Jean Petit, levede energisk og forbilledligt op til kravet om, at en journalist bør kende sin by og egn. I en periode mellem to ansættelser på Stiftens var han Aarhus' turistchef. (Foto i privateje).

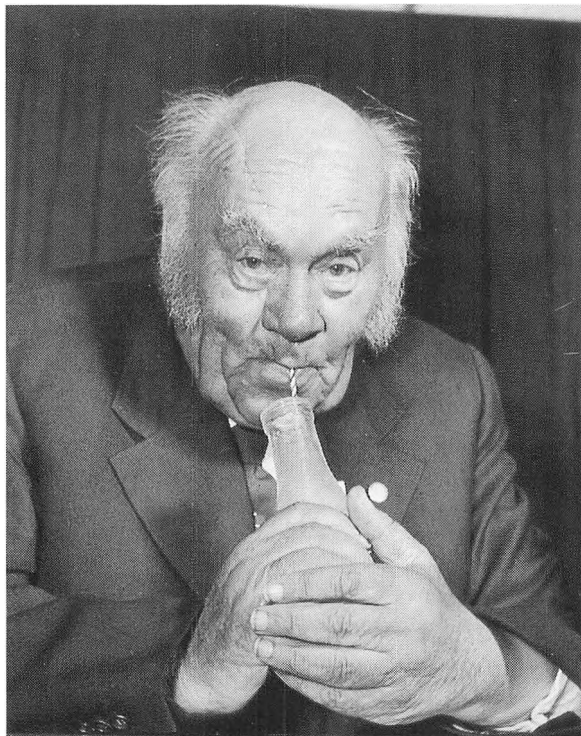
tidspunkt tilknyttet sin fødeegns Vendsyssel Tidende. Han blev århusianer 1905, i en alder af 24 redaktionssekretær ved Jysk Morgenblad, året efter for livet redaktør af Afholdsdagbladet.

De to grænseoverskridende berømtheder, internationalt orienterede i henholdsvis storpolitik og alkoholpolitik, fejrede et festligt gensyn ved kursus-åbningen i 46 og fik en god snak om journalistikkens udvikling og det nye kursus' muligheder.

Franz v. Jessen døde højt hædret to år efter, Larsen-Ledet i 1958. Århus Journalistforening nåede forinden at gøre en oplagt forsømmelse overfor ham god. Han og hans medlevende kone Nielsine redigerede og skrev Afholdsdagbladet fra ende til anden. Det blev trykt og udgivet i Århus. Ikke desto mindre blev journalistægtesparret nægtet optagelse i den lokale journalistforening. I dens snævre love hed det, at betingelsen for optagelse var medarbejderskab ved et Århus-dagblad. Bestyrelsen besluttede, at Ledets avis ikke tilhørte kategorien.

Der blev rådet bod derpå, da foreningen i min formandsperiode udnævnte kollega Ledet til ekstraordinært medlem. Det blev der ved en fest skållet meget for. Spiritussens fjerde nummer et løftede glad sin kaffekop. Han spøjte med, at han også var udnævnt til »Danmarks grimme mand«. Hvilket fysiognomi! Det lyste af klogskab og lun veloplathed.

Jeg mødte ham første gang i Holbæk i 1929. Han holdt dér et af sine karakteristiske foredrag. Om vejledning og vildledning af den offentlige mening. Om sorte avisløgne. Han underdrev ikke, men var i debat medrivende og ironisk modsigende. Baggrunden for hans meget berettigede agitation i skrift og tale var tragisk: En far der ikke kunne modstå den billige snaps.

Lars Larsen-Ledet, afholdsagitatoren, Afholdsdagbladets udholdende redaktør, med sin mælkedrik i 1956. Spiritussens fjende nummer 1 i Danmark slappede ved andre lejligheder af med stærk kaffe og stor cigar.
(Foto: Børge Venge).

Der kunne godt i dag på visse gågader, hvor øllet skyller over alle bredder, være brug for en Ledet og den energi, der blev lagt for dagen i hans kamp mod våde kroer og forsamlingshuse.

Den grimme mand ... Betegnelsen forekom i en spøgefuldt ment brevbemærkning fra Politi-

kens Valdemar Koppel til digteren Olaf Gynt, der i vers havde hyldet Larsen-Ledets ansigt. Gynt citerede Koppel i reklamer for sine digte. Sensationen var hjemme. Journalister fra mange blade ringede til Ledet: Hvad mente han om den oplagte injurie? Han svarede, at han havde læst Koppel i 35 år og fundet, at han næsten altid havde ret. Sådan nok også her. I øvrigt, tilføjede afholdshøvdingen, gad jeg nok vide, hvor mange sølvpokaler Koppel har hentet i skønheds-konkurrencer.

– De er et misundelsesværdigt menneske, skrev Koppel i et omforladellesbrev. At De har kunnet tage den gemenhed med så ophøjet værdighed.

– Vorherre har givet mig ansigtet, og jeg er godt tilfreds med det, svarede Ledet. Han var tegnerens yndlingsoffer og omgav sig på sit kontor med karikaturer, de havde tilegnet ham. Kirsten Kjær malede ham. Hun – selv malerisk – tilhørte i kompagniskab med redaktør Anders Olsen den kreds, man kunne betegne som Århus-bohemen.

Da jeg i 1934 kom til Århus, en første kortere periode, var der syv dagblade på stedet: Min meget lokale Aarhus Stiftstidende, den lige så meget jyske Jyllands-Posten, der helst ikke nævnte Århus ved navn, Demokraten, som havde været størst både i byen og i Jylland, videre venstreavisen Aarhus Amtstidende, Aarhus Venstreblad, radikal aflægger fra Silkeborg, Afholdsdagbladet og Anders Olsens lille raske formiddagsavis Aarhus-Posten.

Der var endnu flere om budet tidligere i århundredet. Nu er der kun Stiften tilbage, hed det i en forestilling på Svalegangen først i 70'erne. I lokal tankegang så stykket bort fra den stærkt

voksende landsavis Morgenavisen Jyllands-Posten.

Ingen af de overlevende har det monopol, det er blevet debatskik at tildele blade, der er i konkurrence med københavnske udgivelser, distriktsblade og de talte medier.

Det var en by med mange farverige pressefolk, jeg lærte at kende og siden blev fast i. Min myndige og varmhjertede chef på Stiftstidende Louis Schmidt, fattig Holbæk-dreng med typografuddannelse og sans for nyheder, nu velhavende blad-ejer, blev af en udenbys kollega spurgt: – Hvad er hemmeligheden ved, at man i Århus laver en så god avis? – Det skal jeg sige, svarede Schmidt, jeg har været så heldig at få ansat en hel del originaler på redaktionen.

Her vil vi lade nogle originaler – i bedste forstand – passere revy, og vi begynder med at kigge inden for på Demokraten i en stor tid med små lokaler, hvorfra Peter Sabroe sendte sine vækkende budskaber ud over landet.

Som så mange af tidens socialdemokratiske bladmænd med idealer om at gøre verden bedre for småkårsfolk at leve i var Sabroe udgået fra et småkårs hjem. Allerede i skoletiden holdt han taler til kammeraterne. Flammende henvendelser om at undsige pryglestraffene. Han havde erfaringer fra byplads og lærlingetid, da han i 20 års alderen blev ansat ved Harald Jensens Demokraten. I 13 år var han medredaktør. Som avisens hovedkraft formåede han at aktivisere læsernes følelser i så høj grad, at det kunne være et problem for så vel bladet som partiet, hvis repræsentant han blev i byråd og folketing.

Han blev landskendt, elsket og hadet, for sine kampagner i skrift og tale. De var rettet imod prygl og misrøgt af børn, mod børnehjem, rekrutplageri, usle, kolde karlekamre, underbetalt tyende osv. Blandt Danmarks mødre fandtes ikke en mere populær mand, skrev Valdemar Koppel.

Jeg er den eneste rigsdagsmand, der betaler mine diæter tilbage i form af bøder, erklærede Sabroe. Han måtte også udstå fængselsstraffe for injurierende udfald.

Det hele tog for alvor fart en juleaftensdag, da han ene på Demokratens redaktion modtog efterretning om, at fem børn var fundet omkommet i røg og kulilte under en brand i et fattigt landarbejderhjem i Skejby. Forældrene var taget hjemmefra kl. 3 nat for at malke på en af egnens store gårde. Manden tjente 75 øre om dagen til en familie på syv medlemmer, fortalte Sabroe i en af de mange artikler, hvori han indigneret behandlede »tidens største sociale affære«, den udbytende klasse og dens magtposition sat i relation til landarbejderklassens urimelige kår.

Til begravelsen af de indebrændte små mobiliserede Sabroe mere end 2000 byarbejdere med røde faner. Der kom ikke mange fra gårdene til højtideligheden, men præsten så med forståelse på arbejdernes fremmøde og lod Sabroe tale ved bårerne. Præst og redaktør var enige om, at katastrofen burde få følger.

Peter Sabroes initiativer har sat sig spor i senere lovgivning. Det var utroligt, hvad han overkom i sagernes interesse. Han var kun 46 år, da han en julidag 1913 omkom ved Bramminge-togkatastrofen. Der blev landesorg. Nu fulgte tusinder de små

hjems ven og beskytter til graven. I et mindeskrift digtede Carl Lindqvist (melodi: Sølvtraade) sådan:

Sabroes Navn bli'r holdt i Ære
Fra hvert Slot til Smaamands Vraa.

Den afdøde havde været gæst hos prins Christian og prinsesse Alexandrine på Marselisborg Slot, skænket til prinseparret efter indsamling især i Århus. Slottet blev taget i besiddelse i 1902. Parret blev budt velkommen ved en borgerfest i »Polyhymnia«. Harald Jensen, Sabroe og andre fremtrædende socialdemokrater deltog. Der blev senere inviteret til middag på slottet, og der blev stor ballade, fordi de to røde redaktører tog imod indbydelsen.

– Det manglede bare, sagde Sabroe, vi fik en høflig invitation. At være socialdemokrat er ikke ensbetydende med at være uforskammet, og så har prinsen da også haft den ære at sidde til bords med socialdemokrater.

Harald Jensen, som den stærkt befærdede plads i Frederiksbjergs udkant minder os om, var en central skikkelse også i landspolitisk sammenhæng. Lokalt var han »Kong Harald«. Han startede Demokraten som ugeblad – stammoderen til den nu begravede jyske A-presse -, var redaktør 1884-1918, overkom hverv både i byens råd og rigsdagen og virkede utrætteligt for århusianske interesser. Havde sin store andel i, at Statsbiblioteket, Avissamlingen og Fødselsstiftelsen blev lagt her, at det nye teater fik statstilskud, og at tanken om det jyske universitet holdtes i live.

I den kongerække, Harald Jensen indledte på Demokraten, indgår navne som Marius Simonson, Frede Højmark, Holger Eriksen og Hans Ris-høj.

Bulderbassen Frede Højmark var krævende og faderligt omsorgsfuld over for sine medarbejdere. Han mødte i den årle morgen på avisen og noterede enhver forsinket ankomst på en bødeliste med takster, der gradueredes i forhold til forsinkelsens varighed. Bøder og ledsagende advarende tale blev tålt, fordi bødekassen blev tømt ved en årlig redaktionsudflugt.

Højmark var ikke den blændende skribent, men han havde organisationstalent og sans for, hvad der var god og tidssvarende journalistik. Som varm ven af det unge journalistkursus, der virkede på frivillig basis, satte han en ære i, at hans avis hvert år sendte en ung repræsentant til dette forum for orientering og dygtiggørelse. Men han var i splid med sig selv. Loyaliteten over for parti- og fagforeningsapparatet var bestemmende ved mange afgørelser. Nok skulle journalistikken være tilstræbt objektiv og nutidigt drejet, men med måde.

Det kan redaktør Aksel Jeppesen en historie om. Han var i sin Demokraten-tid til diskussionsmøde i Folkets Hus og refererede ungsocialisten Ejner Hovgaard Christiansen, der er avanceret til medlem af Europa-parlamentet, på 3/4 spalte, mens det i omtale af KU-repræsentanten, pressefotograf Ib Rahbek-Clausens medvirken blot hed: »Det var tydeligt, at han havde stået for længe i sit mørkekammer«.

– Bravo, sådan skal de ha' det, kommenterede

redaktøren og spenderede en lille lønforhøjelse, afbalanceret med mere arbejde.

Myter overdriber muligvis, når de om Højmark siger, at han end ikke kunne trække en øl op eller fylde sin fyldepen uden assistance, men upraktisk var han. Han lærte aldrig at cykle eller barbere sig selv. Hans faste barber behandlede ham i hjemmet søn- og helligdage.

1908 var han som ung mariner med i redningsarbejde ved vulkanen Etnas store udbrud. Han var tiltrukket af sø og havn og slappede lejlighedsvis af i »dokkerne«, de små beværtninger ved Århus Havn, hvor han blød om hjertet ikke kunne undgå at blive optaget af skæbner, han mødte der. I Sabroes ånd varetog han helhjertet et hverv som medlem af tilsynsrådet for drengehjemmet Himmelbjerggården. Var hjælpsom i bestræbelser for at skaffe drengene lærepladser.

I tyskertiden havde han en træknippel stående på sit kontor. – Jeg giver mig ikke, erklærede han. Han udfordrede besættelsesmagten med et telegram-opslag i vinduet. Det handlede om, at slaget om Stalingrad bølgede frem og tilbage. – Sæt en kraftig bølgestreg under *tilbage*, beordrede han.

Han og den legendariske politiske medredaktør Holger Eriksen blev i januar 1941 på tysk foranledning sat fra bestillingen. Anledningen var en af Eriksens velanbragte ledende artikler, der kraftigt tog afstand fra tysk indblanding i dansk politik og fastholdt de fremmede på løfterne fra 9. april.

Demokratens Holger Eriksen, stærk i skrift og tale, blev blød om hjertet i selskab med blomster. Her fotograferet i sin have.
(Foto: Børge Venge).

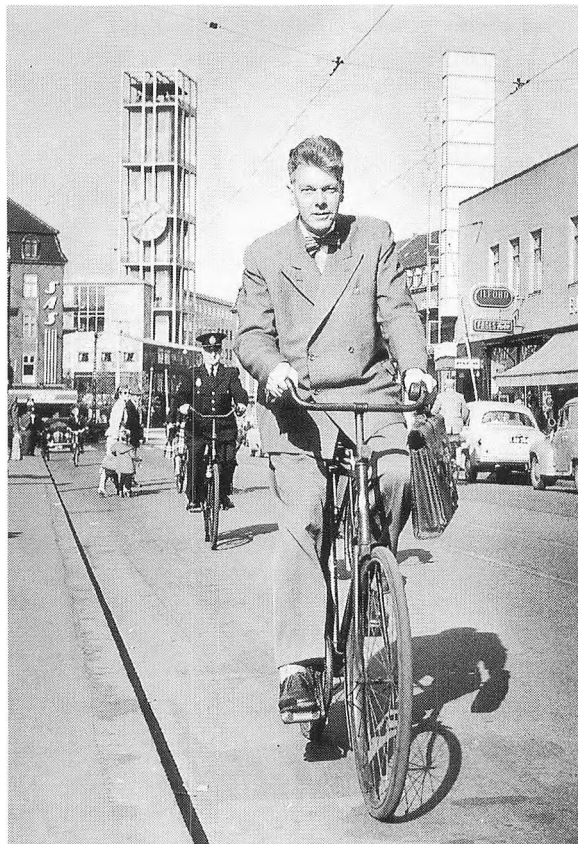
Artiklen fik vreden til at eksplodere på højt tysk plan. Vedkommende danske myndighed – Udenrigsministeriets Pressebureau – løste ved besværlig forhandling og snedigt diplomati knuden. Demokraten blev straffet med tre dages lukning, og redaktørerne kunne vende tilbage, Holger Eriksen dog som menig medarbejder. Hvilket ingen forskel gjorde i praksis.

Holger Eriksen, der døde i 1988 i en alder af godt 93 år, skrev i avisens mest rodede kontor nogle af landets mest læste ledende artikler, der langt fra altid var i overensstemmelse med partiets officielle politik. Eriksen var på rebelvis sine folketingskollegers vågne socialistiske samvittighed.

Han var lynhurtigt fortrolig med alle et valgs tal og muligheder. Som kapitalist nærlæste han aktie- og obligationslister, men der var ikke altid orden i papirerne. Når hans skrivebord en gang om året blev underkastet hovedrengøring og stakke af gamle aviser og madpakker fjernet derfra, hændte det, at der dukkede obligationer op af bunken. En større check fra Store Nordiske, hvor han sad i bestyrelsen, åbenbarede sig på samme vis.

En gang var hans skrivemaskine forsvundet. Den havde gemt sig under et avisbjerg på gulvet. Til daglig turde rengøringspersonalet ikke nærme sig kontoret. Eriksen var ivrig jæger, men tog det ikke nøje med, om ubrugte patroner blandede sig med aviser og manusark. En gang måtte en død ræv efter sigende fjernes fra lokalet, fordi den var begyndt at lugte ilde.

På vælgermøder og i artiklerne udfoldede den garvede politiker et stærkt temperament. Skrivemaskinen betjente han så hurtigt, at der ikke var

Den cyklende borgmester og lokalhistoriske skribent Bernhardt Jensen, Demokraten-medarbejder med spids pen, før han etablerede sig på rådhuset og »undsagde« de uundværlige biler.
(Foto: Børge Venge).

tid til at lave ophold mellem ordene. Alle ophold blev bagefter markeret ved lodrette blyantstreger. Der er ikke set magen til manuskriptark.

Det generede ikke Eriksen, at hans altid aktive pibe brændte hul i hans tøj, eller at morgenærinde i hønsehus og dueslag havde sat sig spor i påklædningen. Hans kone sørgede for eftersyn, og i festdragt tog han sig godt ud. Vi erindrer ham i Århus Journalistforening ikke mindst for det initiativ, han som formand indtil 1948 tog til ændring af love og praksis, hvorefter rundskuemidlerne ikke mere skulle fordeles som »stipendier« til alle medlemmer, men for en væsentlig del gå til kulturelle og velgørende formål i byen.

Borgmester Sv. Unmack Larsen blev i de følgende år virksomt medlem af det udvalg, der stod for midlernes fordeling. Hans efterfølger Bernhardt Jensen blev hentet fra Demokraten, hvor han med spids pen havde nedgjort Strandvejsborgerskabet. Han var som yngre bestemt ikke Stiftens ven. Det jævned sig efterhånden. Der var meget, som jævned sig i hans indholdsrige liv. Afholdsmanden Bernhardt Jensen er set nyde rødvin og champagne – med måde. Han var den cyklende borgmester og alle cyklisters forbundsfælle, men det var en overdrivelse at mene, at han var ensidigt fjendsk mod bilismen. Hans by skulle i hvert fald ikke undvære et passende antal parkeringspladser.

I sit omfattende, meget påskønnede lokalhistoriske forfatterskab om skov, by, havn, mennesker og fornøjelser udtrykte alvorsmanden Bernhardt Jensen sig kærligt og livfuldt om de vidtspændende emner. Han var belæst som få og en åben, modtagelig iagttager.

Det var egenskaber, han delte med journalistkollegaen Hans Rishøj. Den lidt yngre livsnyder,

klaver- og harmonikaspillende Rishøj var deres fælles blads korrekturlæser i 13 år, før det gik op for ledelsen, at hans journalistiske talent burde udnyttes. Til gengæld blev det så udnyttet til den lokale A-presses bitre endeligt. Man kunne få et godt fagligt skænderi med Rishøj. Det gjorde ikke indhug i et tværgående venskab. Ej heller afviste han henvendelse om som free-lance-skribent at ytre sig i Stiftstidende f.eks. om bogudgivelser fra sit interesseområde. Selv bidrog han til litteraturen bl.a. med en bog om Århus i krisetider, et stærkt vidne om hans sociale engagement.

Hans forhold til LO og A-pressens centrale ledelse var anspændt. I udgiver-uforstand tog man for sig af Demokratens overskud til brug for lapperier mere betrængte steder. Det udhulede til sidst Demokratens økonomi. En drøm om respekteret selvstændighed i tide bristede.

I sprællevende live var avisen leveringsdygtig af talenter til væsentlige poster. Her skal erindres om, at forfatterinden Eva Hemmer Hansen med solid journalistisk baggrund i en årrække på spændende vis bestred posten som Journalisthøjskolens første lektor i kulturjournalistik, og at teateranmelderen, mag. art. i litteraturhistorie Karl V. Thomsen som overbibliotekar gik til tops i Statsbiblioteket med bogtårnet. Han gemte sig ikke i tårnet, men ydede udadventt en betydningsfuld indsats i medie- og kommunikationspolitisk sammenhæng. Som pensionist var han til det sidste medarbejder ved Morgenavisen Jyllands-Posten og i gang med at skrive dens historie.

Aarhus Stiftstidendes chefredaktør og ejer gennem mange år Louis Schmidt er nævnt foran.

Den rette mand på den rette plads. Den rette tid var 1909, Århus' store udstillingsår. Just da kom den unge lebedige journalist Schmidt til byen. Han kunne føle sig tilsmilet af megen lykke – så længe det varede.

Faderløs havde han i barndomsbyen Holbæk måttet bidrage til hjemmets underhold ved at gå byærinder. Han kom tidligt ud af skolen og i typograflære, og her begyndte heldet med, at Holbæk Amtstidendes redaktør Rasmus P. Nielsen bemærkede lærlingens læselyst og skrivetalent. Det satte den journalistiske karriere i gang. Aalborg Amtstidende var en foreløbig station.

Aarhus Stiftstidendes Funch Thomsen læste sig i Ålborg-avisen til overbevisning om, at han dér kunne hente manden, han havde brug for til fornyelse af sin nok velunderrettede, men lidt triste avis. Det var mere held til Louis Schmidt. Han prægede mærkbart bladets indhold, stil og udseende, blev medredaktør, og i 1920 overtog han bedriften med undtagelse af det udskilte Aarhus Stiftsbogtrykkerie.

I 1923, godt på vej med udvidelse af redaktionen til at blive provinsens største og mest vellønnede på det tidspunkt, skrev Louis Schmidt sin faderlige velgører Funch Thomsens nekrolog. Den tidligere bladudgiver, der kort forinden havde gjort en pilgrimsrejse til Jerusalem, var død om bord på damperen »København« under hjemrejse fra et hospitalsophold. I nekrologen blev han skildret som et lykkestrålende menneske, hvis liv havde betydet meget for mange. Som journalist havde han oftest sagt det, »folk helst lukkede deres øren for«. Det drog Schmidt lære af.

Det var i Funch Thomsens redaktørtid, at Stiftstidende først flyttede fra Mejlgade til Emilienborg i Skolegade og derfra, i 1915, til den nu forladte ejendom »Polyhymnia« i Kannikegade. Her befæstede Louis Schmidt den selvstændige holdning, som har været et kendemærke for den frikonservative, efterhånden socialliberale avis. Efter hans død fondsejet og dermed frigjort fra parti- og familieinteresser.

I tyverne støttede Louis Schmidt den nykonservative Bent Holstein, i fyrrerne, da Christmas Møller var lagt på is af partiet og nærmede sig tragedien, var Aarhus Stiftstidende blandt de få, han fandt støtte hos. Da var den i øvrigt sygdomsmærkede Louis Schmidt blevet ramt af sin tragedie, sønnen Børges død natten til skærtorsdag 1945, skudt af landsforrædere i sit hjem i Risskov.

Redaktør Schmidt blev af mange anset for at være utilnærmelig, arrogant, snobbet. Det var rigtigt, at han kunne lægge afstand, ligesom der for den indtrædende syntes længere end langt hen til det skrivebord, bag hvilket han opmærksomt iagttog gæsten eller den tilkaldte medarbejder. Men der var ikke langt til det varme, forstående hjerte og den fortrolighed, han kunne udvise.

Han afskyede underdanighed, og det er vist forklaring på, at ikke alle kunne føle nærhed i hans selskab. Privat var hans omgangskreds at finde i det århusianske bourgeoisie. Måske følte det som en oprejsning for den fattige Holbæk-dreng, der på den anden side gerne udvekslede nyt og tanker med konduktøren i sporvognen.

Blandt de farverige personligheder i hans voksende redaktion var den alvorligt arbejdende og

tænkende forfatter Richardt Gandrup, kronikredaktør, anmelder af teater, bøger og billedkunst og i fødselsdagsartikler en af landets fineste portrættører, underfundigt lun. I en radikal fortid var han folketingskandidat i Århus og medarbejder ved Politiken. Fra et vælgermøde skildrede Louis Schmidt ham som »den radikale grædepil«.

Det hindrede ikke senere venskabeligt samarbejde og gensidig respekt. Nok kunne Gandrups ansigtsudtryk melde bekymring, men han var en kavaler med charme, strøg hjemme sin kære cello og dirigerede spændstigt på udebane det dejligt syngende damekor Septimen. Han havde en fortid som elsket sanglærer i Christiansgades Pigeskole.

Der er for nylig ved udgivelse af bibliotekar Peter Niensens bog om overbibliotekar, æresdoktor Emanuel Sejrs mange artikler i Stiften mindet om en anden side af den kultur, avisen tilgodeså: Musikken og lokalhistorien.

Når det gælder lokalnyhederne, dyrket af nu afdøde »originaler«, skal der her nævnes tre navne:

Den lille sikre Jean Larsen (signatur Jean Petit), københavner, der vidste mere om den århusianske geografi og dens mennesker end de fleste indfødte. Oprindeligt jurastuderende, præcis retsreferent efter først at have skrevet om sport, idérigt rundskuekomitémedlem, i et mellemstil byens turistchef. Det hændte, at han holdt sammen på sit hoved med et bånd. Det fortalte kollegerne, at han havde festet og skulle have ro til arbejdet, der ikke blev forsømt.

Louis Andersen (signatur Miss D), bladets første kvindelige medarbejder, foretrukne stofområder flyvning og sygdom og sundhed. Madopskrif-

Journalist Carla Andersen, Aarhus Stiftstidendes Miss D. fra 1914 (billedet) og Larsen-Ledets skrivende kone var formentlig de første kvinder i den århusianske dagspresse. Miss D. ses her i ældre udstråling.
(Foto i privateje).

ter var mere rutine for hende. Hun var meget rejsende og interviewede Kemal Atatürk og Bernard Shaw. Lokalt yndlingsoffer overkirurg, dr. med. J. Fabricius-Møller, hvis oplysende foredrag om kvindens blødninger og ofte provokerende, fremsynede udtalelser hun refererede til sit blad. Til manges forbavselse.

Louis Andersen, som havde skrevet i Aarhus-Posten og samarbejdet med Louis Schmidt om revytekster. Som unge lystige bidragydere til byens fornøjelser var de »Louis and Louis« og dus.

H. Hansen, Jyllands-Postens magtfulde redaktør. De var kun tre og en telegrafsinje i redaktionen, da han blev ansat som redaktionssekretær. En af sin tids flittigste og mest bemærkede kommentatorer.
(Foto: Århus Stiftstidende).

Efter at Louis A. var engageret til Stiften med kommunalt stof som ihærdigt dyrket speciale, var de herrer De's. Det var en anden tid. Louis S. var i den forudgående periode også leverandør af filmmanuskripter. Scener af hans »Den hvide Slave-

handel« blev optaget i »Polyhymnia«'s gård. Hans velunderrettede kommunalreporter fik i moden alder kommunens velsignelse til at oprette et pølsevognsselskab i Århus.

Aarhus-Postens Anders Olsen skrev skuespil. Der var meget teater i hans radikale liv. Han anmeldte udførligt de tre lokale sceners præstationer (Aarhus Teater, Kasino og Vennelyst-teatret). Hans eget dramatiske forfatterskab omfattede de tre samfundssatiriske stykker »Bundne Kræfter«, »Hansen-Bramslev, Medlem af Folketinget« og »Maskinen«. Bramslev var mest folkelig. Alle stykkerne opførtes på Aarhus Teater i direktør Erik Henning-Jensens tid. Også et københavnsk teaterpublikum stiftede bekendtskab med Anders Olsens produktion for scenen.

Den lille bredskuldrede mand, hvis kraftige hår altid sendte en lok ned over den tænksomme pande, syntes meget fraværende, når han gik på gaden med øjnene rettet mod jorden. Han funderede over emner, og – har en af hans medarbejdere fortalt – på redaktionen i Hotel Royals nabo-skab bistod Fyns Venstreblad ham. Når han havde pløjet den radikale Odense-avis og kigget andre morgenaviser igennem, skrev han sin daglige leder. Dens skrappe mening blev nedfældet med stor blyant og meget store bogstaver, som kun en bestemt maskinsætter kunne læse og omsætte til bly. Programmet var, uden mange udtalte ord, det samme dag for dag.

Jyllands-Postens markante chef H. Hansen havde mere at sige. Han var redaktøren, der uanset avisens størrelse læste den fra ende til anden, også annoncerne. Hvert eksemplar blev streget

ind med rødt og blå. Ingen stavfejl blev overset, manglende kommaer jagtedes, og uheldige formuleringer undgik ikke at blive observeret og understreget.

Formiddagen på bladet udløste den spænding, der til stadighed var forbundet med Hansens avislæsning. Det indstregede var bibellæsning for medarbejderne. Det blev gennemgået med redaktionssekretariatet. Medarbejdere blev tilkaldt for at få påvist fejl og forsyndelser eller – det kunne også ske – blive rost.

H. Hansen var ligesom kollega Schmidt på Stiftstidende typografuddannet. Sædvanligvis var Hansen på en hjertelig, lidt højroset måde et vennetsomt menneske, men forholdet Hansen-Schmidt var i mange år køligt. Det var vistnok en lettelse for dem begge, at de kom på talefod, efter at Schmidt havde mistet sin ældste søn og H. Hansen sin sygdomsramte søn Bjarne, begge bestemt for at skulle føre bladhustraditionen videre og uddannet dertil. Da Provins-Journalistforeningen i 1950 festede for sine 50 år, kunne fædrenerne om i fællesskab at stå for en del af arrangementet, centreret i Århus. De døde med fire års mellemrum, 1952 og 56.

H. Hansen, længstlevende, ansattes ved Jyllands-Posten i 1904. Han avancerede støt i huset: Redaktionssekretær, medredaktør, chefredaktør, ejer.

Det var et puritansk organ, den unge Hansen kom til, en dansk Times. S.W. Nielsen, søn af en af dansk provinspresses foregangsmænd Chr. Nielsen, var redaktør i sin fars og forgængers ånd. Chr. Nielsen var vendsysselsk husmandssøn og havde

eksamen som dansk jurist. Han var en stærk natur, følte sig nok i overensstemmelse med en programklæring fra bladets start i 1871 om at stå fast på et særligt jysk standpunkt i hævde af fædrelandskærligheden, men så et videre perspektiv for bladudgivelsen.

Til den ende lejede han efter britisk mønster en telegrafledning København-Århus til anvendelse ved nyhedsoverføring hver aften i tre timer. Det var revolutionerende. Niensens Jyllands-Posten bed sig fast. Tre tidligere forsøg på at lave blad under det navn havde haft korte forløb. Behersket opsætning, ingen billeder (før Lillebæltsbroens indvielse), men stærk i energisk betoned konservative meninger og polemiske udfald, det var den Nielsen'ske avis. Med sønnen, der var cand. polit., i chefkahytten og H. Hansen ved roret indtog den under Første Verdenskrig positionen som provinsens største.

H. Hansen førte sig i ledende artikler, over 10.000 signeret med en firkant, frem som talsmand for en energisk konservatisme, nationale og jyske interesser, det private erhvervsliv. Han angreb københavneri og radikalisme, monopoler og trusters vildskud og ytrede sympati for korporative statsformer og for, hvad han kaldte upolitisk sagkundskab. Der blev ude fra somme tider spurgt, om Jyllands-Posten svigtede demokratiet. Det kunne man også have spurgt andre blade om. Det var ikke relevant, men der var trods i pennen på Jyllands-Posten. Under verdenskrigen 1914-18 bebudede den britisk sejr og var dermed i konflikt med den erklærede danske neutralitet.

Helt op til sin overtagelse af chefredaktørposten

i 1931 var H. Hansen formand for Provins-Journalistforeningen, lige så patriarkalsk der som på avisen i den statelige Frederiksgade-ejendom. Han var medvirkende til, at journalisters løn- og ferieforhold bedredes, men langsomt. I eget hus var han ifølge pålidelige udsagn ikke meget for at snakke om lønpålæg. På den anden side var han ikke den, der afskedigede nogen, før det gik meget vidt med uefterrettelighed. Brummende tilkendegav han, at man jo ikke skulle ramme folk på levebrødet.

I fornyelses-bestræbelser ønskede han mere reportage i avisen. Reporter-gruppen bestod af fire mand. Hele ugen skulle dækkes. Der var weekendvagter og til gengæld en fridag pr. hoved i ugen. Det kneb med at nå alt, når fridagsordningen skulle overholdes. Om ikke gruppen kunne udvides til fem? Det spørgsmål stillede en udsending, den ældste af de fire, chefen. Svaret: – Nej, det kan der ikke blive tale om. Så skal der jo afvikles fem fridage.

I dag har den fondsejede Morgenavisen Jyllands-Posten landets største dagblads-redaktion og flere udlandskorrespondenter end nogen konkurrent.

Det er med venlig ironi sagt om bladet, at dets yndlingsord er *tværtimod*. Det kan der komme meget ud af.

Der kom i 30'erne bl.a. det ud af det, at den erklærede antimilitarist, tegneren og forfatteren Hakon Mielche, vordende globetrotter, blev antaget som medarbejder. Han var et nyt, oplivende element i spalterne. En af hans opgaver var at beskrive det hektiske tiårs store hjemlige militær-

manøvrer. Som rejsende i alle verdensdele knyttede han andre bladforbindelser. I en årrække boede han fyrsteligt ved Lugano-søen i Svejt.

Andre navne fra afgørende udviklingsår i Jyllands-Postens historie: Redaktionssekretær A. Worsøe-Andersen, der skrev om litteratur og kunst, var stærkt engageret i fagligt organisationsarbejde og i fire år redigerede Provins-Journalistforeningens julehæfte Dansk Jul. Det udkom for resten kun de fire år. – Redaktionssekretær, cand. polit. A. Schoch, hvis hovedinteresse var udenrigspolitik, og som blev chefredaktør på Nationaltidende. Derfra tvunget væk under besættelsen på tysk foranledning, svigtet af en svag bladbestyrelse. Huskes som medlem af Frihedsrådet. – Den djærve J.P. Hemmer Hansen, fodboldentusiast og ekspert i handelsstof, far til journalisterne Eva Hemmer Hansen og Bent Hemmer Hansen. En tredje generation fortsætter familiens presse-traditioner.

Men især skal af flere grunde nævnes Jyllands-Postens lolliske enmandsparti, den glade, syngende, flittige Valdemar Skaaning, i udbredt tale kaldet Valde.

Han ansattes i 1924, da bladet endnu kun havde én telefon og tre medarbejdere, men fortsat den berømte telegraflinje. Skaaning havde en del med avisens mange provinskorrespondenter at gøre. De blev, om nødvendigt, kaldt til orden med reprimander i løftet tonefald. De blev efter sigende ikke taget tungt. »En mand, der siger injurier med så køn stemme, kan ikke være så slem endda.«

Som forretningsfører i en årrække for Århus Journalistforening varetog han iltet og præcist de

Jørgen Voeler, Aarhus Amtstidendes poetiske redaktionssekretær.
Et fornemt kulturmenneske.
(Foto: Børge Venge).

interesser, der var forbundet med rundskuet's økonomi.

På avisen fejrede han det ene runde tal efter det andet. Var til sidst redaktionens ældste både af alder og anciennitet. Han døde i 1982 tæt på de 90 år.

I Ryesgade havde de filosofien blandt århusianske pressefolk. Aarhus Amtstidendes redaktør Jakob Martin (1887-1968) nød ry for at vide lige så meget om filosofi som professorer i fagområdet. En af dem, professor, dr. phil. Kort K. Kortsen, bevidnede lige ud rigtigheden deraf. »Han kan lige så meget som vi«. Martin, hvis far var redaktør i Sorø og straffet frihedsmænd under provisorierne, havde på grund af en astmalidelse ikke gået i en rigtig skole. Var noget derved forsømt, blev det indhentet i højskoler og ved egen læsning, også på fremmedsprog.

En enorm viden om politik, økonomi og filosofi lagrede sig i det kloge hoved. På sit sjællandske mål var han underfundigt vittig. Han var altid god for en tale eller et foredrag, holdt uden manuskript. Det oplevede f.eks. hans Rotary-kammerater. Han skrev og talte ud fra et udpræget liberalt livs- og menneskesyn. Og han skrev meget, hovedsagelig ledende artikler, ret lange og meget læste. Under krigen var der opmuntring at hente i dem, og det mærkedes på oplaget.

På sin 75 års dag konstaterede Martin, at han i løbet af 50 år havde skrevet ca. 15.000 artikler.

Når han om formiddagen kom ned i redaktionen fra redaktørlejligheden øverst i bladhuset, satte han sig efter at være nødtørftigt orienteret til skrivebordet, tog fra vestelommen en blyant-

stump på størrelse med en lillefinger og skrev uden pause, til morgendagens leder var færdig.

I den halve snes år, han repræsenterede Venstre i Folketinget, gjorde han før den ugentlige afrejse til hovedstaden fem-seks ledende artikler færdige. Så var ugen dækket med forbehold af programændringer, som han sørgede for med eksprespost fra Christiansborg. Han havde klæbehjerne, en levende opslagsbog til gavn for sig selv og andre. En af de erfaringer, han gav udtryk for, var, at når det går godt i dansk økonomi, slipper man penge løs, og så ender det galt.

Han skal ikke have været voldsomt flink til at rose eller slippe penge løs i redaktionen. Synes redaktøren så ikke, jeg skal have mere i løn? spurgte en medarbejder, første, anden og tredje gang, han blev rost. Det manede til forsigtighed på chefsiden.

Jakob Martins betroede redaktionssekretær var skønånden og ungkarlen Jørgen Voeler. Det var, forekom det, en besynderlig ledelseskombination, de udgjorde. Martin følte nær tilknytning til højskolen, Voeler var radikal og by-kulturel med udstrakte digterbekendtskaber. Nyhedsstoffet og sporten var ikke højt prioriteret i bladet, selv om folk som Henry Nielsen og Chr. Andersen (den røde) på hver sit område gjorde, hvad de kunne for at erobre spalteplass fra politik, kultur og landbrug. Hestekenderen, redaktør Bertel Jensen stod en årrække for varetagelse af dyrskue-traditioner, senere kræfter søgte at holde vedlige uden om Voelers skrivebord.

Hans søster var digteren Hans Hartvig Seedorffs fru Spindevinde, og Seedorff bidrog ved

hyppige besøg til husets særlige atmosfære. Jens August Schade slog lejlighedsvis Voeler for 10 kroner, prisen for et digt. Den betalte redaktionssekretæren af egen lomme. Helsingørs nuværende biskop, Johannes Johansen, søn af en husmand i Hørning, modtog 4 kr., når han leverede et rimet bidrag.

Jørgen Voeler udgav flere samlinger af egne digte. De vandt ikke stor udbredelse, men blev godt modtaget af kendere og venner, som fandt, at digterens beskedne, elskværdige personlighed afspejlede sig i linjerne, f.eks. disse:

Det er vel med vers som med blomster.

De vokser af egen trå
og blomstrer og riser livet,
om ingen så agter derpå.

Voeler var en omsorgsfuld vejleder for de unge på bladet. En af dem gav ham specielle problemer, Ib Henrik Cavling, den senere poppede succes-forfatter. Han modtog i elevtiden på Amtstidende rigelig pekuniær hjælp fra sin far, redaktør Viggo Cavling og tilbragte megen tid i Hotel Royals restaurant.

Dens overtjener Thomsen ringede til avisen og forkyndte med hilsen fra eleven: – Hr. Cavling kommer ikke på redaktionen i aften. Det gentog sig en række aftener, og det var for meget for den vagthavende Voeler, der tilbragte det meste af sin tid på kontoret og ikke havde for megen hjælp.

Han afskedigede Cavling.

Det var Cavling-navnets rolle i historien om en avis, der blandt sine medvirkende har kunnet

tælle navne som Vilhelm Lassen, C. Th. Zahle og Niels Neergaard.

Den døde alligevel. Personligheder alene – Martin og Voeler nævnt med ære – gør det ikke. Konkurrencen i Århus om nyheder, annoncer og oplag har krævet sine ofre.

H.J.

(Kilder: Diverse pressehistoriske skrifter, Århus Stiftstidendes tekstarkiv, egen hukommelse og enkelte indhentede vidneudsagn).

Udgravninger i Lisbjerg og Århus

I januar 1989 fik Forhistorisk Museum besked om, at en gammel gård umiddelbart øst for Lisbjerg kirke skulle nedrives for at give plads til boligbyggeri. Dette gav anledning til at undersøge, om der skulle være ældre bebyggelsesspor ved kirken, som stammer fra den tidlige del af middelalderen, dvs. 1100-årene eller tiden omkring 1200. På den tid blev der bygget mere end 1500 landsbykirker i Danmark, men man ved stort set ikke, hvem der stod bag det omfattende byggeri. Tidligere har man ment, at kirkerne almindeligvis var bygget af landsbyboerne i fællesskab, men nyere forskning tyder på, at det var lokale stormænd, der stod bag kirkebyggeriet. Ved arkæologiske udgravninger har man nemlig i flere tilfælde påvist rester af storgårde fra middelalderen i umiddelbar nærhed af kirkerne.

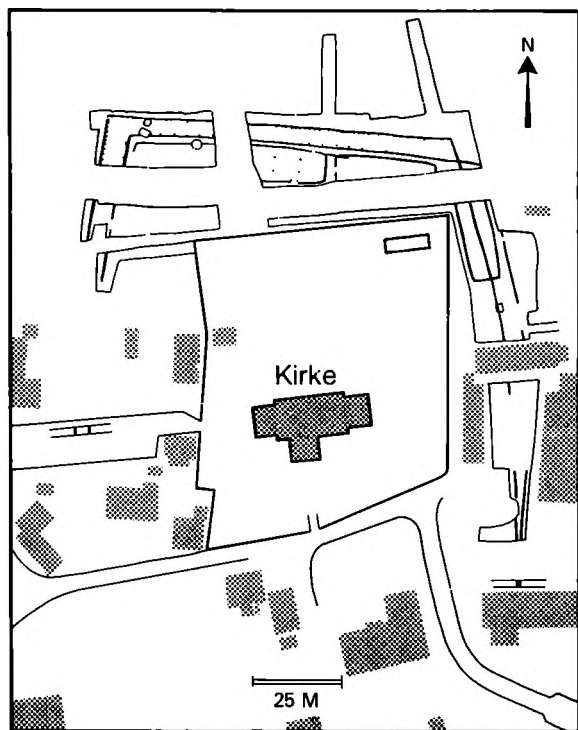
Lisbjerg kirke er kendt vidt omkring for det gyldne alter, der stod her indtil midten af forrige århundrede. Det findes i dag på Nationalmuseet, hvor det er et af de fornemste klenodier i middelaldersamlingen. Alteret er jævaldrende med kirken, og hvis det oprindeligt har stået hér, kunne det måske tyde på, at også Lisbjerg kirke er opført af en velhavende og betydningsfuld person.

Museets undersøgelser på stedet indledtes i

Lisbjerg kirke set fra nordøst. Til venstre i billedet anes stuehuset til den gamle gård „Kirkegård“, hvis nedrivning gav anledning til udgravningen. I forgrunden ses en af de første søgegrøfter.

slutningen af januar. Ved hjælp af en rendegraver blev der lavet søgegrøfter omkring den gamle gård, der skulle vige for nybyggeriet. Derved fremkom spor efter huse og indhegninger, der på grundlag af keramikfund kunne dateres til vikingetiden. Så gamle bebyggelsesspor havde vi ikke ventet at finde, og deres udstrækning blev også en overraskelse. Ved at forfølge dem med en større fladeafdækning fremkom efterhånden billedet af en stor, solidt indhegnet gård, der forløb hele vejen rundt om kirken. Gården har dækket et areal

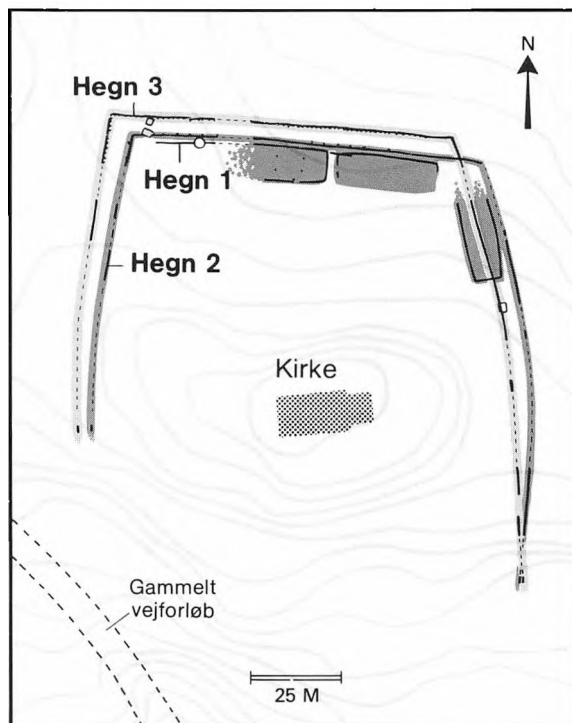
Oversigtsplan med udgravningsfelterne og den nuværende bebyggelse omkring kirken. I alt blev der afdækket ca. 3000 m², så man kunne følge bebyggelsessporene, der strakte sig rundt om kirken.

på ca. 140 × 100 m, og omtrent i centrum af dette store kompleks ligger Lisbjerg kirke. Sydsiden af gården kunne ganske vist ikke påvises pga. det nuværende byggeri i dette område, men ud fra terrænforholdene kunne det nogenlunde bedømmes, hvor hegnet må have forløbet.

De bevarede spor efter gårdsanlægget sås som

mørke aftegninger i den gule ler- og sandundergrund lige under muldlaget. De stolper og planker, der har været nedgravet i fundamentsgrøfterne, er for længst gået til grunde, men i flere tilfælde sås aftryk efter dem. Derved kunne det ses, at både husenes vægge og gårdens kraftige indhegning har bestået af tætstillede planker.

Oversigtsplan over gårdsanlægget med kirken beliggende på bakketoppen, 71 m over havet. Niveauforskellen mellem højdekurverne er 0,5 m.

Det omgivende hegn viste, at gården har eksisteret gennem nogen tid, idet der fandtes spor efter tre hegn, der har afløst hinanden, som det fremgår af oversigtsplanen. I den fase af gårdens historie, der er markeret af hegn 2, har der ligget tre store huse umiddelbart inden for hegnet og parallelt med dette. En tilsvarende placering af husene kendes fra andre udgravede gårdsanlæg fra vikingetiden. Desuden fandtes flere eksempler på de såkaldte grubehuse. Det er små, nedgravede værkstedshytter, der er almindelige i hele vikingetiden.

Gårdsanlæggets nordvesthjørne set fra vest. De tre hegn, der har afløst hinanden, er markeret med pile. Stensætningerne i forgrunden er ildsteder fra nyere tid.

Hvad de ovennævnte store huse angår, synes de at tilhøre en type, der placerer gårdsanlægget i den seneste del af vikingetiden eller på overgangen til middelalderen. Gården har således eksisteret gennem en periode af 1000-årene og måske frem til omkring 1100.

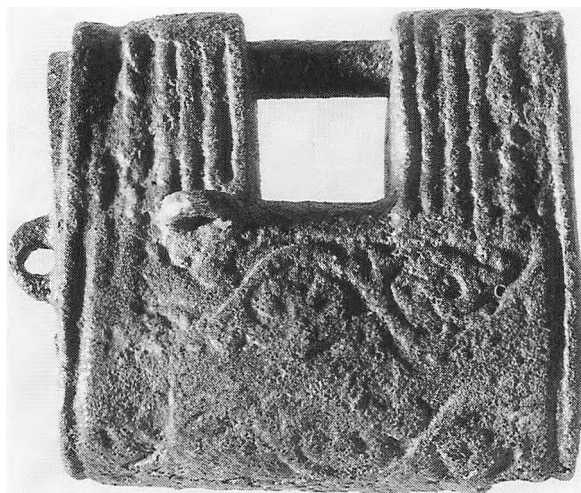
Lisbjerg kirke er en romansk stenbygning der, som tidligere nævnt, må antages at være opført i midten af 1100-årene, dvs. at den er 50-100 år yngre end det nyfundne gårdsanlæg. Ved udgravninger under gulvene i andre kirker fra den tidlige middelalder er der i adskillige tilfælde fundet spor efter trækirker. Det er derfor muligt, at også Lisbjerg kirke har haft en forgænger af træ, og at denne i så fald har været tilknyttet gården. Hvis det er tilfældet, har vi hermed det ældste kendte eksempel i Danmark på en direkte sammenhæng mellem storgård og kirke. I forvejen ved vi fra de islandske sagaer, at gudedyrkelsen i hedensk tid ofte foregik i høvdingens hal. Det har vel været i naturlig fortsættelse af denne tradition, at vikingehøvdingen ved kristendommens indførelse byggede en kirke på sin gårdsplads.

Den indhegnede gård omkring Lisbjerg kirke har dækket et areal på ca. 1,5 hektar. Tilsvarende store vikingetidsgårde kendes fra andre udgravninger, men det er aldrig før set, at en sådan gård har omsluttet en kirke. Når man skal tolke fundet, er der flere ting der tyder på, at Lisbjerggården ikke er en almindelig storgård fra vikingetidens slutning.

Lisbjerg er en herredsby, og herredsinddelingen af landet går tilbage til vikingetiden. De nuværende Vester- og Øster Lisbjerg herreder var

indtil slutningen af middelalderen ét stort sammenhængende herred, der strakte sig langs Århusbugten helt ud til Kalø og Thorsager, der også hørte med. Når dette store område er navngivet efter Lisbjerg, der ligger i herredets sydvestlige udkant, må man formode, at stedet i vikingetiden har haft en betydelig status. Det kan hænge sammen med den trafikalt set gunstige beliggenhed ved vejforløbet nordud fra Århus, der allerede i vikingetiden var en betydelig by. Den gamle vej, der krydser Egådal nedenfor Lisbjerg, kan endnu anes i landskabet som rester af en hulvej lidt øst for den nuværende Randersvej. Den har passeret lige forbi vestsiden af gårdsanlægget omkring kirken. I den forbindelse kan det også nævnes, at den lavtliggende Egådal, der strækker sig ind i landet umiddelbart syd for Lisbjerg, tidligere har været en åben fjord. I dag er den tørlagt, men store dele af området ligger kun 1 m over havets overflade, så måske har her været åbent vand i vikingetiden. Det må dog straks siges, at man ikke ved noget sikkert om besejlingsmulighederne i vikingetiden. Den strategisk set gunstige placering af Lisbjerg understreges også af den høje beliggenhed med vid udsigt over Århusbugten. I klart vejr kan man fra Lisbjerg kirke se til Samsø. Det er måske ikke så mærkeligt, at Lisbjerg blev herredets hovedby, og dermed har den formodentlig også haft kirke allerede i 1000-årene.

Den gamle bindingsværksgård, hvis nedrivning var årsag til udgravningen, synes tidligere at have haft en vis tilknytning til kirken. Den bar navnet »Kirkegård« og menes engang at have været sognets præstegård. Selv om det ikke lader sig bevise,

Hængelås af bronze fra 1200-1300 årene fundet ved Kannikegade 12.

er det faktisk muligt, at den er en direkte efterkommer af det nyfundne gårdsanlæg.

Landbrugshistorikeren Henrik Larsen gjorde allerede i 1934 opmærksom på, at de matrikulære forhold ved kirken var usædvanlige, og han uledte deraf, at der her oprindeligt havde ligget en storgård eller kongsgård, der sidenhen var blevet opsplittet. Han påpegede desuden, at markområdet her lige øst for kirken ifølge et gammelt matrikelskort bar navnet »Skeigårds Agre«, hvor forstavelsen skei- har betydningen »kløvet træstykke« (jvf. ordet ski). På grundlag af disse oplysninger kom han til følgende konklusion: »Man kunne derfor tænke sig, at der om kongsgården

Kampestensbrønd fra tiden omkring 1300 fundet ved Kannikegade 14.

eller den store gård hér har været et gærde af kløvede træstykker, brædder eller planker, der har dannet en slags befæstning om den«. De nye udgravningsresultater har i forbavsende grad bekræftet denne hypotese.

Det nyfundne gårdsanlæg, der har været forskanset bag et næsten fæstningsagtigt palisadehegn og tilmed også synes at have rummet en kirke, har måske oprindeligt været en kongsgård, som foreslået af Henrik Larsen. Kongen havde dengang ikke nogen fast residens men udøvede sin magt ved sammen med sit følge at rejse rundt mellem et stort antal kongsgårde, der lå spredt ud

over landet. Den befæstede by Århus har i vikingetiden sikkert været et vigtigt støttepunkt for kongemagten, som måske derfor også har haft interesser i nærliggende jordbesiddelser.

Ifølge skriftlige kilder fra 1400-tallet synes Lisbjerg sogn og kirke på et tidligere tidspunkt i middelalderen at have tilhørt domkirken i Århus. Måske kan dette tilhørsforhold forklares ved, at bispestolen ved oprettelsen af Århus stift omkring 1060 har fået overdraget disse besiddelser fra kongen. Sådanne kongelige overdragelser af jord og ejendom til kirken synes at have været ret almindelige.

Den ovennævnte skriftlige kilde fra 1400-tallet er den eneste, der findes til belysning af forholdene omkring Lisbjerg kirkes tidligste historie. Der er imidlertid flere yngre, men også mere usikre kilder, der beskæftiger sig med kirkens historie. Blandt disse må i denne forbindelse fremhæves historikeren, rigskansler Arild Huitfeldt, der i 1604 beretter følgende om forholdene ved Århus bispestol: »Den anden bisp var en, der hed Ulkild, han sad år 1102. Da blev der bygget en trækirke ved stranden på bakken, hvor gudstjenesten blev holdt. Dengang blev Århus også flyttet fra Lisbjerg og til det sted, hvor det nu ligger«. Dette sene tidspunkt for grundlæggelsen af Århus er for længst blevet afvist af historieforskningen og arkæologien, men kan Huitfeldts udsagn indeholde den kerne af sandhed, at bisperesidensen på det tidspunkt er blevet flyttet fra Lisbjerg til Århus? Udgravningsresultaterne tyder faktisk på, at gårdsanlægget omkring kirken er blevet nedlagt eller flyttet omkring 1100.

Århus var allerede dengang veletableret, og som en af Danmarks ældste byer er den i dag et meget værdifuldt forskningsobjekt. Ved udgravninger her kan man skaffe sig viden om, hvordan de første byer i landet så ud og derigennem også få indblik i, hvorledes de er opstået. Gennem flere udgravninger har man fået konstateret, at byens ældste kerne opstod omkring år 900 i kvarteret, hvor domkirken nu ligger, og at byen allerede i vikingetiden var omgivet af en beskyttende byvold. Forløbet af denne byvold giver sig endnu i dag til kende gennem gadenavnene Borgporten, Volden og Graven, og nogle steder har man også ved udgravninger kunnet påvise resterne af denne vold. Som en hesteskoformet bue har den omsluttet det gamle byområde på nordsiden af åen, og den har åbnet sig ud imod havet, hvor en pælespærring må have forhindret overfald fra fjendtlige skibe. På den måde ligner Århus andre vikingebyer såsom Hedeby ved Slesvig og Birka ved Mälaren nær Stockholm.

Da vi således ved ganske godt besked om beliggenheden af vikingetidens Århus, ved vi også nogenlunde, hvor vi bør sætte ind med arkæologiske udgravninger, når nybyggerier truer jordlagene og bebyggelsessporene fra byens ældste tid. Gennem et udmærket samarbejde med Århus kommune bliver Forhistorisk Museum på Moesgård løbende orienteret om alle planlagte byggeprojekter og kan således efter aftale med bygherren foretage de nødvendige arkæologiske undersøgelser i god tid inden byggeriet, så selve anlægsarbejdet ikke forsinkes deraf.

I august og oktober 1989 fik vi lejlighed til at

gennemføre udgravninger ved Århus Stiftstidendes hidtidige bygningskompleks mellem Kannikegade og Åboulevard. Det er nu overtaget af Provinsbanken, og da nogle kommende ombygninger kunne formodes at forstyrre gamle bebyggelsesspor, var det nødvendigt at foretage arkæologiske udgravninger. Provinsbanken støttede beredvilligt disse undersøgelser med både økonomisk og praktisk hjælp, selv om dette ikke, ifølge loven, påhviler en privat bygherre.

I to af baggårdene ved Kannikegade fandtes da også rester af den gamle bebyggelse fra middelalderen og vikingetiden. Bag Kannikegade nr. 12

Udgravningsstedet ved Stiftstidendes gamle ejendom nær Åboulevard. Bag parkeringspladsens betonmur ses jorddyngerne fra de søgegrafter, der her afslørede vikingetidens byvold.

var det af praktiske grunde kun muligt at anlægge et meget lille udgravningsfelt på $2 \times 3,3$ m, og da vi for at modvirke jordskred måtte grave med skrå jordvægge, blev feltet endnu mindre, jo dybere vi gravede. Det viste sig, at de gamle lag af affald og fyldjord havde en samlet tykkelse på over tre meter. Renovation var ikke noget, man i gammel tid tog særlig alvorligt, og derfor hobede affaldet sig op, så byens overflade efterhånden skød sig i vejret. Under den moderne betonoverflade fandtes en ældre brolægning, som førhen har dækket gårdspladsen, og derunder fandtes yderligere planeringslag og fyldjord fra nyere tid, dvs. perioden ca. 1600-1900. Dateringen fremgik bl.a. af de forskelligartede potteskår og de mange brudstykker af kridtpiber, som prægede de øverste jordlag. Dybere nede fandtes affaldslag fra middelalderen med genstande, som røbede, at de tilhørte tiden fra 1200-årene frem til ca. år 1600. Den ældste bebyggelse fra 900- til 1200-årene blev der imod ikke fundet levn af, og det skyldes, at det lille udgravningsfelt netop ramte ned i en grube, som man havde gravet i 1200-årene. Sådanne gruber i jorden er meget almindelige fra fortiden, og de er blevet gravet af mange forskellige årsager.

I baggården til Kannikegade 14 var forholdene helt anderledes end i nr. 12. Gården gav mulighed for et væsentligt større udgravningsfelt på ca. 45 kvadratmeter, men til gengæld havde man her ved tidligere byggerier fjernet størstedelen af de gamle bylag, så kun de nederste 10-20 cm var tilbage. En del af området var også forstyrret helt ned i undergrundssandet af moderne brønde og kabledninger. I det tiloversblevne areal fandtes resterne af et

lille grubehus fra vikingetiden. Sådanne små, delvis nedgravede huse er også tidligere blevet fundet ved udgravninger i Katedralskolen og under Andelsbanken ved Clemenstorv. Desværre var det nyfundne grubehus meget forstyrret af en senere, middelalderlig nedgravning; men dets indhold af potteskår, små perler m.v. vidner om, at det tilhører byens første århundreder. Desuden fandtes en smuk kampestensbrønd fra tiden omkring 1300 og en stor, fundrig grube fra nogenlunde samme periode af højmiddelalderen.

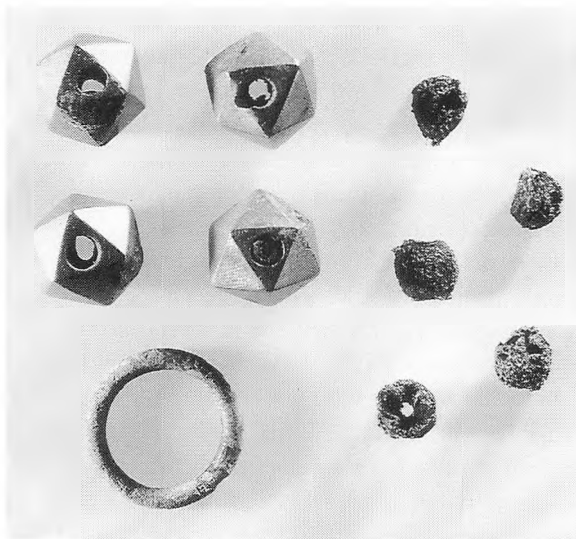
Udgravningerne bag Kannikegade 12 og 14 gav således indsigt i, at området har været bebygget allerede i vikingetiden, selv om det må erkendes, at de ældste bylag kun gav sig svagt til kende på grund af forskellige senere forstyrrelser. Fra middelalderen fandtes ikke direkte spor efter bygninger, men området synes at have tjent som gårdsarealer for bebyggelsen ved Kannikegade, der allerede dengang kan have været en trafikåre i byen.

De væsentligste resultater af udgravningerne i Stiftstidendes store, gamle bygningskompleks fandtes imidlertid længere bagude nær Åboulevarden. Her havde bladhusets medarbejdere en parkeringsplads, som 15 m tilbage fra Åboulevarden var flankeret af en høj betonmur. Muren afgrænsede således den højtliggende bebyggelse ved Kannikegade fra den lavtliggende parkeringsplads ved Åboulevarden, og da vi med gravemaskine anlagde tre dybe søgegrøfter gennem det højtliggende terræn, fandt vi her det, vi havde håbet på: Resterne af den gamle byvold, som allerede i vikingetiden omgav Århus.

Søgegrøfterne gik på tværs gennem volden, som her var bevaret i en højde af ca. 2 meter. Desværre var selve voldfronten (voldens forside ud imod Åboulevarden) tidligere blevet fjernet ved en bortgravning; men voldlegemet stod nogenlunde uforstyrret, så der var gode muligheder for at undersøge opbygningen.

Volden bestod inderst af opblandet bopladsjord fra byen med et betydeligt indhold af potteskår, jernnagler, dyreknogler o.lign. fra vikingetiden, og uden på denne kerne var lagt en jordkappe øjensynligt opbygget af græstørv fra engene langs åen. Volden var anlagt direkte ovenpå stedets gamle vegetationsoverflade, der gav sig til kende som et mørkt, sandet muldlag; men dette muldlag indeholdt dog adskillige husdyrkogler og potteskår fra vikingetiden, og laget var også inde under voldlegemet gennembrudt af enkelte større og mindre nedgravninger. Volden var således ikke bygget på jomfruelig jord, og da den som nævnt tildels bestod af bopladsjord fra byen, må dette betyde, at volden først er blevet anlagt på et tidspunkt, da byen har eksisteret gennem nogen tid. I denne form har volden fungeret gennem en periode, men på et senere tidspunkt blev det åbenbart nødvendigt at gøre den højere og bredere. Søgegrøfterne viser nemlig, at volden i en yngre fase er blevet udbygget ved tilførsel af endnu en kraftig jordkappe, der nederst hviler på et bylag, som i mellemtiden var blevet aflejret lige bag den ældste vold. Der må således være forløbet nogen tid mellem anlæggelsen af de to voldfaser.

Det billede, der her tegner sig af voldbyggeriet, afviger noget fra vor hidtidige opfattelse. Ved ud-

Sølverler, formuldede træperler og en lille bronzering fundet sammen i en grav fra 1400-årene ved Frederiksgade 78. Perlerne har antagelig tilhørt en såkaldt rosenkrans, der i katolsk tid blev brugt ved andagtens bønner.

gravningerne i 1963-64 ved Clemenstov, hvor Andelsbankens hus nu ligger, så byvolden ud til at være opført i tre byggefaser, og vi mente, at den ældste voldfase var anlagt på jomfruelig jord samtidig med byens opståen. Iagttagelserne var ikke helt klare og entydige; men sådan måtte vi dengang tolke dem. De nye søgegrøfter ved Åboulevarden har kun afdækket to voldfaser, hvoraf den ældste tydeligvis er anlagt efter byens opståen. Hvis denne ældste voldfase ved Åboulevarden også er byens ældste voldbyggeri, må vi konstatere, at dette er foregået efter byens opståen om-

kring år 900. Volden kan i så fald antages at være rejst engang i løbet af 900-årene og formodentlig før 980, da de berømte ringborge af Trelleborgtypen bygges i en helt anden teknik. Udgravningerne ved Åboulevarden viser således, at vi fremover skal være varsomme med at påstå, at vold og by er anlagt samtidigt.

Den sidste udgravning, Forhistorisk Museum gennemførte i 1989, kom også til at foregå i Århus, men et godt stykke væk fra middelalderens bykerne. Ved en beskeden forsænkning af kældergulvet i Frederiksgade 78, lige ved siden af restaurant Maritza, var håndværkerne stødt på skeletter. I midten af december foretog museet derfor en udgravning på stedet, hvorved vi havde lejlighed til at undersøge 27 middelaldergrave med mere eller mindre velbevarede skeletter.

I skrivende stund er disse skeletter endnu ikke undersøgt nærmere; men der synes at være tale om både mænd og kvinder, og der fandtes også en grav med skelettet af et 4-5 års barn. Ingen af skeletterne viste åbenlyse misdannelser efter spedalskhed. I kristne grave finder man almindeligvis ingen genstande; men der er dog undtagelser, og i tre af de her undersøgte grave fandtes der perler. Ved den ene var der tale om en lille beskeden perle af ben, ved den anden om fem flotte ravperler, og ved en tredje om fire fornemme sølvperler samt sporene af flere træperler. Måske drejer det sig om

resterne af de katolske bedekranse, rosenkranse. Skeletterne må tilhøre det karmelitterkloster, som i middelalderen lå her ved Frederiksgade. Karmelittermunkene var tiggermunke, som i 1400-årene kom til Danmark, og som i 1480'erne byggede et stort kloster i Århus. Det blev anlagt uden for byen på Brobjerg ved et ældre Skt. Jørgenskapel, som Århusbispens overdrog til munkene. Væsentlige dele af dette kloster blev i 1920'erne udgravet af Århus Museum, hovedsageligt i forbindelse med opførelsen af Jyllands-Postens gamle hovedsæde i Frederiksgade 72. Sydligst i dette klosterkompleks lå kirken. Lærestolen for middelalderarkæologi ved Århus Universitet har tidligere foretaget udgravninger her, og afdækket middelaldergrave af lignende art, som de netop fundne. Når gravene både indeholder kvinder og børn, er det et klart udtryk for tiggermunkenes sociale arbejde for byens fattige og syge borgere.

Kort efter reformationen, da alt kirkeligt gods blev overdraget til kronen, overgav Christian III i 1541 alle klosterbygningerne til byens brandlidte borgere, så de her kunne hente materialer til genopførelsen af deres huse. Nedbrydningen skete med stor nidkærhed, og allerede et halvt århundrede efter dets opførelse, var det store kloster nedrevet, så der næsten ikke er ladet sten på sten tilbage af det.

J.J. og H.J.M.

Byrådsvalget i november 1989

Siden 1981 er valgene til by- og amtsråd foregået hvert fjerde år i november, på den tredje tirsdag. I 1989 var det den 21. november.

I modsætning til situationen ved folketingsvalg ved man altså på forhånd, hvornår kommunalbestyrelserne og amtsrådene skal vælges; man kan derfor i alle henseender indrette sig derefter.

Det er én af grundene til, at de kommunale valg har en anden karakter end folketingsvalgene. En anden vigtig grund er, at de politiske forhold i landets 275 kommuner og 14 amter som bekendt ikke er ens. Forskelligartede lokale økonomiske og sociale forhold spiller ind, og det samme gør personspørgsmål og partiernes forskellige styrke i de forskellige kommuner og amter. Det betyder, at man må se disse valg som 289 forskellige valg, hver med sit karakteristiske mønster og sin særlige forklaring på, at det gik, som det gjorde.

1. Landspolitik og lokalpolitik

Selv om det altså er nødvendigt at se hvert enkelt kommunalt valg som en enkeltstående begivenhed, er det lige så nødvendigt at se valgene i sammenhæng og på baggrund af den almindelige landspolitiske udvikling.

Det skyldes, at aktørerne – altså primært de politiske partier – også optræder på den landspolitiske arena. Og det er faktisk herfra, at de

fleste vælgere har en fornemmelse af, hvad partierne egentlig står for. Det betyder, at landspolitikerne gøren og laden, partiernes landspolitiske styrkeforhold – og udviklingen heri – samt den generelle politiske situation hvert fjerde efterår spiller en rolle for lokalvalgenes udfald.

Det ved partierne naturligvis godt, og derfor var en vigtig del af Venstres valgkampagne landsdækkende og bygget op omkring landskendte venstreprofiler, som netop ikke havde noget specielt med for eksempel Århus Byråd at gøre (se ill.). På samme måde må man forstå meningen med, at Erhard Jacobsen spillede en vigtig rolle i CD's markedsføring af Erik Svensson.

**VI KAN HVIS
DU VIL**

Uffe Ellemann-Jensen

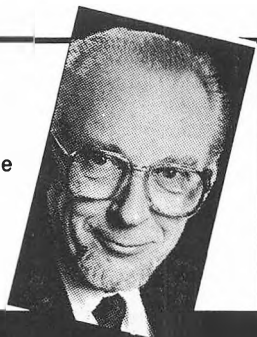
***venstre**

En væsentlig del af Venstres annoncekampagne var bygget op omkring et fælles tema og med inddragelse af kendte Venstrepolitikere. Der optrådte i disse annoncer såvel kommunalpolitikere fra det ganske land som Venstres ministre. Alle artiklens illustrationer er hentet fra *Århus Stiftstidende* i tiden forud for byrådsvalget.

Erhard Jacobsen i TV3 - Århus:

CD lægger hovedvægten på personer. Man skal ikke stemme på en person blot for at støtte CD. Det er personens kvalifikationer, der tæller. Sådan en mand som Erik Svensson kan man stå sig ved at stemme på, og derfor er vi glade for, at Svensson vil tage tønnen for CD både i Århus Amtsråd og i Århus Byråd.

**CD STEM
PERSONLIGT**

ERIK SVENSSON

Også i denne CD-annonce ses den bevidste inddragelse af en landspolitiker, som ellers ikke har meget med byrådsvalget i Århus at gøre.

Disse almindelige tendenser spillede altså også ind i november 1989. KVR-regeringen havde forsøgt at etablere et forlig med Socialdemokratiet om løsning af de store økonomiske problemer, men parterne var ikke kommet langt; de obligate øvelser med at lægge ansvaret for forhandlings-sammenbruddet på modparten var gennemført, og udsigterne til en genoptagelse af forhandlings-trådene var – mildt sagt – usikre.

Det skyldtes til dels, at der også foregik forhandlinger om finansloven for 1990 mellem regeringen og de borgerlige partier; specielt Fremskridtspartiets markante krav om skattelettelser og besparelser på de offentlige udgifter blev omtalt i medierne: Hvem kunne presse hvem, og hvad betød det, at Socialdemokratiet for en tid ikke deltog i forhandlingerne? Ville et sammenbrud i

regeringens finanslovsforhandlinger med især Fremskridtspartiet åbne vejen for en forståelse mellem regeringen og Socialdemokratiet – eller ville det føre direkte med et folketingsvalg? Den 9. januar blev nævnt som mulig valgdato.

Hvorledes ville vælgernes reaktion på disse komplicerede forhandlingsforløb og på manglen på konkrete løsninger blive – dét var et centralt spørgsmål før kommunevalgene.

De forskellige meningsmålinger i efterårets løb havde givet et nogenlunde klart billede af partiernes aktuelle landspolitiske styrke: Socialdemokratiet, Venstre, Fremskridtspartiet stod bedre end ved folketingsvalget i maj 1988, De Grønne og CD kun en anelse bedre; til gengæld stod de radikale lidt dårligere end i maj 1988 og de konservative væsentligt dårligere. SF og Kristeligt Folkeparti var nærmest stabile, om end med tendens til en beskeden tilbagegang.

Det næste spørgsmål er derfor, om der er en

tendens til at sådanne landspolitiske meningsmålinger har en eller anden effekt på det kommunale niveau, om der altså er en form for afsmitning fra den landspolitiske holdningsdannelse til partivalget ved byråds- og amtsrådsvalgene.

Det er der al grund til at tro, også selv om det er vanskeligt at afklare præcist, hvilken vej påvirkningen går – og hvor kraftig den er i den enkelte kommune. Hertil kommer, at den antagelig heller ikke er ens, når man sammenligner de forskellige partier. Det må formodes, at påvirkningen er størst i de større kommuner og i amterne, hvor afstanden mellem politikerne og vælgerne af naturlige grunde er størst.

Hertil kommer, at der nogle steder er et nogenlunde fast forhold mellem partiernes styrke på de forskellige niveauer. I Århus har Venstre for eksempel i mange år stået stærkere – både absolut og relativt – ved folketingsvalg end ved byråds- og amtsrådsvalg. Disse forskelle er der flere forklaringer på; én af dem er den væsentligt højere deltagelse ved folketingsvalgene end ved valgene til de kommunale organer; det bestemmer ikke bare de absolutte tal, det spiller også ind på styrkeforholdet mellem partierne.

2. Valgkampen

I ugerne op til byråds- og amtsrådsvalget hørte man ofte spørgsmålet: »Er der nogen, der har set valgkampen?»

Det var der som regel ikke, og forklaringen er den åbenbare, at der i Århus ikke var megen interesse for de to valg, og at der ikke dukkede emner op, som kunne skærpe interessen.

Hvordan skal man forklare den manglende interesse – som på valgdagen yderligere gav sig det udslag, at valgdeltagelsen fortsatte sit fald fra de seneste byrådsvalg?

Tilfredshed med den måde, tingene foregår på i Århus Kommune? Tillid til partiernes repræsentanter? Manglende tro på, at noget lader sig ændre? Politikerlede? Valgtræthed? Manglende forståelse for, at aktiviteterne i kommuner og amter også er vigtig for samfundsudviklingen? Dårlig dækning af valgkampen i medierne?

Alle de mulige svar rummer nok hver deres bidrag til en forklaring, men der findes ikke undersøgelser, der kan hjælpe til en nærmere afklaring.

Man må derfor nøjes med at konstatere, at valgkampen gennemgående var præget af få og dårligt besøgte møder, af annoncering i lokale aviser og lokalaviser i et ikke særligt imponerende omfang, af plakater – hvoraf mange havde et tydeligt genbrugspræg – og af enkelte mere indadvendte møder, der skulle bidrage til den almindelige valgkampstemning. Men i det store og hele var indtrykket hverken ophidsende eller engagerende.

3. Valgets resultat

Valgresultatet fremgår af tabel 1, som til sammenligning også medtager resultatet af folketingsvalget i maj 1988, for så vidt angår partiernes stilling i Århus kommune, altså i de fire århuskredse under ét.

Tabellen viser partiernes stilling i pct. af *alle vælgerne*. Det er den bedste måde at opstille en sådan tabel på, når der er væsentlige svingninger i valgdeltagelsen mellem forskellige slags valg. Så

kan man bedre tage højde for, hvor mange der rent faktisk stemmer på de enkelte partier, og i hvilket omfang partierne for eksempel ved byrådsvalgene har problemer med at holde på de vælgere, der stemmer på dem ved folketingsvalgene.

En sammenligning mellem tabellens sidste to kolonner viser, at dette med at holde på vælgerne mellem de to slags valg mest er et problem for de nye partier – Kristeligt Folkeparti, Fremskridtspartiet og Centrum-Demokraterne – der i Århus alle står svagere ved byrådsvalgene end ved folketingsvalgene. Men også Det radikale Venstre og de konservative klarede sig denne gang dårligere end normalt i sammenligning med det seneste folketingsvalg.

Tabel I viser, at valgresultatet i november 1989 for faktisk alle partierne svarer temmelig godt til, hvad man måtte forvente på grundlag af en gennemsnitsbetragtning af den almindelige udvikling i de nationale meningsmålinger. Det gælder i øvrigt både med hensyn til retning og omfang af ændringerne fra 1985 til 1989. Kun De Grønne afviger fra denne smukke overensstemmelse; her må det dog antages, at den megen ballade om Nora Brogaard har spillet ind – også selv om hun siden 1985 var skiftet til Det radikale Venstre.

Man taler sommetider om, at den landspolitiske opinionsudvikling slår igennem med halv kraft ved lokalvalgene. Det er imidlertid en gennemsnitsbetragtning, som ikke bør anvendes på en enkelt kommune eller et enkelt amt. Det vil derfor heller ikke blive gjort her, hvor det først og fremmest er hovedtendenserne i udviklingen siden 1985, der interesserer.

Normalt er det risikabelt at bruge meningsmålinger som valgprognoser. Forklaringen er, at meningsmålingerne som hovedregel foretages på et tidspunkt, hvor der ikke skal være folketingsvalg, og hvor meget derfor vil have ændret sig inden valget – det er jo det, valgkampen går ud på! Spøgen med at omregne en meningsmåling til en valgprognose giver kun mening, hvis tidsafstanden mellem målingen og valget er meget kort, dvs. få dage.

Århus Stiftstidende bragte søndagen inden valget resultatet af en lokal meningsmåling om udfaldet af byrådsvalget.¹ Antallet af udspurgte personer var ikke særlig stort, så der knyttede sig naturligvis en betydelig usikkerhed til resultaterne. Alligevel slog avisen undersøgelsen forholdsvis stort op, og vel også mere, end den kunne bære.

Blandt prognoserne for de enkelte partier er der især grund til at hæfte sig ved, at Det radikale Venstre skulle ryge ud af byrådet, og at SF skulle få en rekordstor fremgang. Hvorfor gik det mon ikke således, som prognosen spåede?

En mulig forklaring for Det radikale Venstres vedkommende er, at der simpelthen er tale om et helt naturligt udslag af den almindelige stikprøveusikkerhed, som der ikke er grund til at undres over. Avisen havde dog også tidligere – på grundlag af en anden prognose² – rejst tvivl om, hvorvidt de radikale ville blive repræsenteret i det nye byråd.

1. *Århus Stiftstidende*, 19. november 1989. Undersøgelsen var udført af DMA/Dansk Markedsanalyse.

2. *Århus Stiftstidende*, 8. november 1989. Denne prognose var udarbejdet af Søren Sylvest.

Tabel 1. Partiernes tilslutning ved byrådsvalgene i Århus 1978-1989 samt ved folketingsvalget (i Århus) 1988. Procent af alle vælgere

	Byrådsvalget				Folketingsvalget
	7.3. 1978	17.11. 1981	19.11. 1985	21.11. 1989	10.5. 1988
Socialdemokratiet	27.4	23.5	22.3	23.2	25.9
Det radikale Venstre	3.3	2.9	2.6	2.5	5.2
Det konservative Folkeparti	10.1	12.2	12.1	8.7	14.8
Centrum-Demokraterne	1.2	1.5	0.9	1.4	3.4
Retsforbundet	1.4	0.7	0.3	0.2	.
Socialistisk Folkeparti	6.0	9.3	12.8	12.0	16.7
De Grønne	0.4 ³	2.7	1.2	1.2
Danmarks kommunistiske Parti	4.0	2.0	1.2	.	1.2
Kristeligt Folkeparti	1.1	0.8	0.7	0.8	1.3
Fælles Kurs	0.2	1.0
Venstre	5.4	6.7	5.1	5.4	8.3
Venstresocialisterne	3.9	4.7	3.2	.	1.1
Fremskridtspartiet	4.3	2.8	0.8	3.2	5.2
Den rød-grønne Fællesliste	3.5	.
Andre lister	0.2	0.3	0.4	0.2 ¹	1.0 ²
Blanke og ugyldige	0.4	0.7	0.5	0.6	0.5
I alt	68.7	68.6	65.6	63.1	86.8
Sofavælgere	31.3	31.4	34.4	36.9	13.2
I alt	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Vælgere i alt	175.118	187.369	198.171	206.572	199.083

1. I 1989 Det humanistiske Parti, Århus-listen og Miljøaktivisterne.
2. Ved folketingsvalget kandidater uden for partierne, dvs. især Jacob Haugaard.
3. Den i 1981 opstillede »Grøn liste«.

Forklaringen på det anderledes udfald kan imidlertid også være, at netop disse to prognoser gjorde det klart for partiorganisationen, at valgkampnearbejdet skulle intensiveres, hvis Bjarne Ørums mandat skulle fastholdes – samtidig med, at det var gået op for nogle af vælgerne, at de måtte tage stilling til, om et byråd uden en radikal mon var en god idé.

Når man diskuterer den betydning, som tendensen i meningsmålingerne eventuelt har for valgudfaldet, er det en god idé dels at sondre mellem positive og negative reaktioner, dels at se på, om det pågældende parti står til frem- eller tilbagegang.³ Situationen for Det radikale Venstre ved

3. Se hertil Jørgen Elklit, »Opinionsmålinger og valgresultater«, pp. 84-106 i Elklit og Tonsgaard (red.), *To folketingsvalg. Vælgerholdninger og vælgeradfærd i 1987 og 1988*, Århus: Politica, 1989, især p. 101.

byrådsvalget i 1989 ligner en god illustration af de to positive reaktioner på tendens til tilbagegang: Dels en mobilisering af kampvilje i organisationen, dels en erkendelse hos et antal af vælgerne af, at de hellere må støtte det pågældende parti *på trods af* meningsmålingerne – enten fordi partiet efter deres opfattelse er nødvendigt, eller fordi de føler en form for medlidenhed med det eller dets repræsentanter (den klassiske *under-dog*-reaktion).

Modsat med SF. Her kan man tænke sig, at den meget positive melding har virket sløvende på organisationen og/eller vælgerne, og at de i troen på, at den hellige grav var velforvaret, roligt kunne bidrage til, at den nye rød-grønne fællesliste kom godt fra start. Heri ville der jo også ligge et landspolitisk signal.

Der foreligger ikke valganalyser, der kan underbygge denne tolkning; alligevel er der ikke grund til at tvivle på, at den lokale variant af det nye samarbejde mellem de i Folketinget urepræsenterede venstrefløjspartier (altså DKP, VS og SAP) og den almindelige uorganiserede venstrefløj har kunnet trække stemmer også fra SF – og måske netop i forvisningen om, at SF jo under alle omstændigheder var sikret et godt valg.

Man kan altså argumentere for, at meningsmålinger *har* konkrete virkninger på valgresultater. Normalt – dvs. ved folketingsvalg – er de dog ikke store, og der er god grund til at gå ud fra, at de i deres virkninger til dels ophæver hinanden. Men måske er det anderledes på lokalt niveau, når der en sjælden gang laves en egentlig lokal valgprognose?

Det er også værd at bemærke, at valgdeltagel-

sen ved byrådsvalget for tredje gang i træk er faldet i sammenligning med det foregående valg på samme niveau, i øvrigt helt parallelt med århusvælgerens deltagelse i amtsrådsvalget.

4. Byråds sammensætning og konstitueringen

Tallene i tabel 1 var som nævnt procenter af alle vælgere. Når byrådsmandaterne skal fordeles, ser man imidlertid kun på de afgivne stemmer. Mandatfordelingen sker på grundlag af d'Hondts fordelingsregel, hvor stemmetallene først divideres med 1, så med 2, derefter med 3 osv., indtil man kan udpege de 31 højeste kvotienter. De giver så mandater til de partier, der har disse højeste kvotienter.

Denne fordelingsmetode favoriserer de store partier. For at kunne imødegå denne tendens tillader kommunalvalgloven, at der indgås dels valgforbund mellem forskellige partier og lister, dels listeforbund mellem lister, der har samme bogstavbetegnelse. Det sidste forekom ikke i Århus ved dette byrådsvalg; til gengæld var der god gang i brugen af valgforbund.

Der var således indgået valgforbund mellem Socialdemokratiet og Det radikale Venstre, mellem konservative, Venstre og Fremskridtspartiet, mellem Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti og endelig mellem venstrefløjens fire partier, SF, Fælles Kurs, den rød-grønne fællesliste og Århus-listen. Valgforbund af denne type udjævner i betydeligt omfang de store partiers overrepræsentation – men da man bruger samme fordelingsmetode *mellem* parterne i et valgforbund, kan der alligevel godt i sidste ende blive tale om

sådanne skævdeler. Det er dog yderst sjældent, at noget parti får mere end ét mandat for lidt eller for meget i forhold til, hvad en strengt forholds- mæssig fordeling ville have betydet.

Såvel valgsystemet som de indgåede valgfor- bund gjorde det på forhånd sandsynligt, at ingen af de resterende fire små partier/liste – altså Rets- forbundet, De Grønne, Humanisterne og Miljøak- tivisterne – ville kunne komme ind. Det skete da heller ikke.

På grund af deres indbyrdes størrelsesforhold fik valgforbundene kun marginal indflydelse. Dog blev CD på grund af valgforbundet med Kristeligt Folkeparti repræsenteret i byrådet – dét havde man ikke kunnet klare kun med partiets egne stemmer.

Tabel 2 viser den betydelige stabilitet, der i denne periode – som endda kunne udvides med 1974-valget, dvs. tilbage til lige efter turbulensen i begyndelsen af 1970'erne – har været i mandatfor- delingen i byrådet. Det er således kun forekommet forholdsvis sjældent, at et parti har ændret sit mandattal med mere end ét mandat fra et valg til det næste.

Når mandaterne er fordelt mellem partierne, skal man finde frem til de af kandidaterne, der er valgt. Det sker på forskellig måde ved sideordnet op- stilling og partilisteopstilling. Ved sideordnet op- stilling afgøres personvalget af antallet af person- lige stemmer. Blandt de partier, der opnåede mandat i 1989, benyttede de radikale, de konser-

Tabel 2. Partiernes mandattal ved byrådsvalgene i Århus 1978-1989. Kun partier, der har fået mandat

	7.3.1978	17.11.1981	19.11.1985	21.11.1989
Socialdemokratiet	13	11	12 ¹	12
Det radikale Venstre	2	1	1	1
Det konservative Folkeparti	5	6	7	5
Centrum-Demokraterne	0	1	0	1
Socialistisk Folkeparti	3	5	7	6
De Grønne	0 ²	1 ³	0
Danmarks kommunistiske Parti	2	1	0	.
Venstre	3	3	2	3
Venstresocialisterne	1	2	1	.
Fremskridtspartiet	2	1	0	1
Den rød-grønne Fællesliste	2
I alt	31	31	31	31

1. Vagn Særkjær forlod i valgperioden partiet. Han sluttede sig ikke til noget andet parti.

2. Den i 1981 opstillede »Grøn liste«.

3. Nora Brogaard forlod i valgperioden partiet. Efter en periode som partiløs sluttede hun sig inden valget i 1989 til Det radikale Venstre.

Århus vælger O. C.

Glem partifarve - stem fornuftigt - stem personligt på en erfaren erhvervsorienteret politiker, der på tværs af alle partiskel ser på hele byens tarv både på kort og langt sigt.

**Stem personligt på
rådmand og viceborgmester**

Olaf P. Christensen
til byrådsvalget

- en kreds af borgere i Århus

Både i denne og de to næste annoncer er det interessant at bemærke, at henvisningen til kandidatens parti nedtones mest muligt - kun »x C«. I øvrigt siger annoncen ikke meget om, hvad kandidaten vil, så dens budskab må være den generelle tillid, på tværs af alle partiskel.

vative, Centrum-Demokraterne, Venstre og Fremskridtspartiet denne opstillingsform, der maksimerer vælgernes indflydelse. I alle fem tilfælde var der imidlertid en meget stor del af vælgerne, der stemte på den person, der stod øverst på den foretrukne liste - eller på dem, der stod på det næste par pladser. Den psykologiske virkning af at stå i toppen af listen er naturligvis betydelig, og resultatet var, at de valgte for disse lister alle kom

fra toppen af listerne - selv om der altså var sideordnet opstilling.

De konservatives fokusering på deres spidskandidat bidrog til dette resultat - og dermed også til, at der var mindre end 500 stemmers forskel mellem Hanne Andersen, der blev valgt som nr. 2, og den kandidat, der blev fjerdesuppleant.

De tre øvrige partier, der fik mandater - altså Socialdemokratiet, SF og de rød-grønne - benyttede alle tre partilisteopstilling, der i højere grad tilgodeser partiorganisationens interesse i og behov for indflydelse på hvilke personer, der skal have de mandater, vælgerne bestemmer, at partiet/listen skal have. Derfor blev listernes række-

Thorkild igen for Århus

Denne annonce er yderligere tømt for reelt politisk indhold – bortset fra den generelle tillid til borgmesteren og fagbevægelsens opbakning, som fremgår af annoncens bundlinie. Tegningen er Tommy Storkholms bidrag til Socialdemokratiets valgkamp.

følge udslagsgivende for byrådets personsammensætning – bortset fra, at Folmer Liboriussen fra en plads som nr. 21 på den socialdemokratiske liste sprang op og blev valgt som nr. 12 af de 12 socialdemokrater.

Det er også værd at bemærke, at M. Yürükel – som er tyrkisk indvandrer – sprang fra en plads som nr. 22 på SF's liste til en plads som førstesuppleant. Men ellers var det meget småt med overraskelser.

I denne sammenhæng er det interessant at se, hvorledes kommunalpolitikken personificeres. Det viser sig ved, at det opleves som overflødigt at gøre opmærksom på de mere kendte kandidaters partifarve (jfr. de to annoncer for henholdsvis Thorkild Simonsen og Thorkild Ibsen), og det viser sig også ved den personlige stemmeafgivning. Thorkild Simonsen fik således 48 pct. af samtlige socialdemokratiske stemmer, medens Lone Hindø fik 35 pct. af alle SF-stemmerne. Både Socialdemokratiet og SF bruger som nævnt parti-listeopstilling, og konsekvensen af de mange personlige stemmer til spidskandidaten er, at liste-stemmer forholdsvis hurtigt er »brugt op«. Det betyder, at det for de øvrige kandidater er nemmere at sprænge listen, idet man så kun ser på de personlige stemmer, jfr. Folmer Liboriussen og M. Yürükel, som blev nævnt ovenfor.

Konstitueringen af den nye magistrat foregår også ved brug af d'Hondts fordelingsmåde (jfr. begyndelsen af dette afsnit). Udgangspunktet er så blot partiernes mandattal eller mandattallene i de valggrupper, der etableredes til formålet. Grup-

NÅR KULTUREN STEMMER PERSONLIGT

Stillere:

Per Kramer
Hans Krull
Klaus Bahnsen
Allan Glob
Jon Gislason
Britt Juhl
Christoffersen
Jesper
Rasmussen
Gitte Flint
Jørn Rønnau
Bjarne Stig
Mogensen
Knud Erik
Nørgård
Niels Hoppe
Søren
Høghsberg
Mikael Witte
Adam
Jørgensen
Egil Søholm
Joop Poelmann
Lars Muhl
Lars Alsing
Lars Kiehn

Kim Sander
Hans Erik
Laumann
Bertel
Qvortrup
Lotte Jensen

Klaus Larsen
Ivan Bjørn
Jan Haugård
Ole Larsen
Peter
Laugesen
Hans E.
Madsen
Henning Stærk
Helge Durrfeld
Leif Falk

Marius Dahl
Knudsen
Preben K.
Rasmussen
Inger Faldgård
Hasse
Schneiderman
Steffen Mossin
Søren
Marcussen
Peter A.G.
Elsebeth
Hansen
Peder
Stougård
Teddy
Sørensen
Exe
Christoffersen
Ole Winding
Jacob Haugård

*Din sofa
brænder*

X THORKILD IBSEN

Skole- og kulturrådmand Thorkild Ibsen fik i sin valgkamp opbakning af en række af byens musikere, kunstnere og andre kulturpersoner. Også i denne annonce har man ment, at det var overflødig at anføre kandidatens parti – og at de mange navne sagde nok om, hvad kandidaten står for politisk. Det var dog ikke nok til at sikre, at Ibsen kunne fortsætte som rådmand.

pen med den største kvotient får borgmesterposten – selv om han formelt vælges særskilt – hvorefter de fem rådmandsposter fordeles efter størrelsen af gruppernes kvotienter.

Resultatet af gruppedannelserne og konstitueringsdrøftelserne blev et meget bredt forlig mellem alle byrådsgrupperne – bortset fra CD's Erik Svensson og den ene fremskridtsmand, Ib Stenberg. Forliget betød naturligvis, at Thorkild Simonsen fortsatte som borgmester, hvortil kom, at Socialdemokratiet yderligere kunne placere Eva Tørnæs som ny rådmand for 1. afdeling (skattevæsen, grønne områder m.m.), samtidig med, at Jens Arbjerg Pedersen kunne fortsætte som socialrådmænd.

Den konservative Olaf P. Christensen kunne fortsætte som rådmand for 2. afdeling (tekniske områder, lokalplaner m.m.), medens Venstres Hans Schiøtt blev ny rådmand for 5. afdeling (de kommunale værker m.m.). SF's tilbagegang betød, at partiet denne gang kun kunne besætte en rådmandspost. Lone Hindø fortsatte som rådkvinde, men denne gang for 4. afdeling (skoler og kultur), som partiet havde prioriteret over 5. afdeling.

Konstitueringsaftalen blev i øvrigt suppleret med en aftale mellem den rød-grønne fællesliste,

SF, Socialdemokratiet og den radikale Bjarne Ørum om afholdelse af forberedende møder, før større sager går i byrådsalen. Det bliver spændende at se, om denne aftale kan gives et fornuftigt indhold, når den skal virke i praksis.

5. Lokalpolitik og landspolitik

I afsnit 1 blev der peget på den påvirkning, der fra landspolitikken går til lokalpolitikken. Der er også grund til at tale om en modsat påvirkning, fra den politiske udvikling i kommuner og amter og tilbage til Christiansborg.

Den viser sig i den brug, politikerne i deres generelle kommentarer gør af valgresultaterne fra kommunalvalgene, og den viser sig i den større eller mindre forligstilbøjelighed, der på Christiansborg følger efter kommunalvalg.

Så det er åbenbart, at også landspolitisk har lokalvalgene betydning – uanset hvor mange benægtelser, man bliver præsenteret for.

Her er det dog nok så meget amtsrådsvalgene, der ses på. Det skyldes blandt andet, at amtskommunerne af mange vælgere opleves som noget mere fjernt – og derfor også mere uvedkommende – end primærkommunerne. Derfor spiller blandt andet personspørgsmål tilsyneladende en mindre rolle ved amtsrådsvalgene end ved kommunalbe-

styrelsesvalgene. Det betyder igen, at vælgernes holdninger til de enkelte partier får lov at slå mere direkte igennem, og det betyder altsammen i sidste ende, at amtsrådsvalgene siger mere om de landspolitiske tendenser end kommunalvalgene.

I forbindelse med amtsrådsvalget er det i øvrigt værd at bemærke, at Folkestyrelisten – en liste, der blev dannet i protest mod amtets sygehuspolitik, og specielt lukningen af Skanderborg Sygehus – kunne få ikke færre end 1.816 stemmer i Århus Kommune. Det skete på trods af, at Folkestyrelisten på forhånd kun kunne tillægges yderst beskedne chancer for repræsentation, og på trods af, at den var opstået som protest mod en sygehuspolitik i amtet, der netop ikke var gået ud over Århus Kommune. Listens stemmer i Århus ses derfor bedst som en form for generel protest – mod amtets sygehuspolitik og vel også mod amtsborgmester Ib Frederiksen.

Det er ikke sket så vældig ofte, at en enkeltsagsbevægelse af denne karakter er stillet op til et kommunal- eller amtsrådsvalg - og vel at mærke også er blevet repræsenteret i det pågældende organ. Heri ligger måske på længere sigt et af de mest interessante træk ved disse valg i Århus den 21. november 1989.

J.E.

De fratrådte, valgte eller udnævntes i 1989

Andersen, Arne,
viceskoledirektør.

28. februar afsked fra Århus Kommunes Skolevæsen.

Andersen, Svend,
lektor.

1. august professor i etik og religionsfilosofi ved Århus Universitet.

Andersen, Torben Magnus,
lic. oecon.

1. januar professor i nationaløkonomi ved Århus Universitet.

Bakke, Audun,

redaktør ved det norske nyhedsbureau NTB.

1. september rektor ved Nordisk Journalistkursus.

Barfod, Gustav,

redaktør og bibliotekar.

31. januar afsked fra Danmarks Journalisthøjskole.

Børgesen, Palle,

skolebestyrer.

1. oktober fratrådt som leder af Forældreskolen.

Christensen, Jytte Heslop,
amtsbiolog.

1. august miljøchef i Århus Amtskommune.

Christiansen, Tage T.,
afdelingschef i IBM.

1. februar markedsdirektør for LEC, Landbrugets EDB-Center.

Clausen, Bent,

direktør i Korn- og Foderstof-Kompagniet.

4. august norsk konsul i Århus.

Clausen, H.P.,

justitsminister.

3. oktober valgt til formand for Folketinget.

Due, Otto Steen,

professor i klassisk filologi.

1. september direktør for Det Danske Institut i Rom.

Fischer, Per,

konstitueret skoleinspektør.

1. december ansat som skoleinspektør ved Gammelgårdskolen.

Fjordside, Otto,

direktør.

30. juni fratrådt som arrangementschef for Vejlby-Risskov-Hallen.

Heerulff, Jørn Preben,
direktør.

31. januar fratrådt som direktør for Dannebrog Container & Marine Services A/S.

Holm, Jette Margrete,
sognepræst i Hasle.

1. december sognepræst i Løkken-Fureby.

Jacobsen, Helmer,

konstitueret stadsarkitekt.

21. juni udnævnt til stadsarkitekt.

Jacobsen, Michael R.,

konstitueret stadsingeniør.

1. juni udnævnt til stadsingeniør.

Jacobsen, Uffe,

regionsdirektør i Amagerbanken.

1. oktober direktør for Midtbanks Århus-afdeling.

Jensen, Erik,

rektor ved Viby Amtsgymnasium.

1. marts rektor ved Duborg-Skolen i Flensborg.

Jensen, Ernst,

skolebetjent.

31. maj afsked fra Næshøjskolen.

Jensenius, Jens Christian,
lektor ved Odense Universitet.
1. maj professor i teoretisk immuno-
logi ved Århus Universitet.

Jørgensen, Børge,
oberst, garnisonskommandant i År-
hus.
1. november garnisonskommandant i
Fredericia.

Jørgensen, Ib Asboe,
underdirektør.
25. august afsked fra Sabroe Refri-
geration A/S.

Kissmeyer-Nielsen, Flemming,
professor, overlæge.
31. august afsked fra Århus Universi-
tet og Skejby Sygehus.

Kristensen, Anders Pagter,
landsretssagfører.
31. december ophørt med at drive ad-
vokatvirksomhed i Århus.

Kristensen, Flemming Baatz,
sognepræst ved Vigerslev Kirke, Kø-
benhavn.
1. september sognepræst ved Skt.
Pauls Kirke.

Kristensen, Henrik Skov,
leder af Museet for Besættelsen i År-
hus.
1. februar leder af Museet for Frøslev-
lejren og Dansk Røde Kors Museum.

Kristensen, Ole P.,
professor i statskundskab ved Århus
Universitet.
1. januar direktør for Falcks Red-
ningskorps A/S, Region Nord.

Krogh, Bent,
cand. mag.
1. juni leder af Museet for Besættelsen
i Århus.

Lauritzen, Otto B.,
viceskoleledende.
30. september afsked fra Århus Kom-
munes Skolevæsen.

Lehmann, Henning,
lektor i kirkehistorie.
1. april genvalgt som rektor ved År-
hus Universitet.

Livbjerg, Erik,
ledende skolepsykolog.
31. august afsked fra Århus Kommu-
nes Skolevæsen.

Mathiesen, Poul Erik,
direktør for Midtbanks Århus-afde-
ling.
1. oktober direktør i Midtbanks ho-
vedsæde i Herning.

Merrild, Gørup,
kriminalkommisær.
1. april vicekriminalinspektør i År-
hus.

Muus, Tage,
professor i fysisk kemi.
31. maj afsked fra Århus Universitet.

Nielsen, Gorm Toftegaard,
politiassessor.
1. maj professor i strafferet ved Århus
Universitet.

Nielsen, Per,
sparekassedirektør i Horsens.
1. maj direktør i Bikubens Århus-af-
deling.

Nørgård, Jens,
sognepræst.
31. juli afsked fra Skt. Pauls Kirke.

Ovesen, Sven,
højskoleforstander.
31. juli fratrædt som forstander for
Ask Højskole.

Pade, Steen,
komponist.
1. februar musikchef for Århus Sym-
foniorkester.

Paldam, Martin,
dr. oecón.
1. januar professor i nationaløkonomi
ved Århus Universitet.

Rasmussen, Bruno,
cand. theol.
15. september sognepræst i Skjoldhøj
Pastorat.

Reske-Nielsen, Erik,
rektor.
31. august afsked fra Nordisk Journa-
listkursus.

Rolighed, Arne,

kontorchef.

1. maj amtssygehusdirektør i Århus Amt.

Skovhus, Kristian,

vicekriminalkommissær.

1. januar redaktør af Tidsskrift for Dansk Politi.

Steiness, Eva,

professor i klinisk farmakologi ved Århus Universitet.

1. august forskningsdirektør i medicinkoncernen H. Lundbeck A/S.

Stenderup, Aksel,

professor i bakteriologi.

30. april afsked fra Århus Universitet.

Strand, Signe,

kontorchef.

31. maj afsked fra Århus Kommunes Skolevæsen.

Sønderby, Leif,

viceskoleinspektør ved Gjellerupskolen.

1. december skoleinspektør ved Engdalskolen.

Sørensen, Kjeld,

havnefoged.

31. december afsked fra Århus Havn.

Thomsen, Gitte Randrup,

konstitueret sognepræst i Virring-Esenbæk.

15. december sognepræst i Ormslev-Kolt.

Tønnesen, Per,

direktør.

31. januar afsked fra Korn- og Foderstof-Kompagniet.

4. august fratrædt som norsk konsul i Århus.

Ullitz, Lars,

skoleinspektør.

31. juli afsked fra Engdalskolen.

Weigelt, Aage,

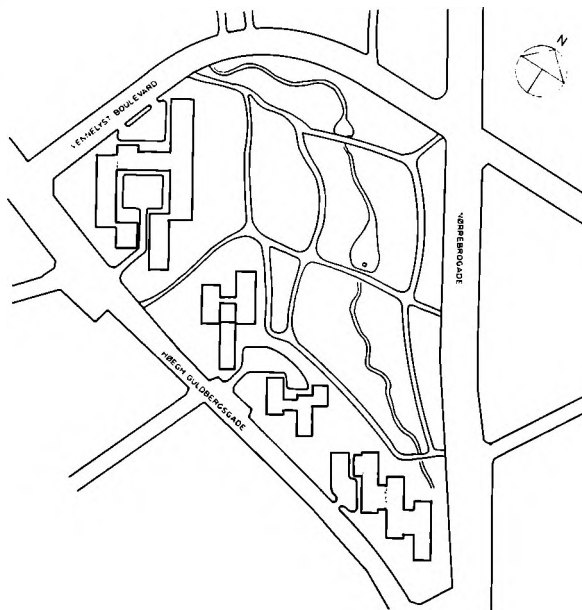
inspektør ved Amtsgymnasiet i Hadsten.

1. maj rektor ved Viby Amtsgymnasium.

Vennelyst gennem tiderne

I efteråret 1989 blev partier af Vennelystparken opgravet og omlagt, og et antal ældede, faldefærdige birke- og elmetræer afløstes af nyplantede eksemplarer. To af parkens søer blev til én, og vandet heri skulle nu blive en del klarere end tidligere, idet der er anlagt et sandfang til at opsnuppe en del af urenhederne i bækens vand. Frilæggelsen af bækken fra Vennelyst Boulevard vil medføre forbedrede vilkår for bl.a. karper og insekter, men også for floraen i og ved vandløbet. Søen, der lå nede mod kunstmuseet, er nu forvandlet til et slynget bækforløb mellem kampesten. I forbindelse med omlægningen bortkørtes mere end et halvt hundrede vognlæs slam.

Nu, hvor vi igen kan spadsere i Vennelyst uden at irriteres af gravemaskiner og roderiet, som gennem nogle måneder prægede byens ældste park, kan det vel være af interesse at kaste blikket bagud for at se nærmere på dens historie. Gennem hundred år var Vennelyst et *forlystelsesanlæg* med folkeligt teater, vauxhall, 1. maj sammenkomster, børnehjælpsdag, forskellige skuer, udstillinger og gøgl. Men lad os skrue tiden tilbage til begyndelsen af forrige århundrede, da man endnu kunne se byens kvæg samlet ved malketid på det bakkede og vækstløse område, der snart skulle blive omdannet til lystlunden Vennelyst.

Bækken, der nu er frilagt fra Vennelyst Boulevard, løber mod det nye sandfang og videre til den nu eneste egentlige sø i parken. Herfra strømmer vandet nu ikke længere ud i endnu en sø, men befordres gennem et smukt slynget bækforløb omkring kampesten. Ved omlægningens træfældninger har man i øvrigt tilgodeset sigtlinierne, således at anlæggets kløftkarakter fremhæves. Vennelyst-tegning 1989 fra Park- og kirkegårdsforvaltningen.

Anlæg i Århus o. 1820

Hvor spadserede o. 1820 århusborgeren, hvis han da overhovedet havde dén lyst, som endnu ikke var videre udbredt i købstæderne? De skarnfyldte og ujævne bygader har næppe udgjort nogen videre tiltrækkende ramme om en lystvandring, men enkelte åndehuller var der trods alt, nemlig

de private haver og – fra begyndelsen af 1820erne – den såkaldte vej »Bag om Byen«, et langt og smalt anlæg, som senere blev til gaderækken Nørregade-Nørreallé-Vesterallé-Sønderallé, og som udgjorde byens daværende grænse til landet. En mere umiddelbart iøjnefaldende attraktion var dog nok storkøbmand Hartvig Philip Rées private have. Denne strakte sig fra ejerens gård, Vester-gade 11, og et godt stykke op ad bakken mod Brobjerg (Frederiksgade). Rée stillede beredvilligt haven til rådighed for den *velklædte* del af byens borgere, som på sommersøndage og nationale festdage vederlagsfrit kunne slentre ad de terrasseformigt anlagte stier mod anlæggets højeste punkt, hvor Rée i tidens romantiske stil havde ladet opføre et udsigtstårn i form af en »borgruin« udført i bemalet træ.

At også den nyanlagte Søndre Kirkegård, som ethundredeogtyve år senere forvandlede til Rådhusparken, allerede i de tidligste år fungerede som spadsere- og udflugtssted, vidner vel om en fremspirende naturfølelse eller trang til »natur«-oplevelser. »Naturen« har så kunnet være aldrig så iscenesat og opstyltet; anlæggene har trods alt udgjort en slags romantisk frirum, hvor man i egne tanker og uden ydre tvang har kunnet spænde af og lade op, inden man igen vendte sig mod hverdagens trivialiteter.

Til disse århusianlæg føjedes altså i 1820erne det endnu eksisterende Vennelyst.

Vennelysts grundlæggelse: »Guldbergs Have«

Sekstende februar 1824 udlejede Århus kommune de såkaldte »Folddumper« umiddelbart nordvest

for Studsgades Port til oberst Julius Høegh-Guldberg for en periode på femogtyve år. Til udlejningen var knyttet den betingelse, at arealet ved lejemålets udløb skulle tilbageleveres med ikke færre end 3000 træer i frodig vækst, og at disse skulle plantes inden ti år.

Området var en del af Århus bys gamle fælles græsningsareal, nemlig den sydligste del heraf – fortjen – hvor man tidligere havde samlet kvæget til vanding og malkning. Ifølge samtidige vidnesbyrd skal der have været tale om »et øde Landskab gennemfuret af Gruusgrave«, et sumpet og stinkende terræn, som det ikke har været så enkelt endda at omforme til have. Men J. Høegh-Guldberg – søn af den tidligere statsminister Ove Høegh-Guldberg, der blev stiftamtmand i Århus – var i kraft af sine praktiske og teoretiske havekundskaber netop mand for – med dygtige medarbejders hjælp – at leve op til forventningerne. I lejekontrakten hed det, at det stedse måtte have for øje, »at Pladsen efter 25 Aars Forløb er saaledes, at den kan være et Have- eller Lystanlæg for Byen.«

Åbenbart må der have været fri adgang til området allerede i de tidligste år, for i december 1829, hvor Guldberg er blevet pålagt en afgift til kommunen, meddeler han om anlægget, at »saa kan samme ej heller som hidindtil staa aaben for Enhver. Kun de Familier, eller enkelte Personer, der forskaffe sig Adgangskort« kunne benytte pladsen, men et sådant kunne fås »paa de billigste Vilkaar.« Blot to år senere meddeler Guldberg dog kort og godt, at »Vennelyst staa aaben for Enhver, som er ynder af Naturen.«

Som det fremgår, kaldte Guldberg selv anlægget Vennelyst, men gennem adskillige år, også efter udløbet af hans lejemål, benævntes det af århusborgerne »Guldbergs Have«. Nærmest har der vel været tale om et romantisk anlæg, i hvert fald hedder det i en skildring fra 1838, at haven er »en anselig Strækning af smukke Plantninger med Udsigtspunkter og Spadseregange. Plantningerne bestaar ej alene af vilde Træer; her gives ogsaa Frugttræer, og blandt disse mange forædlede ... saaledes et sandt Konststykke ... nemlig et vildt Æbletræ, hvorpaa der var indpodet ikke mindre end 12 forskjellige Frugtsorter, og som paa en Gang prangede med røde, hvide og gule Æbler.« Det hedder ogsaa, at der i haven havde befundet sig et udsigtstårn, som stormen imidlertid på et tidspunkt kastede omkuld. Anlægget kunne dog ikke beses nårsomhelst, for i 1833 meddeltes det, at der var åbent om formiddagen til kl. 12 og atter om eftermiddagen fra kl. 2 og frem til solnedgang, og at det under ingen omstændigheder tåltes, at folk selv tillod sig »ulovlig Overgang over Digerne«, thi da fik de selv »at tage til Takke med Følgerne deraf«. Men skulle derimod »een eller anden Familie til andre Tider ønske sig Adgang, da skal Nøglen til Laasen med Fornøjelse blive dem laante.« I hele åbningstiden var der i øvrigt servering af chokolade, kaffe og the, nemlig ved gartneren, og først på aftenen hver torsdag musicerede

Kundgjørelse angaaende Ordens Vedligeholdelse i Lystlunden »Vennelyst«.

1. Enhver ordentlig klædt Person har fri Adgang fra om Morgenen til om Aftenen, een Time efter Polititid, der nedenfor findes bestemt. Paa andre Tider er Forpagteren, Gartner Peterfen, berettiget til at bortvise Enhver; kjørende og ridende Personer ere imidlertid ubelukkede fra Adgang til Lunden, ligeledes Børn under 10 Aar, som ikke ere under Vedsagelse af Borne.
 2. Der maa kun pafsæres ud og ind igjennem de anlagte Indgange, og det er aldeles forbudt, at springe over Hegnene. Kun Gangene i Lunden og de til Forlystelse indrettede Steder ere for de Spadsereende, hvorimod der over de øvrige Dele af Anlægget lyses Fred, saaledes at Ingen maa betræde samme.
 3. Det forbydes fremdeles paa det Strængeste, at beskadige Træerne, Plantningerne, Anlægene og Indretningerne i Lunden, og det er forbudt at plukke enten Blomster eller Frugter, der maae betragtes som Forpagterens private Eiendom.
 4. Forpagteren har Ret til Anlæg af Reglebane og at beværte med Spiise- og Drikkevarer, men Kortspil er aldeles forbudt. Til Dands og Musik maa erhverves Politiets specielle Tilladelse hver enkelt Gang.
 5. Polititiden for »Vennelyst« er bestemt saaledes:
I Juni og Juli Maaneder til Kl. 11 Aften.
I Mai, August og Septbr. — — 10 —
I de øvrige Maaneder — — 9 —
hvilket Klokketog hver Aften tilkjendegives ved Ringning med en Klokke. Efter den Tid maa ingen Udskjænkning eller Beværtning finde Sted.
 6. Forpagteren, saavel som Politiet, er paalagt at vaage over, at forestaaende Hegler noie overholdes, og man nærer den Lillid til Hvens Indvaanere, at de ligeledes hertil ville bidrage saavidt muligt. De, der maatte overtræde samme, ville vorde dragne til vedbørligt Ansvar.
- Aarhuus, i Comiteen til Ordens Vedligeholdelse i
»Vennelyst«.
Høegh-Guldberg. Nielsen. Chr. Bang.

»borgermusikken« under stadsmusikanten Per Albrecht. Skal man tro Rasmus Niensens tilbageblik på tilstandene, som de var i haven henne i 1840erne, har der på det tidspunkt været tale om et mindre, men smukt og hyggeligt anlæg, der dog mest søgtes af barnepiger med børn.

At anlægget i 1840erne fortrinsvis har tiltrukket »barnepiger« kan tænkes at hænge sammen med en af Guldbergs måske mindre heldige dispositioner. Ganske vist var det ham ikke tilladt direkte at fremleje haven, men ikke desto mindre havde der været mulighed for at give jorden i entreprise til en gartner, der jævnlig averterede grøntsager og blomster til salg. Netop på samme tid omtales Vennelyst som ret forfalden i forhold til tidligere. Og den delvise omdannelse til kålhave kunne jo heller ikke siges at hænge videre godt sammen med udlejningens formål, som var at skabe et *lystanlæg* for byen. Måske var det for at rette op på disse forhold – og eget renommé – at Guldberg kort før lejemålets udløb lod meddele, at han nu atter havde overtaget Vennelyst og »forsynet Pladsen med Borde og Bænke til Afbenyttelse for Enhver som sammesteds i Naturens Skjød vil tilbringe Tiden.«

Senere lejemål – nye fornøjelser

Næste lejemål skulle begrænses til en tolvårs periode, besluttede kommunen, og forpagteren skulle forpligtes til at vedligeholde broer, gange o.s.v., lige som der stilledes krav om, at haven skulle stå åben og være gratis tilgængelig fra om morgenen og frem til »Aften Kl. 11.« Til gengæld skulle forpagteren have tilladelse til at drive re-

staurant på stedet. Ved lejemålsauktionen fremkom ingen tilfredsstillende bud, men da man forsøgte sig igen året efter, lokkede man ikke blot med tilladelse til at opføre en restaurationsbygning med keglebane, men indføjede tillige en bestemmelse om, at kommunen forpligtede sig til ved kontraktens udløb at overtage eventuelle bygninger til en pris fastsat af uvildige taksatorer. Ved den nye auktion gik gartner E. Petersen af med sejren, og i foråret 1850 forelå en detaljeret »Kundgjørelse angaaende Ordens Vedligeholdelse i Lystlunden Vennelyst«.

Gennem de følgende tiårs-perioder var Vennelyst i hænderne på forskellige forpagtere. Disse søgte ved adskillige former for underholdning at drage publikum til haven, og at dette i stedse højere grad er lykkedes, kan indirekte aflæses af den gang på gang forhøjede forpagtningsafgift. At dømme efter en skildring fra juni 1862 i Aarhus Stiftstidende var der grund til begejstring over daværende forpagter, forhenværende tapetserer Haagensens istandsættelse af anlægget: Ikke blot er samtlige grøntsagsbede (endelig) afløst af indtagende blomsterpartier og frodige græsplæner, også de brøstfældige broer over bækken er erstattet af nye og solide, ligesom den efterhånden forfaldne låge ved indgangen har måttet vige pladsen for en ny, værdig *port*. Hertil kom opstilling af lysthuse, som var smykket med dannebrogssflag, men også tre høje stænger, hvorfra de nordiske rigers flag vajede. Udover skandinavismen tilgodesås tillige sansen for det kuriøse og bizarre. F.eks. var der opført et »Orchester i Naturstiil«, som i sin simpelhed tog sig »særdeles godt ud

imellem al den øvrige Stads og Herlighed«, og der var et »Haveglas«, d.v.s. en refleksionskuppel, hvori ethundredeogfirs grader af horisonten afspejler sig *en miniature*, for slet ikke at tale om en styg, ildsprudende drage, som var fastgjort til en pæl på plænen. Iflg. skildringen holdt damerne især til ved haveglasset, mens herrerne dristigt gik løs på »det skrækkelige Uhyre« og åbnede »dets med Farlige Tænder udstyrede Gab for ved dets glødende Tunge – at tænde en Cigar.« Haagen- sen, der havde ladet selve restaurationsbygningen undergå visse forbedringer og opført en »nydelig 8-kantet Pavillon med teltformet Tag«, roses i skildringen for sine anstrengelser for bedst muligt at betjene de mange besøgende.

Blot få år senere har der tilsyneladende hersket ganske anderledes tilstande i anlægget, idet »sletklædte Personer og Børn søge Tilflugt her og forårsage allehaande Uordener«, og o. 1880 betegnes Vennelyst som »et lille kratbevokset, sumpet og forsømt Anlæg, der nærmest kun er en Tumbleplads for Børn.« Dette forfald, men sandelig også andre forhold, som vi nedenfor skal strejfe, medførte, at kommunen fra 1882 selv overtog ansvaret for havens vedligeholdelse og opsynet med den. En halv snes år senere udvidedes parken i øvrigt mod nord, og ved denne arealforøgelse nåede anlægget det omfang, som det har haft frem til sidste halvdel af 1950'erne, da det gule byggeri fra C.F. Møllers tegnestue holdt sit indtog.

Lad os kaste blikket på de bygninger i parken, omkring hvilke folkelivet i Vennelyst gennem adskillige år udfoldede sig, mens der var tale om et forlystelsesanlæg og ikke blot et lystanlæg.

»Nøglen til Dameclosettet afhentes hos Opsynsmanden. 5 Øre Erlægges«.

Således lyder teksten på skiltet ved nedløbsrøret. Vennelysts opsynsmand gennem atten år, tømrer Niels Jensen, ses her med sin familie og hunden Thor o. 1895. I baggrunden t.v. skimtes et hustag med skorsten i den nærliggende nye Høegh-Guldbergsgade.

Pavillonerne

Som nævnt kunne man allerede i 1830'erne hos gartneren købe sig en varm drik, men først i 1850 åbnedes en egentlig restauration, hvor man kunne nyde »varme og kolde Drikke- og Spisevarer, saasom: Jordbær, Rødgrød, Boeufsteg, Carbonade, Lammesteg og Oxesteg m.m.« Denne første serveringsbygning nedbrændte allerede senere samme år, hvorpå en ny rejstes. Denne udvidedes

adskillige gange, og en primitiv teaterbygning blev på et tidspunkt tilføjet. Da sidstnævnte i september 1890 blev flammernes bytte, benyttede man lejligheden til at berige det nu udvidede anlæg med koncertsal og – i 1892 – scenebygning hertil. Og i 1895 imødekom byrådet restaurationsværtens gentagne klager over pladsmangel og ringe køkkenlokaler, idet man gik med til at bevilge en anelig sum til opførelse af en helt ny restaurationsbygning. Thorvald Jørgensens projekt opnåede førstepræmie i den udskrevne konkurrence, og i 1897 stod hans imponerende orientalsk inspirerede træpavillon med tårn færdig. Det hedder, at den var kønnere end praktisk, men at udsigten fra tårnet var formidabel. Allerede i 1908 brændte dog Jørgensens pavillon ned. Victor Jensen, der den 22. februar sammen med hundredevis af århusianere ilede til stedet, beretter, at det var et

storslået skue ... Hele den store pavillon var omspændt af flammer og en tyk røg vældede op. Klokkeren var 21, og allerede to timer senere styrtede det store tårn sammen med et tordnende brag, og millioner af gnister slog op som det pragtfuldeste fyrværkeri, der nogensinde er afbrændt i Vennelyst.

»Men«, hedder det videre, »det var med sorg, vi gik derfra. En af byens seværdigheder var jævnet med jorden og rejste sig aldrig mere«. Det sidste var der i øvrigt flere grunde til. Ikke blot havde århusianerne nemlig nu fået smag for byens skove. Især efter at der var blevet adgang til skovene syd

for byen, var man i stedse højere grad søgt derud, hvor nu efterhånden restaurationserne Varna, Friheden og Ørnereden åbnede, og hvortil man kunne befordres med skovdamper eller sporvogn. På den baggrund, men sandelig også som følge af, at en del byrådsmedlemmer var stemt for at lade Vennelyst henligge som åben park uden restaurationsbygning, opnåedes der kun tilslutning til opførelse af en beskedent kompromis-pavillon, som stod klar i landsudstillingsåret. Fremme ved midten af 1920'erne besluttede man imidlertid at imødekomme den øgede forlystelsestrang ved opførelsen af det store teater- og restaurationskompleks, som ældre århusianere endnu husker. Med dettes indvielse var det endelig helt slut med al udendørs tribuneoptræden, hvilket indebar, at »Yndere af Naturen« igen vederlagsfrit kunne tilbringe deres aftener i haven. Da den store bygning natten til d. 12. januar 1945 schalburgteredes, udrandt Vennelysts æra som forlystelsesanlæg.

Forlystelseslivet

Men hvad foregik der i og omkring disse bygninger, og hvorledes formede folkelivet sig i Vennelyst gennem havens storhedstid?

Ikke mindst samledes man om musikken, først »borgermusikken«, siden regimentsmusikken og senere igen de ugentlige aftenkoncerter med forskellige instrumentensemble, som i begyndelsen af dette århundrede afløstes af kommunalt foranstaltede store koncerter. Men også keglebanen trak, for slet ikke at tale om dansen, som det ved adskillige lejligheder var muligt at hengive sig til. Allerede i september 1850 afholdtes f.eks. en

AARHUS.

Udsigt fra "Vennelyst"

så kaldt »Vauxhall og Georginefest«, hvor anlæggets gange skal have været oplyst af ikke færre end 3000 kulørte lamper, og hvor der midt i haven var arrangeret en løvsal pyntet med georginer i alle farver og med kongens navnetræk i midten. Denne flere dage lange vauxhall (: 'havefest') afsluttedes med et storslået aftenfyrværkeri af ingen ringere end »den berømte *Gaetano Amici* fra Københavns Tivoli«. Adskillige lignende fester fulgte, og fyrværkeribegejstringen medførte i 1880erne og 90erne afviklingen af de såkaldte fyrværkerifester

Udsigt nord-nordøst fra pavillonens høje trætårn. Til højre Kommunehospitalets hovedbygning. Fra hospitalet klagedes der i øvrigt ofte over Vennelyst, ikke blot over kanonslagene ved fyrværkerierne, men over støjen i det hele taget. Ivrigt Vennelysttilhængere gjorde gældende, at Vennelyst jo altså var der først, men i 1916 vedtog byrådet efter overlægers henvendelse at dæmpe udendørsaktiviteterne i Vennelyst en del, så patienter ikke fortsat nødsagedes til om sommeren at ligge og svede bag lukkede vinduer.

ved fyrværker Kræfting og hans medarbejder, illuminatør Roager.

Gennem årene var der rig lejlighed til at overvære snart sagt alle former for artistopræden,

f.eks. linedans og akrobatik, men sandelig også ballonoptræden. Allerede i 1851 opsendtes således to (ubemandede) »Montgolfierske Luftballoner fyldte med Spiritusgas« og i 1893 kunne publikum opleve luftskipper N. Laursens opstigning i ballon fra Vennelyst. Denne luftsejlad foregik ikke i underhængt gondol; Laursen stod simpelthen i et tov under ballonen ved udførelsen af nummeret, der betegnedes som »aldrig tidligere udført her i Landet«. Ellers var der bugtaler, og der gaves magiske trylleforestillinger. Gennem adskillige år afgav haven stadeplads for karruseller og cirkustelte, og når der var cirkus, var der ofte trapez-optræden o.lign. på plænen. Eller publikum kunne, som i 1860, da linedanserinden jomfru Emilie Selati var i byen, gyse frydefuldt ved hendes bestigning af »den høje Taarnline«, som var henved 65 meter lang og ophængt i 20 meters højde.

Allerede ved midten af 1860'erne forsøgte man sig med farcer og vaudeviller, altså sådanne lettere dramatiske forestillinger, som senere – med revyens tilkomst – i så høj grad er blevet forbundet med navnet Vennelyst. Hvad musikken angår, gaves der ud over de allerede nævnte instrumentale koncerter tillige andre former for underholdning. I 1850'erne annonceredes der f.eks. med »et godt Sangerselskab«, nemlig »Altenburg med Kone og Svigerinde«, og i 1867 lokkedes der med en trup af negersangere. Hertil kom efterhånden diverse sangerindeoptrædener, der med numre som f.eks. »Pusselankerne« vakte en del forargelse, især hos spidsborgerne, der fandt, at »Sangerinde-Uvæsenet« og det ikke ubetydelige konsum af bajersk øl var kommet til at præge

Vennelyst i uheldig grad. Utvivlsomt har sagen været, at byens 'finere portion' ikke har befundet sig godt med, at et stigende antal lønarbejdere havde fundet det passende at more sig i netop borgerskabets gamle have. Byrådet tilsluttede sig kritikken, ikke blot ved i 1880 at introducere et forslag om nedlæggelse af Vennelyst som forlystelsesanstalt og opførelse af det nye amtssygehus på stedet, men også – da der alligevel ikke viste sig at være tilslutning til dette forslag – ved at forbyde tribunesang, offentlig dans samt fyrværkeri i anlægget. Sikkert efter pres ophævedes dette forbud i 1882, så der igen kunne afholdes »Vauxhall, Fyrværkeri og lignende«, dog udelukkende efter indhentelse hver gang af tilladelse hertil. Og forbudet mod offentlig dans – som man mente medførte prostitutionsuvæsen og andet fordærv – ophævedes udelukkende for Skt. Olufsmarkedsdagens vedkommende. Sangerindekoncerterne blev ej heller tilladt på ny, og der kunne end ikke dispenseres, da *operasangerinden* J.V. Norrby i 1883 ønskede at give friluftskoncert i Vennelyst. Efterhånden mildnedes vel den moralske og formynderiske holdning noget, således at Vennelyst op gennem fire og et halvt årti af dette århundrede havde tilladelse til at servere sommerrevyer m.m., men det var ved at være slut med udendørs tribuneoptræden, og fra midten af tyverne ophørte denne side af aktiviteterne definitivt.

Det hører med til billedet af Vennelyst i forrige århundrede, at Aarhus Borgerlige Skydeselskab havde skydebane her i perioden 1851-80, og at Aarhus Boldklub havde tennisanlæg i parkens nye

del i 1890erne. Længere fremme i billedet står dog vist det utal af større private folkefester, som gennem tiderne henlagdes til Vennelyst. Konservative foreninger holdt fester her, og socialdemokraterne arrangerede 1.maj-demonstrationer, som endte med sammenkomst i anlægget. Også Aarhus Landboforening og andre foreninger foranstaltede fester i Vennelyst. Herudover har der været afholdt børnehjælpsdage, rundskuefester, musikfester, afholdsmøder, foredragssammenkomster, grundlovsmøder osv. osv. Hertil kommer de mange større udstillinger; bl.a. maskinudstillinger og udstillinger vedrørende fjerkræ, biavl, husflid, hunde osv. Mest omfattende var Industriudstillingen i 1876, hvor mægtige, midlertidige udstillingspavilloner rejstes, og i 1897 afholdt de jyske landboforeninger et storslået jubilæumsdyrskue på stedet.

I Albert Dams debutroman fra 1906, *Mellem de to søer*, hører vi om »det store jubilæumsskue i forbindelse med en omfattende maskinudstilling i Århus«, og til dette skue lader forfatteren 'Hjortsmorderen' ankomme med cykel og kærester:

Inde i Vennelyst fik han sin cykel sat fra sig i en cykelstald, og de var i en trækkende stimmel; piger gik arm i arm i en bred linje og bevægede sig i jævn langsomhed; karle standsede to og to eller gik hurtigt; og henne ved teltene samlede de sig i forvirrede klynger, strømmede ind og tømtes ud. Ansigterne blussede, og øjnene var

usikre eller allerede betændte af tummel, øl og markeds-kæresteri. Udråb fløj ind imellem dem og samlede sig henne ved teltene i stigende, blandet skvaldren.

I en anden skildring fra århundredskiftet, som ikke er fiktion, hedder det, at

Inde i Aarhus ligger »Vennelyst« mellem Guldbergsgade og Nørrebrogade, en art Tivoli med Koncerter og Folkefester, med Illumination og den Brydning af stærke Mænd, der er de senere Aars Landeplage og bærer Vidne om en dekadent og forgrovet Smag. (C.C. Clausen)

Negere, sangerinder, brydning og øjne, som var betændte af tummel, øl og markeds-kæresteri. Den

Vennelyst-springvandet o. 1926 med anlæggets seneste og sidste pavillon i baggrunden. I midten af 1920'erne blev friluftsteatret nedrevet, og på dets sted frembragte stadsgartner Sandberg et nyt »fransk have«-inspireret, symmetrisk orienteret parti, der vel i nogen måde kunne siges at være i kontrast til den ellers overvejende engelsk-romantiske stil, som jo fortsat prægede størstedelen af haven, omend på en noget konturløs måde.

fine smag yndede ikke disse mere folkelige elementer, der afvistes som udtryk for vulgaritet.

Vennelyst som kurhave

Sjovt nok fremkom der flere gange gennem årene forslag om at indrette Vennelystområdet, eller dele af det, på en anderledes asketisk-ideal måde. Amtssygehusplanen anno 1880 er nævnt ovenfor, men allerede i 1862 var der planer fremme om i Vennelyst at indrette kurhave, og en sådan skal

faktisk have været åbnet samme år, idet man »fra om Morgenen Kl. 5« (!) udskænkede »de forskellige Slags Mineralvande, som Lægerne have ordineret«, men fremmødet var vist sløjt, for der høres aldrig yderligere til denne indretning i anlægget. Tapetserer Haagensen søgte i 1880 – året hvor byrådsforbudene grasserede – at etablere en brøndkuranstalt med kurtid fra 6 til 8 om morgenen, hvor gæsterne kunne nyde mineralvand til musikledsagelse. Nogen succes blev det ikke, og tilsvarende gælder cand.pharm. Lichts udbydelse i 1886 i Vennelyst af »Maltpræparater, tempererede mineralske Vand og ... Valle, Mælk og deslige«, som kunne indtages, mens »et mindre Musikkorps« underholdt.

Det var næppe dén slags, det århusianske publikum brændte efter.

Flere gange fra slutningen af 1880'erne fremkom kredse af privatpersoner med forslag om overtagelse af anlægget, som herefter skulle omdannes til såvel mønsterhave som sommertivoli med koncertsal, men hver gang afvistes de af byrådet, ikke hovedsagelig af principielle grunde, men fordi forslagsstillerne ikke kunne dokumentere et tilstrækkeligt økonomisk grundlag. Efter århundredskiftet diskuterede man, om en zoologisk have kunne placeres i Vennelyst. Til denne og amtssygehuset fandt man dog andre placeringsmuligheder.

Det gjorde man derimod ikke til Sygeplejehøjskolen, Journalisthøjskolen, Tandlægehøjskolen og Aarhus Kunstmuseum, hvis bygninger siden opførelsen i 1950'erne og -60'erne har befundet sig i Vennelyst og på en måde bibragt den gamle byhave præg af appendix til Universitetsparken.

Heldigt var det dog, at homogeniseringen af universitets- og Vennelystområdet blot gjaldt bebyggelsen og ikke tillige omfattede beplantning m.m., for mange århusianere ville sikkert have fundet det trist, om de forskellige arter af gamle træer i Vennelyst var blevet fældet for at give plads for en

regulær udvidelse af landets største egepark, som Universitetsparken er blevet kaldt. Den netop overståede omlægning af anlægget vidner dog heldigvis om viljen til at værne om sådanne træer, som netop har været og fortsat bør være karakteristiske for Vennelyst.

P.L.

Krügers kupler

Hvis man vil opleve Saturns ringe eller stjernetågen i Orions bælte en stjerneklar vinteraften, kan man besøge Ole Rømer observatoriet efter at have tilmeldt sig en af de faste forevisninger, der foretages af Universitetets astronomiske institut.

At man lokalt kan få denne fine oplevelse, skyldes først og fremmest den tyske astronom Friedrich Krüger, den egentlige ophavsmand til observatoriet. Nogen større lykke blev det ikke for ham selv. Han fik i mange henseender en meget dårlig behandling her i byen.

Etableringen

Den første kontakt med Krüger gik gennem overtelegrafist Victor Nielsen, der ejede Urania observatoriet på Frederiksberg. Han havde 1908 besøgt Krüger i dennes private observatorium i Altenburg ca. 40 km syd for Leipzig. Ved denne lejlighed havde Krüger beklaget sig over observationsforholdene, der blev gradvis dårligere på grund af minedriften i de nærliggende Erzgebirge; luften blev fyldt af røg og støv.

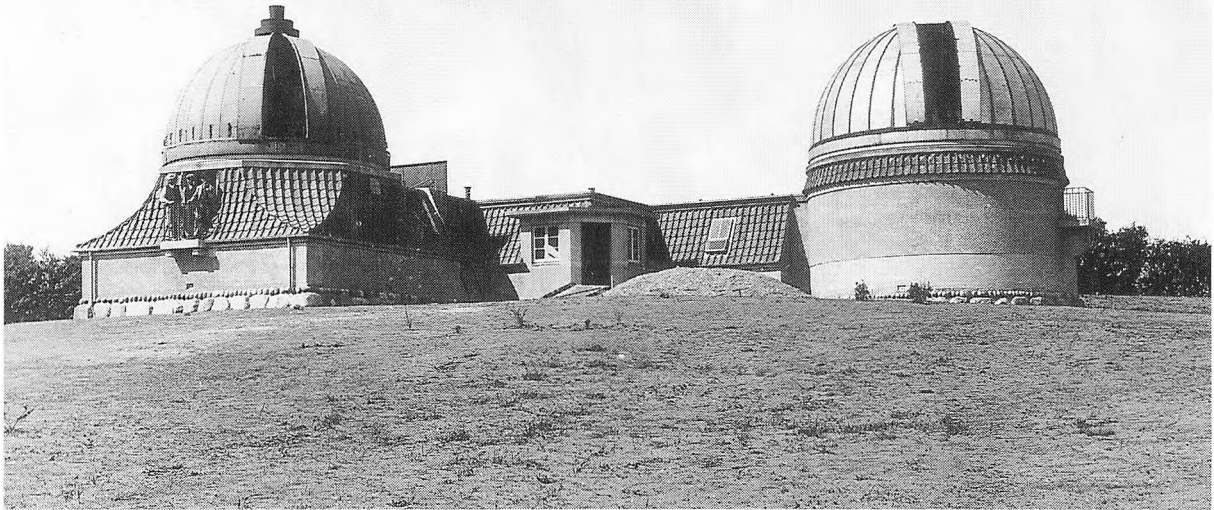
Victor Nielsen skrev til Århus byråd for at forhøre sig om, hvor vidt det i givet fald ville stille en grund til rådighed for et observatorium. Da sagen blev behandlet i byrådsmødet den 1. oktober 1908, markerede overlærer A. Müller, indvalgt i byrådet af borgergruppen, sig som en af ideens

varmeste fortalere. Müller havde det til fælles med Krüger, at han var tysker, født i Prøjsen. Han havde dog haft dansk indfødsret siden 1878, var translator og talte dansk uden accent, idet han havde opholdt sig i Danmark siden sin barndom. A. Müller var skoleinspektør ved Nørrebrogades skole. Byrådet var i det hele positiv over for ideen. Man havde nogle år tidligere givet den fremtrædende amatørastronom, Thorvald Køhl fra Odder et tilbud om grund, men planen var af forskellige grunde ikke blevet realiseret.

Krüger fremsendte nu en formel ansøgning, hvori han redegjorde for sit hidtidige videnskabelige arbejde og for den instrumentsamling, han var i besiddelse af. Han ansøgte om, at byen skulle bygge et observatorium på en passende plads og gøre ham selv til direktør. Hertil kom, at han skulle have lov til for egen regning at bygge en villa i tilknytning til observatoriet. Til gengæld ville han skænke byen sine instrumenter.

Den 3. juni 1909 blev kontrakten med Krüger godkendt af byrådet i overensstemmelse med hans ansøgning. A. Müller førte sig under proceduren frem som Krügers befuldmægtigede, og han fastslog under sagens behandling, at der var tale om en videnskabelig anstalt af betydning, især under hensyn til ideen om at placere et universitet i byen.

Sagen var gået glat og hurtigt gennem byrådet, men det hele var nu ikke så ligetil. Problemet var i første række Krügers nationalitet. Begivenhederne i 1864 sved fortsat i danske sjæle, og den hårde politik mod de danske sønderjyder vakte vrede. Hertil kom stærk udenrigspolitisk spænding med udgangspunkt i det urolige Balkan sam-

tidig med den kendsgerning, at man følte, at man i stigende grad befandt sig i det stærke Tysklands skygge og interessesfære. Det gav en afmagts- og bitterhedsfølelse hos mange.

Den spores klart i Århus ved avisindlæg i observatoriumsdebatten. »Et tysk observationstårn. Hvad er meningen?« var overskriften på et anonymt indlæg i Stiftstidende. Det antydedes i indlægget, at meningen var at placere en tysk observationspost, der kunne holde øje med al søtrafik syd om Sletterhage! Lærer Chr. Frantzen rejste dagen efter det spørgsmål, hvorfor Krüger ikke tog syd på i stedet for nord på, hvor de lyse nætter

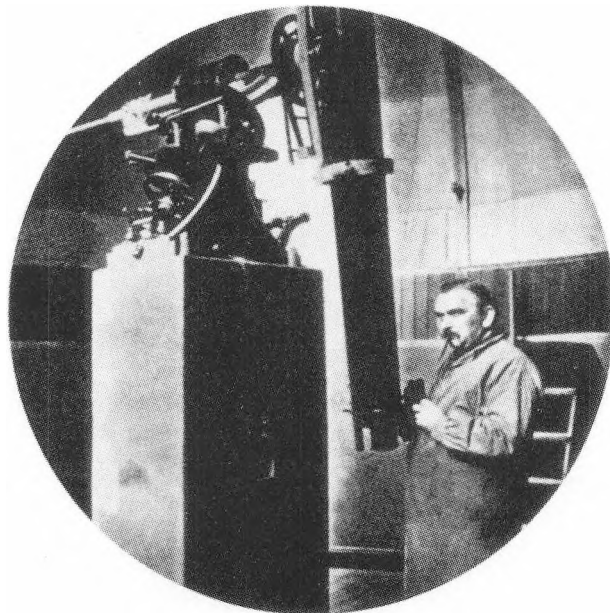
Dette fotografi er taget af H. A. Ebbesen engang i 1911, observatoriets indvielsesår. I kuplen til venstre var opstillet en refraktor, dvs. en kikkert, blot bestående af linser. I den højre kuppel var reflektoren opstillet, en kikkert bestående af såvel linser som hulspejl.

var til gene for observationerne. Han undrede sig endvidere over, at tyskerne ville undvære en så fremtrædende videnskabsmand, hvis han da var så god, som han blev gjort til.

Allerede i marts 1909 trådte en af Krügers og observatoriets kommende argeste modstandere frem på arenaen: overlærer F.C. Lorentzen, Katedralskolen. Ironisk fastslog han, at nu fik vi da oprejsning for det tab, landet led, da Tycho Brahe

rejste til et tysktalende land. Ydermere skrev han, at man nu lagde grundstenen til et universitet, hvor talrig ungdom kunne lytte til – tyske professorer. Århus ville – foruden at blive et plejested for de farvede og variable stjerner (Krügers speciale) – tillige blive et plejested for tysk kultur. Måske kunne Krüger blive dansk i tale. »Han vil aldrig blive det i skrift og endnu mindre i sind«.

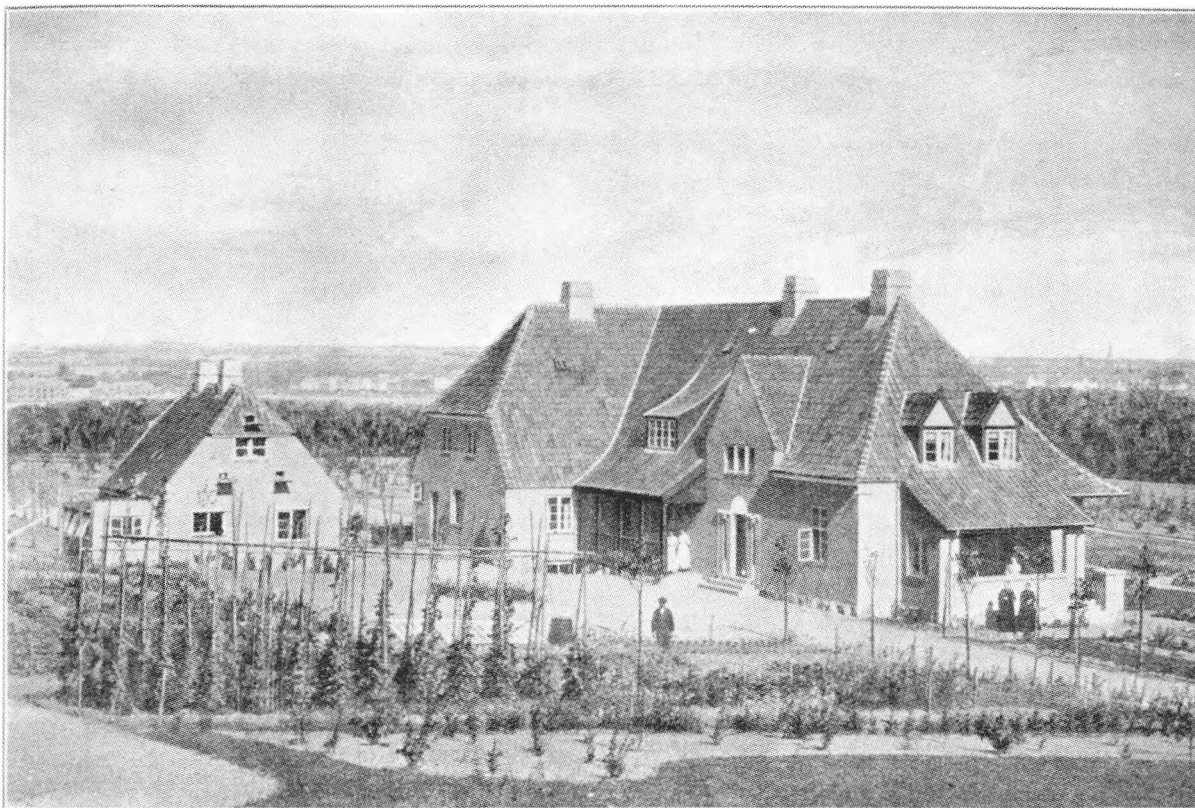
Debatten forhindrede ikke sagen i at gå sin gang, og det blev overdraget Anton Rosen, Landsudstillingens arkitekt, at løse opgaven med observatoriets opførelse. Han smølede med sagen efter nogles opfattelse, hans plan var først klar i sommeren 1910, og allerede i marts 1910 var debatten brudt ud igen; den kørte hårdt på til ind i april. Angriberne var en astronomiinteresseret kustode ved Det kongelige Bibliotek, Harald Mortensen, ivrigt sekunderet af førnævnte Lorentzen, Katedralskolen. Mortensens synspunkt var det, at kommunen smed pengene ud af vinduet. Grejet, som Krüger medbragte, burde underkastes en vurdering af en fagmand, og Krüger var ikke meget værd som videnskabsmand. Han var bedst til at kritisere andre i populære tidsskrifter, og hans spektralanalyser med små kikkerter var helt forældede, fordi de moderne amerikanske kæmpekikkerter havde fejlet alt andet til side på dette område. Mortensen mente endvidere, at der ikke var nogen mening i at bygge observatorium for en tysker, når man havde danske astronomer, der var fuldt så dygtige, selv om de ikke kunne forære byen en instrumentsamling. Mortensen citerede et indlæg fra den foregående sommer, skrevet af førnævnte Lorentzen, Katedralskolen: »Enten byg-

Det muligvis eneste eksisterende billede af Friedrich Krüger stammer fra Illustreret Tidende, hvor astronomen Elis Strömgren præsenterede det nye observatorium. Billedet er taget under opstilling af refraktoren. Krügers videnskabelige hovedværk var et katalog over farvede stjerner, der blev udgivet af Vatikanets observatorium i 1914.

ger en by som Århus sit eget observatorium, hvis den anser det nødvendigt for byens udvikling, og afholder udgifterne, eller har den ikke råd og lader planen ligge til bedre tider. Men man sjakrer sig ikke frem i udlandet og sælger sin ære for en bunke astronomiske instrumenter«.

Selv om Mortensen godt kunne være fræk, så var Lorentzen meget værre. Han hævdede, at hans første grund til modstand mod observatoriet

var, at kommunen ikke havde råd, men hans indlæg bar tydeligt præg af, at for ham var den anti-tyske holdning helt afgørende. Det kom tydeligst frem, da Krüger og Müller havde skrevet en fællesartikel i Stiftstidende, hvor de bl.a. gjorde rede for instrumenterne. Lorentzen svarede: »Hvad sproget angår, da er det så godt, som man kan vente det af en tysker, men det er trist at se overlærer Müllers navn under et så germaniseret

Billedet af Krügers villa stammer fra tidsskriftet Architekten, hvor arkitekt Anton Rosen præsenterede det samlede kompleks. Der er jo unægtelig tale om en herskabsvilla. Hovedentreprenør på hele byggeriet var muremester Magnus Nielsen. Krügers villa er i dag hjemsted for Videnskabshistorisk Museum, der har almindelig åbningstid for publikum.

dansk«. Når observatoriet skulle indvies, kunne hr. Krüger svinge med hatten og synges »Tysken har sejr vundet! Hurra! Hurra! Men for en dansk

mand bliver det en ydmygelse at høre hr. Krüger holde sin tale på korrekt tysk eller ved hr. Müllers hjælp på fortysket dansk«.

Krüger skrev i sin naivitet et brev til Lorentzen, men det skulle han aldrig have gjort, for Lorentzen skrev et åbent og meget sårende svar i avisen: »De er tysk, men jeg er dansk ... og finder derfor lige så lidt nu som tidligere anledning til at træde i personlig forbindelse med Dem«. I et andet indlæg håbede han, at Mortensens artikler ville få dobbeltstjernen Krüger og Müller til at forsvinde i glemselens mørke. Mortensen havde, skrev han, plukket Krüger for de kostelige fjer, hvormed han pyntede sig. Lorentzen ville fremprovokere et svar fra Krüger og Müller og gik efterhånden ud i det rene pjat. Han anbefalede et observatorium på Nordpolen, der skulle hedde August den Stærke med Krüger som første astronom og (August) Müller som meddirektør. Derved ville verden blive et observatorium rigere, og Århus ville blive fri for et tysk observatorium.

Man kan undre sig over, at avisen lod den pinlige debat fortsætte. Det, der endelig fik Müller ud af busken, var en ny indiskretion, da førnævnte Mortensen, København, fik fingre i et brev fra Müller til en københavnsk astronom, hvori Müller antydede, at Mortensen var personlig skuffet over ikke at kunne komme i betragtning som observator nogen steder. Som svar antydede Mortensen, at Müller havde økonomisk interesse af sit engagement i observatoriesagen.

Müller svarede, at modstanderne slog om sig med så mange grovheder, som deres begavelse tillod dem, og stemplede antydningen om den

økonomiske interesse som en grov usandhed.

Endelig afsluttede avisen debatten med for sit vedkommende at fastslå, at der ingen national fare var forbundet med arrangementet, og at Krüger var en dygtig astronom.

Indvielsen

Avisen fastholdt sin holdning op mod indvielsesfestlighederne, der fandt sted søndag, den 15. oktober 1911, ca. 2 år senere, end Krüger havde regnet med. Nogen tid før indvielsen opsøgte avisens medarbejder Krüger og spurgte, om den legendariske Mortensen ville komme til stede. Krüger trak smilende på skuldrene, hvad kunne han andet? Det var da også således, at spørgsmålet blot var en anledning for avisen til at præsentere en uvenlig anekdote om Mortensen, om hvem det fortaltes, at han havde ekspederet arkitekt Rosen på Det kongelige Bibliotek, da denne søgte en bog om Ole Rømer: »De synes at interessere Dem stærkt for Ole Rømer«, bemærkede hr. Mortensen. »Ja, jeg er nemlig professor Rosen, og jeg har bygget Ole Rømers observatorium i Århus«. »Nå sådan, ja, jeg er ellers Mortensen«. »Så, nå De hedder Mortensen, glæder mig meget. Ikke desto mindre vil De måske være så venlig at bringe dette værk tilbage – tak for lån!« Professoren tog sin bekendte bløde hat og gik fra en påbegyndt redegørelse fra Mortensen om det uforvarsomme i observatoriets eksistens. Bladet tilføjede ondsksfuldt, at indvielsen var sat til en søndag, hvor kusterne har fri.

Det er forståeligt, at Mortensen søgte at ramme den samme tone i et indlæg i avisen, hvor han

fastslog, at da der skulle komme »een« videnskabsmand fra Berlin og »to« fra Paris foruden »flere« danske astronomer, og selve hr. Thorvald Køhl skulle holde et populært astronomisk foredrag for publikum, så var der sørget godt nok for forlystelserne, og så behøvede han ikke at komme. »Man må da håbe«, tilføjede han, »at det »videnskabelige« arbejde, der skal udføres på »Ole Lukøje«, ikke må betegnes med en lille forandring af Tycho Brahes valgsprog: »Ikke være, men synes«.«

Nå, men observatoriet blev indviet. Menu på Royal: fiskerand med hummer og asparges, indbagt skinke med gemyse, agerhøns, is med frugter, mosel, bordeaux og madeira, borgmestertale ved skinken. En ældre tysk astronom fra Berlin holdt et grundigt foredrag om astronomi og kultur ved et forudgående arrangement i Amaliegades forsamlingsbygning. Han talte ikke mindst om – Ole Rømer. En fransk figur fra Paris, ridder af æreslegionen, bærende akademiets med grønne palme-grene broderede uniform og med en rød og en hvid rose på jakkeopslaget, talte kort, men elegant om – Ole Rømer. Professor Strømgren fra København talte om – Ole Rømer, og ikke mindst hr. Krüger talte på tysk om – Ole Rømer. Amatøren Thorvald Køhl holdt et udmærket lysbilledforedrag om astronomiske emner.

Bagefter holdt A. Müller selv et mindre selkabeligt arrangement, hvor høje herrer underholdt hinanden med – harmløse – anekdoter fra det astronomiske hierarkis overdrev.

Ole Rømer observatoriet var indviet.

Ført bag lyset

Der var rigelig med malurt i det glædens bæger, Krüger kunne tømme. Gud bevare mig for mine venner, kunne han sige.

Sagen var, at A. Müller havde en søn, der hed Harald, og som havde en usædvanlig høj cigarføring. Efter en karriere i en af tidens berygtede byggebanker i København var han kommet hjem til Århus, hvor han drev vekselereforretning sammen med en tidligere marineministers søn, N.F. Ravn. De begyndte i 1908 og formøblede alt, hvad de kom i nærheden af. Ravn døde fra ansvaret i utide, og Harald Müller drev forretningen videre, efterhånden under et stadigt pres af kreditorer.

Krüger havde en halv snes tusinde kr. stående i Handelsbankens filial. Det vidste A. Müller, og efter aftale med sin søn overtalte han Krüger til at flytte disse penge over i sønnens forretning, hvor han skulle kunne få 1% mere i rente. Krüger fik et par flotte »indlånsbeviser«, senere en »indlånsbog« samt den forklaring af Harald Müller, at hans forretning ligesom de tyske sparekasser stod under »regeringstilsyn«. Den godtroende Krüger følte sig i taknemmelighedsgæld til overlæreren og ville gerne hjælpe hans søn i de »midlertidige likviditetsvanskeligheder«. Fra februar 1911 fik Harald ydermere, stadig ved faderens formidling, den tyske observator til at endossere vekslere. Efterhånden fik han det meste af sin gæld flyttet over til Krügers vekselendossementer, det rene vekselrytteri. Som rosinen i pølseenden fik Harald Müller uden Krügers vidende prioriteret dennes villa for 20.000 kr. ved hjælp af et par skadesløsbreve, som Krüger havde underskrevet.

Historien medførte et tab for Krüger på om ved 100.000 kr. inden det endelige brud med Harald Müller, der fandt sted 10 dage efter observatoriets indvielse. Harald Müllers forretning brød sammen i november samme år, og i 1912 fik han 6 måneder på vand og brød.

Slutspil

Efter at dommen over Harald Müller var blevet stadfæstet i december 1912, søgte Krüger byrådet om at få bevilget en lønindtægt. Han havde hidtil været ulønnet i sit embede, men på grund af tabene måtte han nu forlade embedet og ernære sig som lærer, hvis han ikke fik indtægter. Borgmesteren fastslog i byrådet, at man ikke kunne være bekendt at lade Krüger rejse fra byen uden sine instrumenter til en værdi af over 40.000 mark og berøvet sin halve formue ved formidling af et tidligere byrådsmedlem (A. Müller forlod byrådet i 1909). Da Krüger stadig ikke var nogen fattig mand, foreslog borgmesteren, og fik vedtaget, en årsløn på 3.000 kr.

Det var for meget for Lorentzen, Katedralskolen, der atter lod høre fra sig, men nu blev tingene sat på plads af havneingeniør P. Vedel, der fastslog, at Krüger var en mand, der vandt ved nærmere bekendtskab, og som havde fået en hård medfart. Han angreb chauvinismen. »Fordi vi har et mellemværende med den præjsiske stat, behøver vi ikke i selvgothed at fordømme alt, hvad der er tysk«.

Nu faldt der vel ro over observatoriet, men Krüger nåede ikke at få de rolige arbejdsår, som han efter omstændighederne havde fortjent. I 1914 ud-

brød første verdenskrig, og efter nye rygtedannelser om spioneri blev observatoriet genstand for undersøgelser. Det skal dog siges, at undersøgelserne var til moro for pressen, f.eks. for Demokraten, der skrev følgende i november 1914: »Mens hr. Krüger sad begravet i studier og forberedelser til solformørkelsen på lørdag, tøffede en stor rød-lakeret automobil op for indgangen til »Ole Rømer«, og ud steg en embedsmand med guldtræsset kasket. »Jeg er telegrafingeniør Wallmann,« sagde den guldtræssede, »og jeg kommer fra politimester Goll for at kigge lidt på Deres trådløse telegrafstation.« »Jeg har selv forgæves ledt efter den,« sagde Krüger, »men jeg har ikke kunnet finde den. Men måske vil De?« Wallmann klatrede op i kuplen, undersøgte flagstangen i haven og lynaflederen på taget, men fandt intet. »Ja, så må De undskyldte.« »Ingen årsag.« Og så tøffede bilen bort«.

Ved juletid 1915 blev Friedrich Krüger syg og indlagt på Marselisborg hospital med tyfus. Her døde han i begyndelsen af januar 1916.

Hvad observatoriet angår, da blev det overdraget til Universitetet i 1956. Efter at have fået moderniseret instrumenterne fungerer det fortsat som »kravlegård« for vordende astronomer. Af egentlige astronomistuderende findes der ca. 10.

I.G.

Kilder: Aarhus Stiftstidende og Demokraten. I Århus Stifts Årbøger, 1962, har Axel V. Nielsen skrevet en indgående artikel, der ikke mindst behandler Friedrich Krügers videnskabelige holdning og resultater.

Boghandel i tre generationer

I 88½ år eksisterede E. Brummerstedts boghandel i Århus. Den åbnede den 15. august 1900 og fortsatte med skiftende adresser i midtbyen til 1. februar 1989. Da valgte boghandler John E. Brummerstedt (f. 1948) at standse sin virksomhed i Århus. I stedet er han flyttet til Randers og har etableret boghandel der. Det er ikke det første medlem af Brummerstedt-familien, som driver boghandel i Randers. I 1863 havde Chr. Brummerstedt (1833-1864), en bror til John E. Brummerstedts oldefar, åbnet en boghandel i Randers, men han faldt i krigen i 1864, så det er ikke nogen ubrudt tradition, John E. Brummerstedt har taget op. Det var der derimod tale om i de næsten 90 år, forretningen hørte hjemme i Århus omend med forstyrrelser, som det vil fremgå af det følgende.

Boghandelen blev grundlagt af Emil Brummerstedt (1868-1949). Han var udlært hos F. Rybner Petersen og Th. True. Han blev et ivrigt medlem af Aarhus Boghandler Medhjælper Forening og tog i 1890'erne initiativ til en meget høfligt formuleret henvendelse til byens boghandlere om at gå med til at lukke allerede klokken 20 om aftenen i stedet for som hidtil kl. 21. Det lykkedes ikke ved den lejlighed, men efter at han var blevet selvstændig viste han sig meget imødekommende i dette spørgsmål til stor glæde for medhjælperforeningen.

Forretningens grundlægger Emil Brummerstedt som ældre. Han udtalte i et interview i Aarhus Stiftstidende i 1938 om sit fag: »Den rigtige boghandler er nødt til at være halvstuderet. Han må kende lidt til alle fag for at kunne betjene sine kunder ... og desuden må han selvfølgelig også kende skønlitteraturen for at kunne vejlede kunderne på dette punkt.«
(Foto i privateje).

Boghandelen i Guldsmedegade 3 fotograferet en dag i mellemkrigstiden. I vinduet til venstre udstilles kontorartikler, til højre litteratur. Boghandelen blev fuldstændig ødelagt ved branden i februar 1945.
(Foto i privateje).

Den 15. august 1900 begyndte virksomheden i Guldsmedegade nr. 1, og var den blevet der, var den blevet sparet for store ubehageligheder. Men den flyttede til nr. 3 efter et kort mellem spil i Vestergade, og Guldsmedegade 3 blev i mange år den faste adresse. Her blev der drevet bog- og papirhandel med et alsidigt sortiment. Man kunne købe kontorartikler, litografier, skriveredskaber, papir og kort foruden naturligvis bøger. Boghandlen gjorde særlig meget ud af handels-

litteratur, men forsømte ikke skønlitteraturen af den grund. I mellemkrigstiden oparbejdedes en betydelig import af ternet papir fra det tyske firma Gebr. Hoesch i Kreuzau. Brummerstedts boghandel blev den største importør af denne vare i Danmark.

Den 21. februar 1945 blev forretningen imidlertid fuldstændig ødelagt ved schalburgtagen i Guldsmedegade. Det var BothilsenNielsen, kaldet »Perle«, der anbragte bomberne i husene i Guldsmedegade. Han var formentlig den danske statsborger, der havde flest terrorhandlinger på samvittigheden, og Guldsmedegadeschalburgtagen var kun en af en lang række aktioner, som han udførte, men for de mennesker der blev ramt, var det en katastrofe. For Brummerstedts boghandel betød det, at der ikke var andet tilbage af virksomheden end kasse- og statusbogen, som blev taget med hjem hver aften. Alt andet var brændt eller ødelagt, bortset fra en eneste bog – »Hærværk« af Tom Kristensen ved en skæbnens ironi. Man skulle altså starte på bar bund bortset fra den goodwill, som var blevet skabt i de 45 år, forretningen havde eksisteret.

Først og fremmest skulle man finde et sted at være. Det lykkedes at leje nogle lokaler på Store Torv, men det skete på den betingelse, at så snart der forelå nedrivningstilladelse af denne ejendom skulle forretningen fraflytte lokalerne på Store Torv.

Det lykkedes også at få tilvejebragt et vist varelager, omend det naturligvis var præget af at være en nødforanstaltning, fordi vareknapheden var så udtalt i slutningen af besættelsen. Situationen

blev dog gradvis normaliseret, men forretningen havde den trussel hængende over hovedet, at den igen måtte flytte, når der forelå nedrivningstil-ladelse for huset på Store Torv. Den kom i april 1949, og man måtte så omgående prøve at finde nye lokaler. Det lykkedes – med to dages varsel – at overtage et parfumeri i Søndergade nr. 6, men det var på hårde vilkår, og blandt andet indgik varelageret fra parfumeriet i handelen. Det strakte boghandelens alsidighed til det yderste, og i en periode gik der hårnåle og sæbe i løs vægt over disken sammen med bøger og ringbind og blæk. Men det lykkedes da til sidst at komme af med parfumerivarerne, så man igen kunne koncentrere sig om boghandelen.

I 1949 døde Emil Brummerstedt, og efter at boet var gjort endeligt op i 1953 overtog hans søn Ove (1909-1963) virksomheden. Han havde dog allerede i mange år deltaget i denne, og havde overtaget ledelsen alene efter branden i Guldsmedegade, idet Emil Brummerstedt ikke længere kom i forretningen efter den dag. Ove Brummerstedt drev forretningen frem med stor energi. Han fik en række kendte udenlandske forfattere til at komme i butikken og signere deres værker, den franske historiker André Maurois og de hollandske forfattere Hans Martin og Willy Corsari, og han fik også ved Ebbe Munck's mellemkomst Winston Churchill til at signere et enkelt eksemplar af bind 1 af hans værk om Den 2. Verdenskrig. Denne bog solgte Ove Brummerstedt ved auktion til fordel for medlemmerne af Churchillklubben i Ålborg. Han indførte også nye varer, bl.a. noget så eksotisk som en kuglepen. De første

Den hollandske forfatterinde Willy Corsaris besøg i juni 1950. Fra venstre ses Edith Brummerstedt, Willy Corsari, fru B. BondeJensen og Ove Brummerstedt. Willy Corsari, der havde været aktiv i den hollandske modstandsbevægelse, havde på dansk bl.a. fået udgivet »Ene men stærk«, »Et skib uden havn«, »Elskede nar« og »De af os«.

(Foto i privateje).

der kom til landet kostede 50 kr. og blev tilbudt på afbetaling. 50 kr. var mange penge dengang – en ufaglært arbejder tjente omkring 3 kr. i timen i 1949 – og ingen kunne vide at man bare 25 år senere kunne købe en kuglepen til 19,85, som havde et ur indbygget i skaftet. Ove Brummerstedt havde imidlertid pådraget sig et chok ved Schalburgtagen i februar 1945, og dette chok

Etableret Tor 1900

Aarhus, 1. Januar 1957.

*I Anledning af Aarskiftet
beder jeg Dem modtage en Tak
for det forløbne Aar, og de bedste
Ønsker om et godt og heldbringende
Nytår.*

Med venlig Hilsen

Firmaets bomærke tegnet af Knækkenborg Øllsgaard. Den nederste del af bomærket blev benyttet på butiksfacaderne og firmaets brevpapir, mens det samlede bomærke blev brugt til firmaets nytårshilsen.

havde fremkaldt en sukkersyge hos ham, som svækkede ham. Han døde i efteråret 1963 kun 54 år gammel.

Ledelsen af forretningen overgik derefter til hans kone, Edith (f. 1912). Hun var uddannet pianist, men havde siden deres bryllup i 1938 arbejdet med i forretningen og var på den måde blevet »udlært« i faget. Hun havde imidlertid dårligt nok overtaget ledelsen, førend lejemålet i Søndergade 6 blev sagt op. Det var unægtelig en brutal start, men med hjælp fra en dygtig sagfører lykkedes det at få sagen trukket i langdrag. Det gjaldt om at vinde tid, så der kunne findes et andet lokale på Strøget. Det er imidlertid ikke så ligetil, og det var lidt af et tilfælde, da det endelig lykkedes. I 9 år blev sagen trukket ud, men i 1972 kunne forretningen flytte til en anden adresse i Søndergade, nr. 40-42. Her var nogle lokaler blevet ledige efter Søndergades apotek. Flytningen skete i december, og det er absolut ikke noget ideelt tidspunkt for en flyttedag i en boghandel, idet en fjerdedel af alle årets ekspeditioner finder sted i december måned, men det var der ikke noget at gøre ved. Boglageret blev flyttet i indkøbsvogne fra nr. 6 til nr. 40 hen ad den nyetablerede gågade.

Økonomisk var tiden før den 1. Verdenskrig den bedste for virksomheden. Især årene 1909-1912 havde en betydelig omsætning, men frem til 1922 lå omsætningen stadig på et forholdsvis højt niveau. Derefter gik den tilbage og stabiliserede sig så på et lavere niveau. I absolutte tal kulminerede omsætningen i 1920 med 271.000 kr. og dette tal blev først overgået i 1951, da omsætningen nåede op på 273.000 kr. Prisniveauet lå imidlertid 37% højere i 1951 end i 1920. Det var de vanskelige konjunkturer i mellemkrigstiden og den skærpede konkurrence inden for boghandlerbranchen, der gjorde det sværere at drive forretning end det havde været før 1914. Søndergade 40-42 blev forretningens 6. adresse og den sidste i Århus. I 1975 overdrog fru Brummerstedt firmaet til sin søn John, som altså blev 3. generation af indehavere. Edith Brummerstedt fortsatte med at komme i forretningen og kunne i 1988 fejre 50-års jubilæum som boghandler. Det vil John E. Brummerstedt måske også kunne gøre – i 2025 – men det bliver efter alt at dømme i Randers og ikke i Århus.

J.F.

Beskæftigelse og erhverv i Århus 1989

– med tilbageblik på firserne

Erhvervs politik og beskæftigelsesudvikling

»20.000 nye arbejdspladser før år 2000« var overskriften for en handlingsplan for erhvervs politikken, som Århus Byråd vedtog først på året 1989.

Planen er et godt udtryk for flere tendenser, der har sat sit præg på firserne, når det drejer sig om byens erhvervsliv. Den markerer bl.a. det forhold, at der i løbet af årtiet er kommet stigende forståelse for, at arbejdspladserne, beskæftigelsen i erhvervslivet, må anerkendes som den grundliggende basis for, at velstand og velfærd fortsat kan udvikle sig. Det er gennem den produktive indsats i erhvervene, at de midler skal indtjenes, der skal betale de offentlige fællesopgaver og serviceydelser.

Det er også karakteristisk, at det var byrådet, der vedtog planen. I løbet af 1980'erne er Århus kommune begyndt – i langt højere grad end tidligere – at gå ind i et nærmere samarbejde med byens erhvervsliv for at bidrage til at udvikle og skabe bedre betingelser for Århus-virksomhedernes muligheder for at forøge beskæftigelse og produktion. Den erhvervs politiske handlingsplan er således en slags slutpunkt for den kommunale erhvervs politik, der i løbet af firserne har udmøn-

tet sig i en større grad af kommunikation og samarbejde mellem lokalpolitikkerne, de kommunale myndigheder, uddannelsesinstitutionerne og byens erhvervsledere og virksomheder. Det begyndte i 1984 med ansættelsen af en erhvervs-konsulent og en fælles kommunal og erhvervs-charmetur til Kina. Året efter kom byens uddannelsesinstitutioner med i samarbejdet gennem gennemførelse af mere erhvervsrelaterede uddannelsesforløb og kurser samt igangsættelse af Forskerparken, der blev indviet 1986. Udbygningen af byens erhvervs politiske servicevirksomhed har også omfattet etablering i 1986 af et eksport-handelskontor (Udenrigsministeriet), der senere er indgået i Erhvervs kontoret på Rådhuset. Servicevirksomheden her omfatter desuden bl.a. et EF-rådgivningskontor og Erhvervs Data med oplysninger om byens virksomheder. Endelig er i 1989 etableret et Århus-EF-repræsentationskontor i Bruxelles.

Selve handlingsplanen indeholder en række punkter (udbud af erhvervsarealer, forbedret byggesagsbehandling, uddannelsestilbud, internationalt kontaktnet, øget markedsføring) der skal føre frem til målet: 20.000 nye – især private – arbejdspladser i løbet af det næste årti. Den har fået tilslutning og støtte fra byens erhvervs- og arbejdsmarkedsorganisationer.

Fra mange sider betragtes planens 20.000 nye arbejdspladser på ti år som et ambitiøst program. Det er dog et spørgsmål, om det er tilfældet, og det kan i den sammenhæng være rimeligt at se på, hvordan arbejdsstyrken har udviklet sig i løbet af 1980'erne. Der foreligger ikke tal for hele perioden

1980-89, men opgørelser for årene 1983 til 1988 viser, at den samlede beskæftigelse i byen i denne 5-års periode er vokset fra ca. 139.500 til omkring 157.400 altså med næsten 18.000 arbejdspladser. Den erhvervsaktive befolkning i Århus er steget med ca. 14.000 (fra 124.000 til 138.000), hvoraf lidt under 4000 har fået job uden for kommunen. Til gengæld er antallet af udenbyes boende, der har arbejde i Århus kommune, vokset med 7.500 (fra 25.500 til 33.000). En tilsvarende stigning i 1990'erne ville således betyde en forøgelse af antallet af arbejdspladser i kommunen med omkring 35.000. Og set sådan ligger handlingsplanens mål på et beskedent niveau.

Væksten i arbejdsstyrken i det seneste femår har især været kraftig inden for handels- og transportbranchen samt de øvrige private serviceerhverv, hvor tilgangen har ligget over udviklingen i de øvrige større provinsbyer. Der har dog også været tilgang af arbejdskraft inden for bygge- og anlægsbranchen samt i industrien. Mens byggebranchen især fik flere arbejdspladser i 1984 og 1985, har handels- og serviceerhvervene haft den største fremgang i de seneste år. Som eksempler på udviklingen i 1989 inden for disse områder kan nævnes, at kopi- og elektronikfirmaet Chr. Bruhn, fotovirksomheden Kodak og det store kontorforsyningsselskab Barfoed og I.C. Pedersen alle har åbnet jyske centre i byen, samt at flere internationale erhvervsrådgivnings- og konsulentfirmaer (Cap Gemini Danmark, J. Friisenberg & Partners) har etableret sig her.

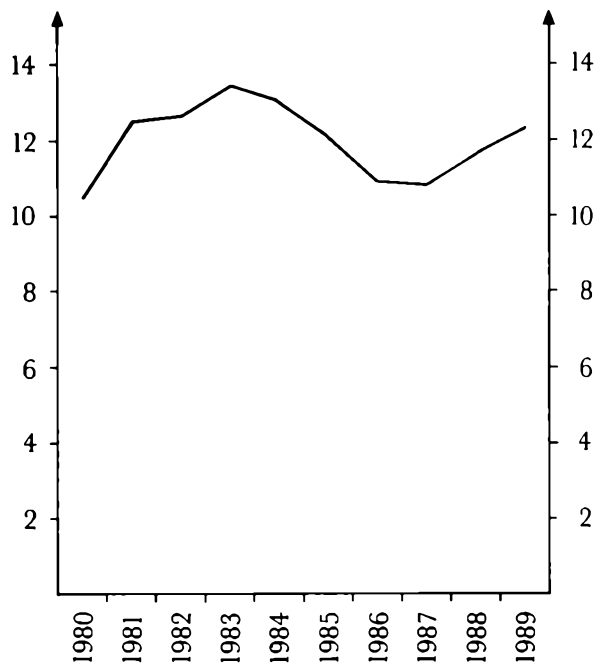
Den store tilgang af nye arbejdspladser har imidlertid ikke betydet, at den store arbejdsløs-

Flere hundrede ledige århusianere har i løbet af 1989 fået arbejde i Sverige, efter at arbejdsformidlingen i 1988 begyndte at samarbejde med den svenske arbejdsformidling og svenske virksomheder med mangel på arbejdskraft. Kontakten er især blevet skabt til Varberg-Halmstad-området, men også det stockholmske sygehusvæsen har hentet arbejdskraft her. Især jobmesserne i Vejlbj-Risskov Hallen i december 1988 (billedet) og april 1989 samt en tilsvarende i Halmstad i september – har skaffet mange jobs.
(Foto: Peter Laursen).

hed, der fandtes i byen ved indgangen til 1980'erne er forsvundet eller formindsket, således som det ses af oversigten over den gennemsnitlige arbejdsløshed i firserne. I faktiske tal har det beregnede antal af fuldtidsledige i løbet af tiåret ligget på 12-15.000, generelt svagt stigende i faktisk antal, men forholdsvis uændret, regnet i forhold til arbejdsstyrken eller til antallet af arbejds-

Arbejdsløsheden i Århus 1980-89
Årets gennemsnitlige ledighedsprocent.

løshedsforsikrede. Den næsten konstante ledighed samtidig med væksten i arbejdsstyrken er et udtryk for, at arbejdsløsheden også er strukturelt betinget, og at efteruddannelse og omskoling er vigtige midler, når ledigheden skal bekæmpes. Sammenligner man ledigheden i de enkelte brancher er det tydeligt, at f.eks. akademikergruppen og de fagligt uddannede metalarbejdere har haft en betydelig nedgang i arbejdsløsheden, mens bl.a. specialarbejderne og HK'ere fortsat ligger på samme niveau som i begyndelsen af firserne.

I det meste af 1989 har arbejdsløsheden været større end i 1988, men der var dog tendens til, at udviklingen var ved at vende i årets sidste måneder.

Har Århus således i firserne fået udbygget samarbejdet mellem by, erhvervsliv og forskning og etableret en erhvervspolitisk linie, er det et godt stykke vej, før man får etableret et mere integreret samarbejde og koordinering af arbejdsmarkeds- og beskæftigelsespolitikken. Denne side af erhvervspolitikken har spillet fallit i firserne, hvilket naturligvis ikke udelukkende er et Århus-fænomen, men mere generelt en følge af lovgivningen omkring ledighed, arbejdsløshedsunderstøttelse, efteruddannelse og bistandshjælp. For at få de ca. 15.000 ledige i byen »indrulleret« i arbejdsstyrkens nye »20.000 arbejdspladser« vil der blive behov for fleksible ordninger og et særdeles tæt og målrettet samarbejde mellem arbejdsformidling, fagforeninger, enkeltvirksomheder, fagskoler med efteruddannelse og kommunens social- og bistandskontorer. Det opsøgende arbejde for at skaffe lærlinge- og arbejdspladser må gøres mere konkret og direkte. Det er på nedgangen i antallet af ledige, man bør måle succes'en i den »nye« erhvervspolitik.

Industrien

Dansk industri har i 1989 været kendetegnet ved, at beskæftigelsen efter nedgang i 1987 og 1988 igen har stabiliseret sig, og at der i de sidste af årets måneder endog var tendens til stigning. Baggrunden for dette har været en uventet stor stigning i industrieksporten. Et andet markeringspunkt i

1989-udviklingen har været, at året har budt på usædvanligt mange virksomhedsfusioner begrundet i ønsket om at forbedre konkurrenceevnen forud for etableringen af det indre marked. Disse tendenser har også kunnet spores inden for den århusianske industrisektor.

Hvad den samlede beskæftigelse i byens industri angår er det dog mere karakteristisk, at den i løbet af 1980'erne har nydt gavn af, at industriudviklingen i dette årti fortsat har været stærkest i Jylland, mens tilbagegangen har været koncentreret i det østlige Danmark. Faktisk er antallet af industriarbejdspladser i Århus vokset i årene siden 1982/83 med omkring 2200 og udgjorde i 1988 (det nyeste tal) mere end 22.000, og antallet af de lidt større industrivirksomheder (mere end 6 ansatte) steg i samme periode fra ca. 275 til 325. Udviklingen har ikke været ens i alle industri-grene. Tekstil- og beklædningsvirksomhederne har haft en betydelig tilbagegang og mistet en fjerdedel af arbejdspladserne i denne periode, hvor bl.a. Jysk Textiltryk i Viby blev nedlagt 1982 og Tage Vanggård i 1987, og også inden for næringsmiddelindustrien har der været tilbagegang. Papirindustrien og den grafiske branche har derimod haft en vækst i antallet af medarbejdere på mere end 20%, og også byens største industrigren, jern- og metalindustrien, har oplevet en betydelig fremgang i disse år på trods af vanskelige år bl.a. inden for værftsindustrien.

Det er også i byens jernindustri, at fremgangstendensen i 1989 har været mest interessant. Også her har de største virksomheder ført an. Sabroes opsving, der begyndte i 1988, fortsatte i det for-

Det erhvervspolitiske samarbejde i byen blev også markeret ved, at Havnevæsenet i november samlede repræsentanter fra byens forskellige – og konkurrerende – transporterhverv til den første konference om, hvordan man i fællesskab kunne fremme Århus som trafik- og transportcenter.

Havnens godsomsætning er næsten fordoblet i firserne, fra 3,9 mio. ton i 1981 til 7,3 i 1988. Omsætningen faldt en smule i 1989, især på kulterminalen – som følge af den milde vinter. På den nye multi-terminal, hvor billedet er fra, var aktiviteten voksende. Med moderne grej kan en lastvogn her på mindre end 60 sekunder fyldes med 20 tons korn, foderstoffer m.m.
(Foto: Theiss Pressefoto).

Hovedtal for større Århusvirksomheder 1986-88

	Omsætning (mio. kr.)			Overskud (mio. kr.)			Antal ansatte		
	1986	1987	1988	1986	1987	1988	1986	1987	1988
MD Foods	9.651	10.445	11.280	460	439	616	3.776	4.694	5.517
Korn og Foderstof Kompagniet	6.559	6.090	6.753	141	102	122	1.842	1.855	1.854
Provinsbanken	4.605	5.420	5.492	70	187	422	3.736	3.801	3.854
Jysk Telefon	3.464	4.391	4.836	153	103	148	5.210	5.754	5.976
Bilka Lavprisvarerhus	3.124	3.325	3.544	44	46	42	1.740	1.960	2.030
Føtex	3.117	3.214	3.372	34	25	22	2.402	2.723	2.694
Dansk Supermarked	1.812	1.879	2.192	126	120	114	577	637	725
Århus Oliefabrik	1.597	1.397	1.619	65	50	118	1.360	1.411	1.446
Grindsted Products	1.151	1.255	1.437	28	93	138	1.598	1.605	1.714
Jaka	1.121	1.130	1.400	9	11	19	720	740	900
Sabroe	1.043	1.088	1.175	-3	-1	35	2.401	2.168	2.228
Gasa	919	1.032	1.075	3	-6	-7	328	344	348
Olieselskabet Danmark	1.153	1.043	937	14	17	19	224	231	236
Jyllands-Posten	634	682	712	8	6	7	881	894	918
Salling	664	687	696	63	54	81	886	910	878
Jyske Bryggerier	524	627	574	22	7	20	727	660	624
J.M.E. (Dananova)	433	613	535	3	4	6	803	922	
Terma Elektronik	210	462	367	11	3	10	640	744	632
Per Årsleff	215	320	337	12	17	10	233	265	269
Schouw & Co.	235	250	320	8	7	24	228	228	270
Højbjerg Maskinfabrik	249	253	261	13	19	12	415	411	421
Kosan Crisplant	318	225	247	1	-24	12	476	389	344
Aarhus Stiftstidende	233	242	237	4	98	-7	504	524	520
O.G. Høyer	290	289	227	25	23	20	292	266	239
Dannebrog Værft	87	776	205	-5	3	-19	531	490	348

Oversigten bygger fortrinsvis på virksomhedernes offentliggjorte regnskaber. Om firmaer, der ikke er nærmere omtalt i teksten, kan nævnes, at Provinsbankens store overskud i 1988, der skyldtes kursgevinster, i 1989 er tilbage på et mere „normalt“ niveau. KFK har trods den stærke konkurrence i branchen haft en smule fremgang i omsætningen og et større overskud (148 mio.) og også Gasa kan for 1989 møde med overskud (5 mio.) efter et par år med underskud efter udflytningen til Tilst. Schouw & Co.s stærke fremgang skyldes firmaopkøb, mens Stiftstidende – efter ejendomssalget i 1987 – igen ligger omkring 0 i slutresultat, desværre på den forkerte side. Overskuddet i Århus Olie er i 1989 trods omsætningsfremgang faldet fra 118 til 85 mio. bl.a. som følge af indkøringsproblemer i Anglia Oils i Hull.

løbne år med en meget betydelig eksportfremgang som følge af bl.a. voksende industriinvesteringer i Sydeuropa og en verdensomspændende vækst inden for værftsindustrien. Blandt virksomhedens større ordrer i årets løb var bl.a. levering af 18

præfabrikerede kølehuse til Sovjetunionen. Husene skulle opstilles i det nordlige Sibirien, hvor de skulle anvendes til foderopbevaring for pelsdyr. (At sælge køleudstyr til Sibirien må næsten være parallelt med at sælge sand til Sahara). Den sti-

gende produktion har også betydet en stadig ansættelse af nye medarbejdere, hvoraf der er kommet 50-100 i årets løb. Ordretilgangen kunne endog have skabt basis for yderligere ansættelser, men trods næsten 600 ledige metalarbejdere i byen har der været mangel på kvalificerede faglærte – og efteruddannede – folk.

I stedet har virksomheden ekspanderet ved opkøb af andre firmaer. I foråret overtog Sabroe den familieejede kølevirksomhed Henry Søby A/S i Hornslet, branchens 3. største med 110 medarbejdere og en årsomsætning på 90 mio kr. Virksomheden, der blev stiftet 1956, har sin særlige eksportstyrke inden for mejeri- og iscremesektoren og supplerer således Sabroes industrielle køleproduktion, der er koncentreret omkring bryggeri- og slagteribrancherne. Også støberisiden blev i slutningen af året udvidet ved opkøb af Gørlev Jernstøberi, en mindre virksomhed med 50 ansatte og 20 mio i årsomsætning.

For Dannebrog Værft blev 1989 på flere måder et vendepunkt efter udviklingen i de to forudgående år, hvor mangel på ordrer, underskud og lukningstrusler havde karakteriseret omtalen af værftet på dagspressens erhvervssider. Værftet skiftede ejer. Dannebrog-koncernen (en fortsættelse af det tidligere C.K. Hansen rederiselskab), der havde købt værftet af DFDS i 1971 og moderniseret det i årene derefter, havde i 1988 og 1. halvår 1989 måttet konstatere et samlet underskud på værftet på 35-40 mio kr. For at sikre selskabets fortsatte rederivirksomhed, blev værftet skilt fra (solgt er vist ikke den rette betegnelse). Som ny ejer (hovedaktionær) indtrådte Nordsø-

MD Foods standsede mælkeproduktionen på Centralmejeriet på Vestre Ringgade i 1989. Mejeriet, der her ses kort efter opførelsen i 1957-58 tilhørte oprindeligt De Forenede Mejerier, oprettet i 1899 ved sammenlægning af byens tidligste privatmejerier og senere – 1924 – omdannet til et andelsforetagende. Centralmejeriet kom selskabet til at hedde i 1968, da De Forenede Mejerier gik sammen med byens andet store andelsmejeri, Mejeriet Vesterbro (stiftet 1905). I 1977 blev Centralmejeriet, der i mellemtiden havde overtaget flere omegnsmejerier, en del af Mejeriselskabet Danmark. Bygningskomplekset er overtaget af byggefirmaet Mogens de Linde. Nogle af produktionsbygningerne vil blive nedrevet og grunden omdannet til centerbebyggelse med tre-etages facadebygninger langs Ringaden. (Foto til Erhvervsarkivet).

værftet i Ringkøbing, der sammen med et par fonde (Lønmodtagernes Dyrstidsfond og Kommunernes Pensionsforsikring) indskød 20 mio i værft-

tet, der kort efter skiftede navn til Århus Flydedok A/S. Denne – for udenforstående lidt besynderlige – benævnelse, indgik i værftets navn indtil 1971, Århus Flydedok og Maskinkompagni A/S. Betegnelsen går tilbage til 1945, da værftet oprettedes af Århus-firmaet Hans Nielsens Maskinfabrik og Helsingør Skibsværft, der i fællesskab overtog en stor mobil flydedok, som tyskerne havde efterladt i Korsør havn.

Nybygningsafdelingen, der var den del af værftet, som var i de største vanskeligheder, varslede i forsommeren afskedigelse af omkring halvdelen af værftets 400 medarbejdere. Med det nye ejerskab indledtes et teknologisk og kommercielt samarbejde mellem denne del af Flydedokken og Nord-søværftet, og dette medvirkede til, at afdelingen inden årets udgang havde en ordrebeholdning på 1-1,5 mia kr. samt havde sikret beskæftigelsen ikke blot for de omkring 400 ansatte, men også for yderligere et par hundrede frem til 1994. »Nu tør vi igen ansætte lærlinge«, var en optimistisk direktør Jens Steffensens melding i anledning af de nye ordrer.

For nogle af byens mellemstore jernindustri-virksomheder fremgår udviklingen i de seneste år af tabellen side 102. For de fleste af disse har 1989 vist fremgang i omsætning, indtjening og beskæftigelse, om end i mere beskedent omfang. Terma, der som følge af usædvanligt store ordrer i 1987 havde omsætningsstilbagegang i året efter, har fastholdt niveauet fra 1988, men har med færdigudvikling af elektroniske centralnervesystemer til den danske flådes nye skibe udsigt til eksportfremgang i de kommende år. Virksomheden har des-

uden udvidet ved fusionering med Ransk Radio A/S i Tåstrup. Også O.G. Høyer ekspanderede i 1989 gennem firmaopkøb, idet selskabet bl.a. overtog den italienske iscrememaskinfabrik Mark i Milano (omsætning 125 mio), hvis produkter og markedsområder i Sydeuropa og Mellemøsten supplerer fabrikkens egen eksporthandel.

En Århusvirksomhed, der i de senere år har udviklet sig stærkt, er det gamle smedefirma Marius Hansen & Søn. Firmaet blev grundlagt i 1926 af smedemester Marius Hansen (1891-1975), der i Jægergårdsgade opbyggede en traditionel vogn og beslagsmedie. Senere udvidedes med en kleinsmedieafdeling for især port-, gelænder- og andre jernkonstruktioner. Industrialiseringen af smedeværkstedet begyndte med oprettelsen af en særlig markisefabrik omkring 1940, og senere fulgte afdelinger for ventilationsanlæg samt stål- og aluminiumskonstruktioner. I løbet af 1960'erne flyttede sønnen Svend Just Hansen (1921-85), der i 1944 var optaget som medejer og fra 1964 fortsatte som eneindehaver, hovedparten af virksomheden til Hasselager. Markiseafdelingen, Jyllands Markisefabrik, der fortsat havde til huse i Jægergårdsgade, blev solgt fra i 1981.

Virksomhedens hovedprodukter har siden været ventilationsanlæg og -komponenter, men det har også udviklet en betydelig ekspertviden inden for glas- og metalfacader, bl.a. som leverandør ved opførelsen af Musikhuset, samt i forbindelse med reparationer, efterisolering og »beklædning« af ældre bygningsfacader og altanrenovationer. Firmaet, der blev omdannet til familieaktieselskab i 1971, har i løbet af 1980'erne været i kraftig frem-

gang og er nået op på en samlet omsætning på 200 mio kr. med omkring 250 medarbejdere. Ud over hovedvirksomheden i Hasselager har selskabet afdelinger i Esbjerg, Sønderborg, Odense og København samt et datterselskab i Vesttyskland. Udviklingen er fortsat i 1989, hvor firmaet i begyndelsen af året opkøbte A/S Skantræk Værktøjs- og Metalvarefabrik i Lystrup. I løbet af 1989 overgik virksomheden desuden til nye ejere, idet familieguppen solgte sin aktiepost til selskabets administrerende direktør.

Byggebranchen

1989 blev ikke et godt år for byens bygge- og anlægsbranche, at dømme efter dagspressens omtale heraf i løbet af året. På landsplan er det da også rigtigt, at der har været en betydelig nedgang i byggeaktiviteten, men faktisk kan det konstateres, at det samlede byggeri i Århus i 1989 både

for erhvervs- og boligbyggeriet lå på et højere niveau end i 1988.

Set i forhold til byggeriets omfang i første halvdel af 1980'erne ser udviklingen, som den fremgår af tabellen s. 105, jo ikke så dårlig ud for de senere år, idet det er vokset fra omkring 300.000 m² årligt til ca. 400.000 m². Sammenlignet med byggeriets omfang i 1970'erne (se Århus-Årbog 1981 s. 138) har nedgangen dog været ganske betydelig. I dette årti blev der frem til 1977 årligt bygget 5-600.000 m² og først i forbindelse med den 2. oliekrise satte nedgangen for alvor ind. Nedgangen ramte især boligbyggeriet, der fra at udgøre ca. 350.000 m² i løbet af 1980'erne er nået ned på omkring halvdelen af dette niveau. I 1988 lå det helt i bund med 124.000 m², men heller ikke 1989 var meget bedre.

Anderledes har erhvervsbyggeriet udviklet sig, idet det efter nogle år med tilbagegang i første halvdel af firserne, i de senere år har haft et væ-

Bolig- og erhvervsbyggeri i Århus 1980-89 (1000 m²)

År	Bolig- ejendomme	Landbrug, industri	Transport serviceerh.	Offentligt byggeri	I alt
1980	184	85	45	44	358
1981	153	39	45	35	272
1982	156	52	49	60	317
1983	152	32	40	57	281
1984	155	59	33	38	285
1985	223	41	56	9	329
1986	240	106	90	35	471
1987	184	106	97	17	404
1988	124	64	131	19	338
1989	144	72	144	42	402

Anm.: Fra 1985 er boligejendomme incl. sommerhuse.

sentligt større omfang end 1970'erne. Det er karakteristisk, at tilvæksten af erhvervsjendomme i de seneste 3-4 år udelukkende har ligget inden for servicefagene, der fra et byggeri på knap 50.000 m², i 1989 opførte mere end 140.000 m². Det er opførelsen af de større kontor- og erhvervsparkkomplekser, der har slået igennem i disse år. For bygge- og anlægsmåderne har det været en måde at overleve på i takt med nedgangen i boligbyggeriet. Resultatet har været, at byen efterhånden har fået et usædvanligt stort udbud af både nyt erhvervsbyggeri og erhvervslokaler generelt, og der har i 1988, men især i løbet af 1989, været en række tegn på, at markedet er ved at være mættet. En række 1988-projekter har haft vanskeligheder med at skaffe lejere (Skådecentret), og i flere tilfælde er byggefirmaerne selv rykket ind i de nye ejendomme (Rasmussen & Schiøtz).

Den svigtende udlejning spiller naturligvis en betydelig rolle i det økonomiske grundlag for projekter. Med denne baggrund er således igangsætningen af Langeliniehuset med det planlagte World Trade Center med Kurt Thorsen som bygherre foreløbig blevet udskudt, og i et par andre centre (Ringvejscentret ved Hasle Ringvej og Centervirke i Skejby) vil de enkelte etaper af byggeriet først blive sat igang, når/hvis der er opnået sikkerhed for udlejning. Den større forsigtighed afspejles måske også i det forhold, at kommunen i 1989 kun har solgt erhvervsgrunde med et samlet areal på knap 100.000 m². Det er mindre end en trediedel af salget i året før, og også i 1987 var interessen for erhvervsgrunde væsentlig større med et salg på mere end 200.000 m².

Der har været hård konkurrence blandt byens byggefirmaer. De lokale er blevet stærkere trængt af de to landsdækkende Højgård & Schultz og Rasmussen & Schiøtz, der begge i disse år udbygger deres aktiviteter i det jyske område. Byens større byggeselskaber som Dansk Firma Center (Flemming Thomsen) og Kurt Thorsens forskellige firmaer søger i stigende grad engagementer udenlands, i Tyskland, Spanien og England, for at kunne bevare den ekspansive udvikling.

For Dananova (JME) blev 1989 endnu et dårligt år, hvilket dog i første række skyldtes selskabets senere års investeringer i industrivirksomheder, der tilsammen i 1988 havde givet mere end 30 mio. kr. i underskud. I løbet af 1989 blev flere af disse solgt, men selskabet undgik ikke betydelige tab, der kort efter årsskiftet førte til, at firmaet gik konkurs. Byggeafdelingen vil dog blive videreført og må rekonstrueres i 1990.

Erhvervsændringer i Midtbyen

Erhvervsstrukturen i den indre by har i de sidste årtier ændret sig meget. Siden 1960'erne er mange af byens ældre industri- og håndværksvirksomheder flyttet fra trange pladsforhold i midtbyen ud til de nye industriområder, og værksteder og lagerrum er enten blevet nedrevet eller ombygget til kontorer og butikker for især handels- og servicevirksomheder, hvis antal har været kraftigt stigende.

Butikshandelen har også ændret karakter: gå-gademiljøet, de større butikskæders ekspansion, etableringen af handelscentre i forstadsområderne og ændringer i forbrugsvarerne har været

medvirkende til, at mange kendte forretninger er forsvundet fra midtbyen enten ved nedlægning eller ved udflytning til andre dele af byen.

I firserne har man således måtte sige farvel til en række af kendte strøgbutikker. Sjørup Jørgensens og Hermansens henholdsvis dame- og herretøjsforretninger lukkede i 1982, og et par år senere fulgtes de af Engelbreds skoforretning og Gerz'

Stiftstidendes nye avisfabrik i Skejby med Randersvej i baggrunden.

Den forreste del af anlægget rummer trykkeri, bagved ligger pakkeriet, mens redaktion og administration har til huse i den tre-etages bygning til højre. Indgangspartiet med glasfacader ligger mellem pakkeriet og kontorbygningen ud mod Olof Palmes Alle. Byggeriet, der er tegnet af arkitekt Niels Madsen, er holdt i hvid og grå beton med anvendelse af rustfrie stålplader og glas som facadeelementer.

(Foto: Jens Tønnesen).

udstørsforretning for babytøj m.v. På Store Torv holdt Abels Blomster op og i Vestergade Millionmandens tobaksforretning, og senere er turen kommet til bl.a. Hulgaard's Chokolade, Skærbæk Sport og H.C. Andersens herrebeklædningsforretning.

Også 1989 har været præget af denne tendens. I løbet af året er således en af byens ældste erhvervsvirksomheder og en af de største, der var tilbage i Midtbyen, flyttet til industrikvarteret i Skejby. Det er Aarhus Stiftstidende – eller Århus Stiftstidende, som navnet blev ændret til efter udflytningen. I næsten 200 år har avisen haft domicil i byens centrum. Den blev oprettet i 1794 af bogtrykker Niels Lund, der udnyttede de lidt friere trykke- og presseforhold i reformårene før 1800 til at begynde udgivelsen af et lille 4-sidet blad med det omstændelige navn: »Kongelig allernaadigst privilegerede Aarhus Stifts Adresse Contours Tidender«. Frem til 1900 havde avisen – med en kort afstikker til Studsgade – adresse i Mejlgade, men efterhånden som folkestyre og forfatningskamp skabte baggrund for en vækst i dagspressen, blev lokalerne her for små, og bladet rykkede i større lejede lokaler på hjørnet af Skolegade og Skolegyde (Emilienborg). I 1914 købte bladets redaktør og ejer Th. Funch Thomsen så ejendommen i Kannikegade, der hidtil havde været ejet af Polyhymnia, det højere århusianske borgerskabs klub par excellence. Hertil flyttede avisen, der også indtil 1920 omfattede Aarhus Stiftsbogtrykkerie, ind i 1915. Den oprindelige ejendom er dog i årenes løb blevet suppleret og udvidet adskillige gange bl.a. ved at bygge en ekstra etage, ved op-

køb af naboejendomme (Koncertpalæet), ved opførelse af trykkeri- og bagbygninger ned mod Åboulevarden og senere på dennes modsatte side. At et sådant bygningskompleks ikke er rationelt for moderne bladteknik, turde være indlysende. Og i foråret 1989 forlod avisen Kannikegade til fordel for Olof Palmes Allé. Hele det gamle bladhus blev solgt til Provinsbanken.

På Domkirkens modsatte side lukkede til gengæld en anden bank og afsluttede dermed et historisk kapitel i byens bankhistorie. Det var Nationalbankens filial i Bispegade, der i september drejede nøglen om efter 152 års virke. Banken blev oprettet i 1837 som den første i provinsen, og den fik i de følgende årtier stor betydning for udviklingen af handel og – efterhånden – industri ikke blot i Århus, men i det meste af Jylland. Især frem til 1870'erne, hvor de private banker begynder at dukke op i Århus som andre jyske byer, var den helt afgørende for penge- og kreditomsætning, men dens betydning var stadig væsentlig for det lokale erhvervsliv frem til 1920'erne og 1930'erne. Siden har den især virket som mellemlid mellem byens pengeinstitutter og Nationalbankens hovedkontor i København. Den moderne teknik har nu overflødiggjort den. De første dage i oktober overførtes pengebeholdningerne – under stærk politibevoftning – til København, mens bankens velbevarede historiske arkiv – uden en tilsvarende – blev transporteret til Erhvervsarkivet, hvor det nu kan danne grundlag for studier i jysk handels- og industrihistorie. Bankens imponante bygningskompleks, opført 1926 til afløsning af det tidligere bankhus fra 1842, blev i november overtaget af

Nykredit, der vil flytte sit Århus-hovedsæde fra Viby hertil.

Provinsbankens overtagelse af Stiftens hus i Kannikegade gav også stødet til, at en af byens virkelige specialforretninger holdt ophørsudsalg med udgangen af 1989. Det var handskemagerforretningen J. Henriksen i Kannikegade 12. »Hand-sken« har haft adresse i Kannikegade, siden den blev etableret i begyndelsen af århundredet, i de første år på Yhrs hjørne i nr. 1, og siden 1921 i nr. 12. Det har været en familievirksomhed. Den blev etableret i 1901 af handskemager Jens Henriksen (1871-1941), der i løbet af en årrække udviklede sit handskemagerværksted til et af provinsens største med engrossalg af kvalitetshandsker over hele landet. Både værksted og detailforretning blev fra 1940 ført videre af svigersønnen Børge Magnussen (1904-1968). Endnu i 1960'erne var der ansat 10-15 mand på værkstedet, og selv om billigere udenlandske fabriksfremstillede handsker efterhånden overtog en del af markedet, fortsatte også 3. generationsindehaveren, Poul Henrik Magnussen, der overtog forretningen i 1968, med produktionen af de håndsyede skindhandsker, til de mange både inden- og udenbys stamkunder. Ved lukningen forsvinder en af landets sidste forretninger af denne art, og det er også baggrunden for, at både handskemagerværktøjet og det traditionelle, specialopbyggede butiksinventar vil blive bevaret i Den gamle By.

Andre markante forretninger, der er forsvundet af bybilledet i 1989 er Brummerstedts boghandel på Strøget (se side 93-97) og Anker Kød i Bruunsgade. Slagterforretningen, byens største, stammer

Blandt specialbutikkerne lukkede også konfektoreforretningen Broen i 1989. Den havde ligget på Bruunsgade siden 1926, få år efter at basarbygningerne her var opført. Fra åbningen og helt frem til 1980 var indehaveren „kagebager og sukkervarefabrikant“ Tage Lunding, der i en årrække i 1950'erne og 1960'erne også havde en tilsvarende forretning i Nørregade. En tid var han desuden „automatfabrikant“ (jfr. udhængsskiltet). Forretningen, der her er fotograferet omkring 1965, var i mange år blandt byens, ikke fineste, men mest søgte i branchen med stort udvalg i delikatesser og slik og åbningstid fra 6 morgen til sen aften.

Forretningen blev efter Lundings død ført videre af Anette Kærgård, der nu har solgt den til naboen, herretejsforretningen Buksen. (Foto af Erhvervsarkivet).

også fra omkring århundredskiftet. De første indehavere drev forretningen som en traditionel lokal kvarterbutik. I 1936 blev den overtaget af slagtermester Anker Ravnsø Lind, der på dette tidspunkt

tillige havde åbnet forretninger i Mejlgade og Odensegade. Disse blev dog allerede afhændet i 1940'erne, og i stedet opbyggedes »Ankers Kødudsalg« i årene efter krigen, hvor den kvalitetsmæssigt blev en af byens førende. Med årene trak forretningen kunder til fra hele byen, og forretningen blev leverandør af kød og andre slagtervarer til mange af byens hoteller og restauranter, ligesom skibsproviantering kom til at høre med til kundegrundlaget. I løbet af 1980'erne udviklede forretningen sig til en af landets største privatejede slagterforretninger, og den var således i god gænge, da den 80-årige Anker Lind i efteråret 1989 indstillede kødsalget og solgte ejendommen til naboforretningen.

Den nye indehaver er Føtex, der inddrager slagterforretningen til udvidelse af sit eget butiksareal. Salget følger således den tendens, som er fremherskende inden for detailhandelen i disse år, i Århus som andre steder. De private specialbutikker taber terræn i forhold til butikskæderne.

Og alt det andet

Der var mange andre begivenheder og udviklingslinier i byens erhvervsliv i 1989, der kunne være

grund til at opholde sig ved. Fusionerne f.eks., der blev aftalt eller realiseret i løbet af året, og hvor flere af byens største foretagender indgik. Grindsted Products kom gennem sit moderselskab Danisco med i det nye store Danisco sammen med Sukker- og Spritfabrikkerne. Tilslutningen til Danmarks største industrikoncern blev hilst velkommen af medarbejderne i modsætning til Provinsbankens, hvis ledelse også kun modstræbende lod sig indlemme i Danmarks nye storbank, Den danske Bank. For MD Foods er vejen mod et dominerende storselskab fortsat i 1989 med opkøb af Nordjysk Mejeriselskab (så selskabet nu behandler 70% af den danske mælkeproduktion), rationaliseringer på produktionsmejerierne og dannelse af MD Foods International A/S med henblik på ekspansion i udlandet. 1989 var også året, hvor Jyske Bryggerier gik i fusion med Faxe, og hvor Jens Nielsens stort opbyggede ejendoms-mæglerkæde lod sig opkøbe af Nykredit.

Hvordan disse nye storselskaber udvikler sig i de kommende år, vil blive af væsentlig betydning for byens erhvervsudvikling.

E.K.J.

Fra fotografiets barndom

Århus kan i 1990 fejre et ret usædvanligt jubilæum. I 1840, for 150 år siden, var byen med i de første forsøg inden for den fotografiske kunst. Dengang kaldtes den daguerreotypien efter den franske maler og opfinder Louis Daguerre, som i 1839 havde offentliggjort sine epokegørende resultater. Her i Århus var det guldsmed Christian Piil, der allerede i januar 1840 præsenterede sit arbejde med den ny opfindelse. Hans forsøg har så meget større interesse, som det gik ud på en topografisk gengivelse af byens daværende centrum.

Først et kort rids af den århusianske pioners liv og virksomhed. Århusianer var han dog kun i en kortere periode. Christian Antonius Theodorus Piil var født 1804 på hovedgården Løjtved ved Svendborg, hvor hans far var forvalter. Efter at være udlært som guldsmed i København etablerede han sig 1831 i Århus som „guld- og sølvsmedarbejder“ samt gravør. Han boede først til leje i Ågade, derefter nogle år i Frederiksgade. I 1837 købte han selv ejendom i Badstuegade. Det var nr. 246 b, nuværende nr. 8, „første sted på højre hånd nærmest det lille torv“, som han bekendtgør i avisen.

Huset findes endnu ved hjørnet af Pustervig, men er i 1877 ombygget og forhøjet til to etager. På Piils tid var det et beskedent enetages hus på 5 fag i en slags forlængelse af Marcus Bechs store køb-

mandsgård, der fyldte hele arealet hen til Borgporten. Under taget indrettede Piil sit værksted, „bestående af et kvistværrelse, to afpaneledede kamre og et ildsted, derover igen loftsrum“. Her har han udøvet sit håndværk og gjort sine sindrige opfindelser. Som hans eneste medhjælper anføres i folketællingslisten for 1840 guldsmedesvend Hans Rygaard, der har boet i huset sammen med familien og en tjenestepige.

På et tidligt tidspunkt har Piil fået en alvorlig arbejdsskade, idet hans ene tommelfinger var blevet knust i et valseværk. Men han har bødet på det dels ved at arbejde videre som gravør, dels ved at importere fine sager fra Hamburg, arbejder i guld og sølv samt „merskums-pibehoveder“, som han hvert år averterer til salg på Skt. Olufs Marked. I 1838 opfandt han en „mekanisk pen“ eller fyldepen, som han fik 5 års kongeligt privilegium på at forfærdige og sælge. Han producerede også „gradestokke“ (termometre) til brug i brænderier og bryggerier samt barometre, men blev efterhånden mest optaget af eksperimenter inden for de grafiske fag.

I februar 1843 bekendtgjorde han sin sidste opfindelse: en brugbar bogtryks-kliché, fremstillet af zink, til erstatning for de tidligere anvendte træplader. Han kaldte selv metoden kemitypi, og for at kunne udnytte den under større forhold flyttede han samme år med familie til København. Forinden havde han solgt sin ejendom i Badstuegade og sit lager og i avisen takket sine medborgere for udvist velvilje og god søgning i de forløbne år.

Piil var ellers faldet godt til i Århus, havde stået

i borgervæbningen og været et skattet medlem af Århus Borgerlige Skydeselskab, hvor han 1841-42 var selskabets sekretær og kasserer. Næsten hvert år lod han afholde skiveskydning, først på Saralyst, siden i Riis Skov, og de udsatte præmier bestod væsentlig i sølvtøj. Endelig må det nævnes, at han havde stiftet familie. 12. juni 1832 blev han i Domkirken viet til Jensine Lindbom, og de fik efterhånden 8 børn, hvad der på den tid var en meget normal børnesflok.

I København, hvor han bl.a. arbejdede sammen med Just Mathias Thiele, der var inspektør for Kobberstiksamlingen, har hans urolige gemyt heller ikke rigtig fundet sig til rette. I hvert fald tilbragte han en årrække (1846-55) i udlandet, først i Leipzig, så i Chemnitz og endelig i Wien, hvor han var ansat i det kejserlig-kongelige statstrykkeri. Efter hjemkomsten til København begyndte han at udgive et „Månedsskrift til nyttige kundskabers udbredelse“, men der udkom kun 2 numre, før det gik ind. I øvrigt anføres han i Københavns Vejviser som xylograf og kemitypist, senere som fotograf. Han udgav en „Photografisk Haandbog“ (1861) og en „Vejledning for begyndende Photographer“ (1864). På sine gamle dage flyttede han over til sønnen Christian Frederik, der var fotograf i Kristianstad i Skåne, og her endte han sit virksomme liv i 1884.

Men for at vende tilbage til Århus, så var det altså her, han først forsøgte sig som fotograf, og det som en af de allerførste i landet. Man kunne læse derom i Aarhus Stiftstidende for 31. januar 1840:

„Herværende guldsmed Piil har ved et Daguerreotypapparat efter beskrivelsen i professor Ur-

Aarhus. Herværende Guldsmed Piil har ved et Daguerreotyp-Apparat efter Beskrivelsen i Prof. Urstins Magazin optaget et Billede, som, uagtet det har været paa en mørk Dag uden Solskin, dog viser hvor tydeligt og tro Naturen kan giengives derved. Hvo som interesserer sig for denne vidunderlige Opfindelse, kan faae det optagne Billede at see hos Hr. Piil, der gjør sig en Fornøielse af at forevise det. Imidlertid vil han nu optage et større, og som han haaber, fuldkomnere.

Bekendtgørelse i Aarhus Stiftstidende 31. januar 1840

sins Magazin optaget et billede, som, uagtet det har været på en mørk dag uden solskin, dog viser hvor tydeligt og tro naturen kan gengives derved. Hvo som interesserer sig for denne vidunderlige opfindelse, kan få det optagne billede at se hos hr. Piil, der gør sig en fornøjelse af at forevise det. Imidlertid vil han nu optage et større og som han håber fuldkomnere.“

Nu findes der i Den gamle By et stik i glas og ramme med den påtrykte tekst: „AARHUUS. Efter et Daguerreotyp-Billede. Optaget og stukket af C. Piil“. Det er formentlig samme motiv, som Piil har forsøgt sig med i januar 1840. Han har ikke behøvet at gå ret langt fra sin bopæl i Badstuegade hen på Lille Torv for at få dette centrale byprospekt ind på sit apparat.

Man må beundre daguerreotypisten, der med primitiv teknik har kunnet give en velkomponeret og dokumentarisk fin fremstilling af torvene i den idylliske provinsby. Man mindes Rasmus Nielsens sympatiske skildring af byen i bogen „Århus i fyrrenerne“. De toppede brosten, hvor borgerne fær-

des ugenerede af trafikken, de noble borgerhuse, det pyntelige rådhus og den ærværdige domkirke – alt er sammenstemt til et værdifuldt tidsbillede.

Går man billedet efter i detaljer, har man fra venstre mod højre en række markante bygninger, hver med deres historie. Først Lille Torv 2, opført 1816 af storkøbmanden Harboe Meulengracht, hvorfor den kaldtes Meulengrachts gård (senere Gerdes'gård efter købmand J.U. Gerdes). Huset står der endnu, men er noget ændret ved ombygninger i 1856 og 1907.

Efter hjørnet af Badstuegade følger Borgporten, passagen mellem de to torve, der dengang var snævrere end i dag. Til venstre flankeres den af købmand og kradsuldsfabrikant Marcus Bechs gård med dens toetages, grundmurede stuehus med højt valmtag fra omkring 1800. Den berømte bindingsværkslænge langs Badstuegade fra 1593, der senere er delvis genrejst i Den gamle By, er ikke med på billedet. 1916-17 blev hele gården nedrevet og erstattet af det massive bygningskompleks Borgporten.

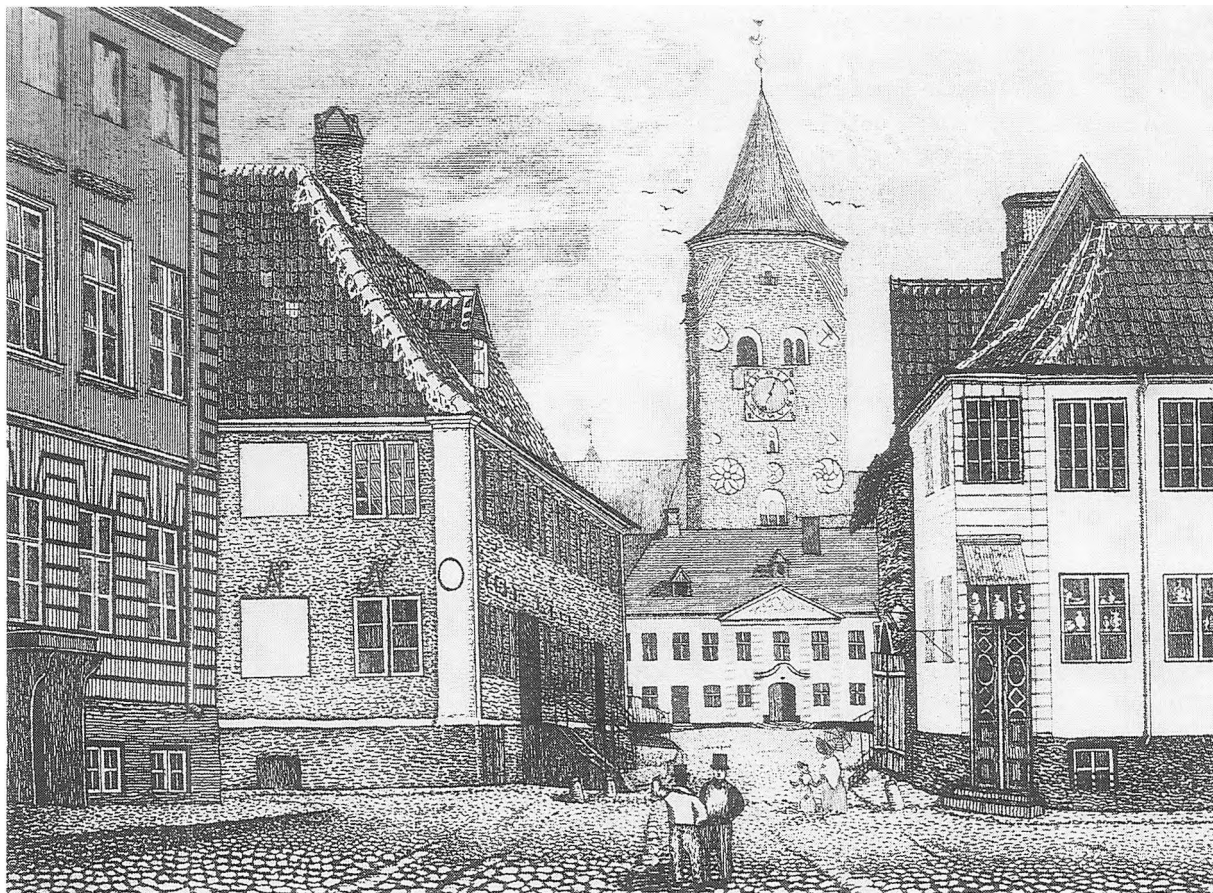
I baggrunden er det Domkirkens svære vesttårn, der behersker billedet. Det morsomme, lave spir med murkronen kaldte man tidligere den zuberske hætte efter hofbygmester C.J. Zuber. Nye undersøgelser har vist, at det går helt tilbage til 1600-tallet, og at Zubers arbejde i 1770'erne kun har bestået i en restaurering. Tårnet er senere forhøjet to gange, først o. 1880 i forbindelse med kirkens hovedrestaurering og endelig o. 1930 med det nuværende høje, slanke spir.

Foran Domkirken ser man byens daværende rådhus, opført 1749-50 på det middelalderlige

Christian Pii.
Efter tegning af Edvard Fortling fra 1865. Det Kgl. Bibliotek.

rådhus' grund midt på Store Torv. Det var en smuk bygning i forenklet barokstil, og man har stærkt beklaget, at den blev nedrevet 1859 som første led i frilægningen af Domkirken. Her har billedet en særlig dokumentarisk værdi, idet det er den eneste eksisterende fotografiske gengivelse af den historiske bygning.

Lille Torv set mod Borgporten og Store Torv.
Efter daguerreotypi af Chr. Piil 1843.

Til højre for Borgporten nikker vi genkendende til hjørnehuset Immervad 1, den eneste bygning på billedet, der står nogenlunde uforandret i dag. Det skyldes den pietetsfulde restaurering, der blev gennemført i 1981, efter at Statsanstalten for Livsforsikring havde overtaget ejendommen.

Netop dette hus giver os nøglen til en ret præcis datering af billedet. Det viser sig desværre, at det ikke kan være fra 1840, men tidligst fra 1843, idet bygningen først dette år blev omsat fra bindings-

Lille Torv set mod Borgporten og Store Torv.
A. Fritz fot. 1864.

værk til grundmur og 1. sal rykket ind, så den kom i lodlinje med stueetagen.

Forklaringen må da være, at Chr. Piil (som bebudet i avisen) har fortsat sine optagelser af motivet og formentlig i sommeren 1843, før sin afrejse til København, har frembragt det daguerreotypi, der dannede forlæg for hans stik i Den gamle By.

Piils forsøg med friluftsfotografering i Århus forblev længe en enlig svale. Der optræder i 1840'erne adskillige daguerreotypister, som anbefaler sig i avisen, men det er mest tilrejsende, som under et kortere ophold tilbyder at optage portrætter af publikum. Fastboende fotografer træffer vi først i slutningen af 1850'erne, da teknikken er blevet forbedret, så der kan blive tale om en større produktion. Blandt de første rigtige Århus-fotografer kan nævnes J.E. Bøgh i Klostergade, E. Ibsen og V. Riberholdt i Vestergade og W.M. Vahl i Rosengade.

Alle disse er næsten udelukkende portrætfotografer. Men fra 1865 optræder to fotografer i kompagniskab, som også fotograferer udendørs. Det er Andreas Fritz og I.F. Dresler, begge oprindeligt landskabsmalere, og de har fra 1860'erne og 70'erne efterladt os en række gode gadebilleder, der giver et levende indtryk af byen i denne periode.

Som eksempel er der grund til at fremhæve en optagelse af A. Fritz med samme motiv som Chr. Piils daguerreotypi. Fotografiet kan med relativ sikkerhed dateres til 1864. Man ser, at der på de 21 år er sket flere mindre forandringer: Facaden på Lille Torv 2 er fikset op, der er fjernet en kvist på Marcus Bechs gård, og Immervad 1 har fået større butiksvinduer til brug for isenkræmmer J.C. Sand. Men den helt afgørende ændring er dog, at rådhuset er nedrevet og Domkirkens vestfront blotlagt. Det idylliske småstadsbillede er begyndt at gå i opløsning.

K.E.

Uordner på gaden – glimt med lugte fra 1800-tallets Århus

I en leder i Århus Stiftstidende for 21. januar 1990 hed det, at Århus Cityforening er bekymret for bykernen »på grund af svineriet og på grund af trafikforholdene«. Begge dele har jævnlig været diskuteret i de senere år, og det er vel nok en almindelig opfattelse, at i al fald svineriet er noget, der har udviklet sig og er blevet værre. Det er trafikken såmænd også; men lad nu den være i denne forbindelse. Spørgsmålet er, om svineriet er et nyt fænomen, og om ikke byen tidligere – som i vore dages festuge – ofte og endog i højere grad har lugtet af både dette og hint. Spørgsmålet kan besvares med et kort: Ja, det har den. En af de ting, man mangler, når man vil fremmane den gamle købstad, er netop lugten. Selv om man som f.eks. på et hospital i dag efterhånden vænner sig til den og ikke registrerer den, er den der jo stadig, men gadelugten har nok før i dage alligevel været så stærk, at det var svært at få den til at blive en vane i næsen.

Der var daglig dyr på gaden – også store som køer og svin, der om morgenen blev drevet ud på bymarken for at græsse og om aftenen blev hentet hjem igen. Deres såkaldte »efterladenskaber« lod man ligge, og dem trådte borgere og borgerinder, til deres rimelige fortrydelse, jævnlige i. Det var

næppe til at undgå. Mens køerne kun spadserede, var svinene mere aktive. De kom ikke altid ud i marken, men gik frit omkring og rodede. I 1700-tallet klages der over, at de trængte ind på Skt. Olufs kirkegård og bearbejdede gravene, ind i mellem ganske langt ned i jorden. Endnu i 1834 var »B« i Stiftstidende 10. september utilfreds med de mange svin, der til »stor ulempe« løb rundt på Store Torv og altid »indfinder sig igen, hvor ofte de endog bortjages«. Svinehold inde i byen blev iøvrigt forbudt i forbindelse med koleraepidemien i begyndelsen af 1850'erne.

For en turist, der holdt fingrene for næsen, var byen ellers ganske køn, næsten idyllisk. Bebyggelsen var ret åben med haver til hvert andet hus eller gård – store bag Frederiksgade og Vestergade ned mod åen, og bag Klostergade, Studsgade og Mejl-gade, mindre bag Fiskergade – også mod åen. Alleerne bag om byen og Møllestien havde store gartnerhaver, og man havde fra 1820'erne en park – Vennelyst – endnu lille, men med smukke træer og en lille pavillon. Idyllen var dog kun et ydre. Inde i gaderne så der anderledes ud. De var smalle og krogede, nogle med to rendestene langs fortovene, andre med én rendesten, der lå midt i gaden. Når fodgængerne trådte i »høm-hømmerne«, var det bl.a., fordi fortovene simpelt hen ikke var passable. De var spærret af trapper op til husene og af kælderhalse, og *var* de passable, var de »benbrækkerstræder« at gå på. Indtil lidt over midten af 1800-tallet skulle indbyggerne selv sørge for brolægningen og dennes vedligeholdelse og selv skaffe sten. Som med så mange andre påbud overholdt man – trods gentagne påmindelser i avisen – ikke

dette, og gaderne var derfor i virkeligheden ofte farlige at færdes på. I 1816 meldtes det – også i avisen – at man, når man om aftenen gik forbi åen ved Basballebroen (Frederiksbro, neden for Frederiksgade) var udsat for at falde på næsen »i en derliggende mødding«. Det var nemlig svært at gå udenom, for man kunne ingenting se. Man havde ganske vist i begyndelsen af århundredet fået tranlamper; men de var få og »søvnlige« og markerede faktisk kun deres plads. Når folk gik hjem om aftenen, havde de ofte håndlygter med, og da-

På Skt. Olufs kirkegård lå i middelalderen en kirke, viet den norske helgen Skt. Olav. Den faldt sammen af ælde en februardag 1548, og siden brugtes den omliggende kirkegård til adskilligt, der ikke havde noget med dens tidligere sakrale liv at gøre – således under Den store nordiske krig i begyndelsen af 1700-tallet til plads for et kanonbatteri, der sammen med et tilsvarende ved Mindet kunne bestryge bugten. På Fr. Visbys akvarel er den tørreplads for en storvask. Svinene ser man ikke noget til; men de kom der altså.

merne måtte trække kraftigt op i skørterne for i al fald at nøjes med, at kun skoene blev snavsede.

Dyngen ved Basballebroen var langt fra den eneste. Der *var* autoriserede affaldspladser uden

for bybebyggelsen, sædvanligvis ved portene, og de blev benyttet; men man benyttede bare også mange andre steder. En »Forlangt indrykkelse« påpegede i august 1857, at det i huset på hjørnet af Søndergade og Fiskergade (det var før Skt. Clemensbro) var umuligt at åbne et vindue »uden at kvæles af den rådne og forpestede stank« fra en møgdyngge, der »idelig formeres«. Om der også har været døde dyr i dyngen, fremgår ikke; men det var ikke usædvanligt. I 1863 havde en beboer i Frederiksgade etableret afløb til gaden fra sit latrin, et forhold, der havde den særlige »krølle«, at husejeren var medlem af sundhedskommissionen, og man bad med en understregning heraf om at få »afhjulpet et endog for *vor* by usædvanligt kommunalt svineri«.

Det var nu ikke alt sammen så højtideligt, når man klagede i avisen. Ind imellem tog man også ironien i anvendelse, formentlig i det håb, at den ville virke bedre end vrede ord. I december 1876 hed der: »Man vil vide, at ved nattetid ses af og til underlige spøgelsesagtige skikkelser snige sig om ved åens bred bag Vesterbros huse. De bærer på noget, som de så lydløst som muligt sænker på åens bund. Plask! siger det undertiden, og forskrækkede over den lyd, de selv har fremkaldt, styrter de tavse skikkelser tilbage op mod husrækken. Hvad er dette? Er det elverfolk, der tumler sig på engene i måneskin? På ingen måde! Det er jo slet ikke måneskin ... Men når morgenen frembyder, kan på åens rislende vand intet spor ses af de mørkets gerninger, som på Vesterbro er bedrevet. Det kan kun smages og lugtes – i vandet vi drikker!«

Det var klart nok – det fremgik af en sammenligning med natrenovationen, der ikke er taget med her – hvad det var, de spøgelsesagtige skikkelser hældte i åen, og beskyldningen sårede da også i al fald 12 navngivne beboere på Vesterbro (gaden er ikke angivet, men må vel have været omkring Møllestien) så meget, at de et par dage efter rykkede ud i avisen med en kraftig afvisning. Beskyldningen var for deres vedkommende »fuldstændig usandfærdig og ugrundet«. Til gengæld fremgår det, at der har været »et par undtagelser«, der ikke havde skrevet under, så det har nok været dem, der var synderne. Hentydningen til drikkevandet var forsåvidt rigtig nok. Århus fik først vandværk i 1872 – Ålborg, Odense og København havde fået det allerede i 50'erne – og man tog faktisk i de første 25 år vandet fra åen; men det var helt oppe ved Ceres, og det sendtes først efter to bundfældninger og tre filtreringer ud til forbrugerne.

Veritable skarndynger var ikke det eneste, der kunne genere den gående trafik. Også gadernes almindelige tilstand gav anledning til kommentarer. I marts 1881 bragte Stiftstidende et brev fra Peter Petersen til »Kære Ferdinand«, der foregaves at bo i Pøhl (hvad enten det nu har været på Mallingkanten eller på Als) – foregaves, fordi det hele naturligvis var en fiktion: »Det vil være os en stor glæde at se dig, men for din egen skyld: opsæt besøget indtil videre – ja rent ud sagt: Du, der elsker renlighed og blanke støvler, du vil ikke kunne finde dig i svineriet her ude på Frederiksbjerg. Du bor rigtigt nok i Pøhl; men jeg arme stakkel bor i en pøl – en mudderpøl – og tænk dig, det

er offentlige gader i Jyllands hovedstad, man tvinges til at omtale på en sådan måde. For at komme til mig i Valdemarsgade må du først passere Bane­gårdsvejen (i dag -gade), der som sædvanlig ligger i et morads, dernæst Frederiks allés bebyggede del, der har en mærkværdig lighed med en svi­nesti, og endelig Søgade, der i almuesproget meget træffende kaldes Sølegade, thi den ligger bestan-

Dette billede af Ågade, taget fra Frederiksbroen ved Immervad ca. 1906, er ca. 30 år yngre end klagerens anmeldelse af »dumpning«
lidt højere oppe ad åen. Pissoret i midten viser, at de forløbne år havde mildnet indstillingen, hvortil kom, at hovedparten af byens vand nu kom fra borer i omegnen, selv om åvandet endnu fungerede som reserve i pressede situationer.
Århus kommunes biblioteker, Lokalthistorisk samling.

dig i en eneste søle; det er en blodig ironi af skæb-
nen, at man har givet gaden en kloak, thi der er
ingen tilløb til den eller afløb for vandet, desuden
er ristene over nedløbsrørene næsten altid tilstop-
pede med snavs, og rendestensvandet har altid frit
løb over gangstien. Når det har regnet en times
tid, så er hele gaden opblødt, og vognene kører da i
8 tommer dybt mudder, medens man på gangstien
synker næsten 2 tommer dybt i sølen.

Om vinteren bliver rendestenene ikke ophug-
gede, og sne og is skaffes aldrig bort fra gangs-
tierne og fortove, tværtimod bæres sne og is fra
gårdene ud på gaden for at gøre sølen endnu
værre. – Banegårdsvejen er ufremkommelig, den
kender du fra gammel tid, og Frederiks allé, der
daglig passerer af tusinder af mennesker, er ikke et
hår bedre, navnlig i nærheden af jernbanebroen,
hvor man uden overdivelse synker 4 tommer dybt
i mudder. Men prisen for svineriet bærer dog Sø-
gade og Valdemarsgade; her fristes man til at tro
sig hensat til østlandene, hvor, som bekendt, også
al uhumskehed henkastes på gaden«.

Artiklen slutter med et klageskrig af en helt
nutidig tone: »Byrådet opkræver store skatter af
beboerne herude«, men de bruges ikke til grus og
fliser eller til et ordentligt polititilsyn. Nej, det
gjorde de ikke; men det var heller ikke bystyrets
sag. Et par dage efter konstaterede avisen tørt – og
formentlig »inspireret« – at Banegårdsvejen
endnu var amtsvej, og at Søgade og formentlig
også Valdemarsgade (den pågældende »inspira-
tor« havde altså ikke undersøgt det) endnu var
private veje, således at ejerne kun havde sig selv at
takke for den påklagede tilstand.

Peter Petersens brev lader forstå, at visse gader
på Frederiksbjerg endnu ikke var brolagte; men
kommunen var ellers i fuld gang med dem, som *den*
havde pligt overfor. Endnu i 1830'erne ses opfor-
dringer til borgerne om mod bødeforlæg – 2-10
rigsdaler – at sørge for at vedligeholde deres gade-
strækninger, dække huller med opfyldning og bro-
lægning, således at de kunne stå for et eftersyn. I
1848 kunne det konstateres, at det »tidligere sted-
fundne morads fra Jægergården ind til Mindepor-
ten« nu ved kommunens foranstaltning var for-
vandlet til »en smuk, bred, brolagt gade«, og det
samme gjaldt Guldsmedgade og en del af Klo-
stergade. Et problem var gadernes krogede forløb,
som man gerne ville have rettet ud, når man be-
gyndte at koste så mange penge på dem. Det tog
man samme år fat på for Skolegydes vedkom-
mende (af hensyn til en bedre nedkørsel til hav-
nen), for Kannikegade og for nogle steder på Mejl-
gade. Det kostede lidt ekstra penge, for de
grundejere, det gik ud over, måtte have erstat-
ning, og da kommunen fandt belastningen for
stor, fik man dels et beløb fra den kongelige vej-
kasse, dels tilladelse til at optage et 10-årslån af
den kongelige kasse på 15.000 rigsdaler. I 1873
kulminerede det med projektet »brolægning af alle
byens gader« over 12 år, et projekt, om hvilket det
beskedent hed, at »ingen provinsby kan opvise
magen dertil«. Yderlig nødvendigt var det, skrev
avisen, idet »de fleste gader før vel var slette, men
nu dog var blevet værre på grund af vandværksan-
lægget«. Det, der her tænkes på, er vel den enorme
oprodning, som ledningsnedlæggelserne havde
givet anledning til.

I H.C. Andersens historie om Den standhaftige tinsoldat sættes soldaten på et tidspunkt af et par gadedrenge i en papirsbåd i en regnfyldt rendesten. På sejlturen driver båden ind under et langt rendestensbræt, hvor soldaten møder en rotte, der

12-års-planen holdt ikke, selv om man nåede langt. For Søndergades vedkommende, som her ses under arbejde i 1895, var der dog i og for sig ikke tale om en nybrolægning, men om en udskiftning til de store sten, der endnu ses hist og her, ofte brugt til gærder o.lign.

Fotografen var den kendte Thomas Hermansen, hvis kamera har lokket mange nysgerrige til. Billedet er taget fra hjørnet ved Sønder Allé med Frichs fabrikker til højre.

Århus kommunes biblioteker, Lokalthistorisk samling.

kræver pas af ham. En nutidig læser vil måske undre sig en smule. Hvad var det for et bræt, som i den gamle købstad lå på gaden? Ja, dem var der mange af byen igennem. De skulle lette passagen fra husenes indgange og ud på eller over gaden, og det samme for den kørende trafik fra portene. Og de var faktisk lige så farlige som møgdyngerne. Andet og mere end tinsoldater stoppede ofte i regnvejr rendestene under dem og gav til anledning små oversvømmelser med meget svineri til følge. Men værre var det, at de ofte lå løse. De skulle være fæstnet til brolægningen, og hvis der var flere, til hinanden med jernhager. Det var de naturligvis også; men træet, der var ubehandlet, blev med tiden udblødt, og hagerne gik fra, og deri lå just farerne. Endnu en ironisk indsender beskrev i avisen, denne gang i 1870, hvad der kunne ske: »Man må vogte sig vel for« skrev han, »på sine steder i byen at betræde enden af et rendestensbræt, da det har til følge, at den modsatte ende af brættet hæver sig med en uhyggelig fart i retning af ens hoved; og en fatal berøring undgås kun ved et dristigt spring ud på gaden eller ind på fortovet. Har den betrædende ånds nærværelse nok til at foretage springet, da er han reddet for denne gang, brættet falder med et brag tilbage i sin gamle lurende stilling, men kræver dog undertiden sit bytte forinden, idet måske en lille dreng befinder sig inden for den dalende endes række-
evne«. Indsenderen fortsætter med at beskrive en scene, hvor han skal give plads for en dame, som han oven i købet er nødt til at hilse på. Det ender, hvis uheld skal være, med at han, som det hedder, »danner en fortsættelse af det allerede liggende

rendestensbræt«. Men hvad så med at gå uden om? Det sørger de mest ondskabsfulde og fritsvævende jernhager for at besværliggøre, nemlig ved at bibringe delinkventen strejfsår eller i det mindste ødelagt fodtøj. Miseren er faktisk af et omfang, så at det ville være opportunt med et »Assuranceselskab for rendestensbrætskade«.

Morsomhederne fik en alvorlig tilføjelse i 1874, da en dame kom meget slemt til skade ved et uheldigt møde med et sådant bræt, og avisen foreslog, at man tog sig mere af at fastgøre dem – i første omgang for offentlig regning for at fremme sagen. Ikke desto mindre fortsatte fænomenet århundredet igennem, af og til ved gadenavns nævnelse: Møllegade, Vestergade ved Grønnegade og ikke mindst Søndergade, hvor det var særlig galt.

Den almindelige renholdelse af gader og fortove spillede en stor rolle, hvis man betragter den ovenfra, fra myndighederne. Allerede i 1728 havde stiftamtmanden befalet, at beboerne hver lørdag skulle gøre gaderne rene ud for deres ejendomme og til gadens midte. Men som så mange andre af den slags påbud, blev det ikke overholdt. I begyndelsen af 1800-tallet indeholder avisen en formelig byge af annoncer fra politimesteren om disse forhold. Han havde »med forundring set denne bys indvånere så meget tilsidesætte denne pligt mod det almindelige, at end ikke venskabelige og gentagne påmindelser har kunnet formå dem til dens opfyldelse«. Hvad der skulle ske var, at alle gader og stræder nu 2 gange om ugen, onsdag og lørdag eftermiddag skulle rengøres, at rendestenene skulle holdes oprensede, at fejeskar-net skulle ud af byen og ikke lægges på Skolebak-

ken hen mod Skt. Olufs kirkegård til »utålelig stank« for de omkringboende og passerende, et fænomen, der blev fastholdt helt op i 1850'erne, at hvor mangelen på gårde gør placering af skarnkasser uden for husene nødvendig, disse da ikke måtte fyldes med »ildstankende urenlighed«, at renovation af latrinerne først måtte ske efter kl. 11

På dette billede af Vestergade fra 1884 virker rendestensbrætterne – 2 til venstre og 3 til højre – nu ikke særlig farlige; men det har de nok været i snævrere gader end denne. Det synes, som om man her skulle færdes ualmindelig klodset for ikke, hvis man da havde mistanke til dem, at undgå deres angreb.
Århus kommunes biblioteker, Lokalhistorisk samling.

om aftenen og udføres til steder, hvor hverken byens folk eller vejfarende skulle lide under stan-

ken, og endelig, at der for brolægningen over hele byen skulle gennemføres en »totalforbedring« inden for 6 uger, herunder en omlægning af alle for dybe rendestene. »Opmuntringen« gentages atter og atter med ord som stank og pøle, uhumskheder m.v. Et særligt fif synes det at have været at anvende rendestensvand under fejningen i stedet for frisk vand – med »skadelige udunstninger« til følge.

Fejesagen fortsatte op gennem århundredet. I 1863 var det blevet til 3 gange om ugen – tirsdag, torsdag og lørdag – og rendestenene skulle hver gang gennemskyllles omhyggeligt, også efter at der et par år senere var indført kommunal vandvogn, noget, som flere mente var til mere skade end gavn. I den meget varme sommer 1868 skulle der fejes hver dag, og det gentog sig senere i varme år – sædvanligvis til omkring 1. september. Oprindelig skulle fejningen foregå om eftermiddagen; men i 1871 blev den flyttet til om morgenen inden kl. 8. Undtaget var torvene, der om lørdagen først skulle rengøres efter torvetid. Efter oprettelsen af vandværket blev det i 1873 påbudt, at husejerne i forbindelse med rengøringen skulle lade vandhænderne – vel med slange, selv om det ikke er anført – stå åbne i 10 minutter til udskylning af rendestenene. De, der endnu ikke havde fået vand, måtte fortsat klare sig med brøndvandet. Der var i byrådet en vis interesse for at lade udskylningen foretage ved offentlig foranstaltning. Vandværket var også villig og havde mandskab til det, men der synes ikke at være sket noget.

I sit brev til »Kære Ferdinand« nævnte Peter Petersen foruden sølen og mudderet også, at sneen

Der synes ikke at eksistere noget billede af de mere komplicerede forhold, når der lå sne på gaden. På dette, der er taget i tøvejrs på Søndergade ud for Frichs fabrikker (ved Sønder Allé) ca. 1891, ser fortovet ud til at være rensat; men selve gaden ligger i ælte, og – formentlig – bagerens bud har sat sig til hvile på den ene stang til trækvognen, der var et karakteristisk træk i gadebilledet. Århus kommunes biblioteker, Lokalhistorisk samling.

om vinteren bare blev liggende på fortov og gade og oven i købet blev forøget med det, som folk gravede ud fra deres gårde. Sneen blev altså gået og kørt fast, og passagen blev endnu vanskeligere, end når man bare havde gadens huller at tage hensyn til. Ak ja, hvem sagde vore dages klassificerede gader, hvor man vel, hvis sne engang igen bliver moderne, vil kunne opleve lignende forhold.

Dog næppe kørsel med kane, der åbenbart før i dage gav anledning til overdreven piskeknald. I al fald indskærpede politimesteren i 1820 tilbageholdenhed med knaldene, der skræmte holdende eller passerende heste. Så tidligt som i 1839 propagerede »En ven af god orden« for et »billigt« ønske om anskaffelse af en kommunal sneplov eller, hvis det ikke kunne bevilges, da simpelt hen et forbud mod at kaste sneen ud på gaden. Væk skulle den naturligvis, og den måtte da dynges op langs rendestenene. Om det har været praktikabelt i den gamle, snævre by, er svært at sige – der var jo altid

mere sne, hvis man skal tro både den fjerne og på det sidste også den nære erindring.

»Intet nyt under solen« vil måske en og anden hæfte på ovenstående. Men det er jo ikke rigtigt. Der er sket en enorm udvikling, og festugens udladninger og »livet« på gågaden er jo småting mod de generelle forhold, der her er givet glimt af, men småting, som man på en eller anden måde må finde en løsning på. Vi kan konstatere, at bykeren en gang imellem lugter. I 1800-tallet stank den – meget, og mere end vi kan fantasere os til!

F.H.L.

Døde i 1989

Aggergren, Holger Willemoes
(3. juli 1906-27. juni 1989).
Designer, pibefabrikant.

Albertsen, Truels
(6. april 1910-7. nov. 1989).
Journalist, ansat ved Demokraten
1954-74, rejsefører.

Alleslev, Herluf
(13. sep. 1902-10. jan. 1989).
Andenlærer ved Egå Skole 1930-35,
førstelærer 1935-64, skoleinspektør
ved Sølystskolen 1964-69.

Andersen, Børge
(17. aug. 1910-14. aug. 1989).
Gartneriejer i Stautrup 1936-86,
medlem af Ormslev-Kolt Sogneråd
1950-54.

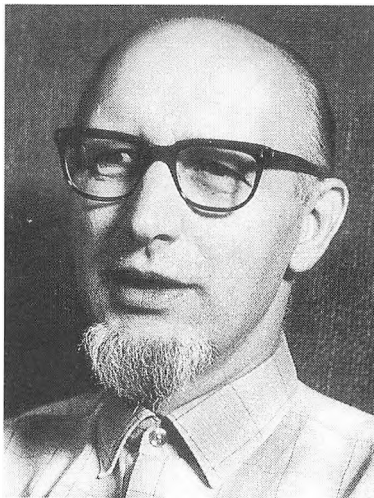
Bentzen, Ole
(19. marts 1917-16. marts 1989).
Leder af Statens Hørecentral, Århus,
1952-85, overlæge ved Århus Kom-
munehospital 1956-85, lektor i audio-
logi ved Århus Universitet 1962-79,
formand for Børnenes Kontor
1964-85.

Bernstorff, Erik von
(9. juli 1922-6. sep. 1989).
Lektor, ansat ved Marselisborg Gym-
nasium 1952-54, ved Århus Katedral-
skole 1954-87.

Ole Bentzen

Erik von Bernstorff

Beyer, Aksel
(14. marts 1904-1. juli 1989).
Overlærer, ansat ved Risskov Skole
1930-70, formand for Risskov Roklub
og de Samvirkende Idrætsklubber i
Vejlby-Risskov.

Bjerre, Otto
(6. maj 1932-26. okt. 1989).
Direktør, medejer af pandefabrikken
Look i Lystrup 1978-89.

Bladt, Hans Chr.
(24. okt. 1943-4. marts 1989).
Direktør i byggefirmaet Lorenzen &
Bladt 1969-89.

Boeskov, Paul
(28. marts 1902-6. jan. 1989).
Læge i Hasle 1932-77, formand for
Århus Røde Kors.

Boland, Holger
(14. jan. 1905-11. nov. 1989).
Operasanger, sceneinstruktør, kunst-
nerisk leder af Den Jyske Opera
1947-69.

Carstens, Laurits
(26. nov. 1904-2. juli 1989).
Organist og kantor ved Skt. Johannes
Kirke 1931-74.

Christensen, Bjørn B.
(16. nov. 1918-29. juli 1989).
Sekretær i Foreningen af Jyske
Landboforeninger 1964-87, sekreta-
riatschef i Landboorganisationernes
Faglige Landscenter 1971-86, redak-
tør af Jydsk Landbrug 1964-70.

Holger Boland

Christiansen, Kjeld F.

(18. aug. 1923-18. nov. 1989).
Kasserer ved Århus Sporveje, leder af
AGFs håndboldafdeling.

Dahlgaard, Mikkel

(30. dec. 1895-11. nov. 1989).
Tømrer ved Århus Kommune, for-
mand for Århus Døveforening.

Dalsborg, Erling

(22. jan. 1925-24. aug. 1989).
Skuespiller ved Århus Teater
1961-89.

Danø, Axel

(23. nov. 1907-5. feb. 1989).
Købmand, leder af genbrugsfabrik i
Brabrand.

Ehrenreich, Hans

(4. maj 1936-23. dec. 1989).
Værktøjsmager i Århus, pedel ved
Testrup højskole, håndboldspiller.

Flindt, Ellen

(10. juli 1945-23. jan. 1989).
Sygeplejerske ved Århus Kommune-
hospital 1971-76, galleriejer i Århus
1976-88.

Forsberg, Rickard

(5. feb. 1911-11. feb. 1989).
Skræddermester i Århus 1939-89.

Gylling, Aage

(11. sep. 1909-6. juli 1989).
Lærer ved Beder Gartnerskole
1933-35, konsulent ved Det Jydske
Haveselskab 1935-79, redaktør af
tidsskriftet Haven 1964-79.

Hall, August

(25. okt. 1908-4. dec. 1989).
Snedkermester og møbelfabrikant i
Viby, medindehaver af firmaet
Hvolby & Hall, fodboldommer.

Halling, Bent

(19. marts 1920-19. marts 1989).
Flymekaniker ved Kirstinesminde
Flyveplads 1957-87.

Hansen, Egon H.

(14. aug. 1922-28. sep. 1989).
Museumsassistent, ansat ved Forhi-
storisk Museum 1960-89.

Hansen, Hans Hvid

(27. juli 1931-15. april 1989).
Reservelæge ved Århus Kommune-
hospital 1964-71, overlæge ved Ra-
diumstationen 1971-89.

Hansen, Martin Trier

(1. juni 1898-4. jan. 1989).
Bagermester i Århus 1924-61.

Hansen, Sven

(11. juni 1910-30. aug. 1989).
Landskabsarkitekt, lektor ved Arki-
tektskolen 1965-76, professor
1976-80, formand for Det Jydske Ha-
veselskab 1970-77.

Hegndal, Eva Foersosm

(17. nov. 1921-18. nov. 1989).
Administrerende oversygeplejerske,
ansat ved Psykiatrisk Hospital
1953-89.

Heilskov, N.S.C.

(6. april 1921-15. nov. 1989).
Overlæge, chef for Centrallaborato-
riet ved Århus Amtssygehus 1957-89,
formand for Jysk Biologisk Selskab.

Holm, Svend

(6. marts 1906-17. jan. 1989).
Antikvitetshandler i Århus 1930-87.

Hovmand-Olsen, Arne

(16. nov. 1919-19. nov. 1989).
Møbelarkitekt i Århus 1944-75.

Jensen, Asta

(3. juni 1904-8. marts 1989).
Kaffehandler i Århus, indehaver af
»Kronen« i M.P. Bruuns Gade
1927-69.

Jensen, Christian Iver

(29. sep. 1911-2. feb. 1989).

Direktør for Magdalene-Møllen 1955-62, for Jyllands Brødfabrikker 1962-71, for Magdalene Brød 1971-75.

Jensen, Ejnar

(27. dec. 1899-21. juni 1989).

Ligningschef, ansat ved Århus Skattevæsen 1921-69.

Jensen, Jens Martin

(25. marts 1902-19. juli 1989).

Sparekassebogholder, ansat i Landbosparekassen 1923-67, formand for Skt. Pauls Sogns menighedsråd, Guldbryllupsasylet og Marselisborg Gymnasiums skolenævnet.

Jensen, Knud

(20. juni 1918-5. okt. 1989).

Danseinstruktør i Århus 1946-89.

Jensen, Knud Erik

(14. maj 1933-13. marts 1989).

Kaffehandler i Århus, indehaver af »Kronen« i M.P. Bruuns Gade 1969-85.

Jensen, Therkel

(26. okt. 1910-22. okt. 1989).

Vulkanisør og grosserer i Århus, direktør for Th. Jensen Autogummi A/S.

Johansen, Niels

(19. feb. 1921-14. sep. 1989).

Brugsuddeler i Tranbjerg 1946-81, lokalhistoriker.

Knud Jensen

Jørgensen, Helmuth

(24. jan. 1913-28. nov. 1989).

Økonomichef, ansat i Falcks Redningskorps 1934-80.

Jørgensen, Kaj Helmuth

(13. dec. 1920-15. marts 1989).

Salgschef i Århus, stifter af Den Jyske Pigegarde 1965, leder af pigegarden 1965-89.

Jørgensen, Knud

(21. sep. 1902-6. april 1989).

Læderhandler i Århus.

Jørgensen, Thorkil

(22. dec. 1921-20. jan. 1989).

Gas- og vandmester i Viby 1969-89.

Kamstrup, Olaf

(25. april 1919-1. marts 1989).

Fabrikant, indehaver af Kamstrup Manometer- og Termometerfabrik 1946-66, direktør for Kamstrup-Metro A/S 1966-87.

Kielsgaard, Søren

(22. april 1910-26. jan. 1989).

Kioskejer på Harald Jensens Plads, formand for Århus Kioskejerforening.

Krabsen, Jørgen

(8. juni 1944-21. jan. 1989).

Overlærer, ansat ved Søndervangskolen 1969-89.

Kristensen, Hella Koopmann

(22. dec. 1948-29. jan. 1989).

Læge i Risskov 1985-89.

Kristensen, Vilhelm

(21. nov. 1920-29. juli 1989).

Musiker, basunist i Århus Symfoniorkester 1943-86.

Krog, Marie

(29. okt. 1896-13. feb. 1989).

Børnehaveder i Århus 1940-66.

Kubaszewski, Michael

(13. aug. 1930-13. feb. 1989).

Maler, keramikker og skulptør i Århus 1972-89.

Laier, Orla G.

(17. okt. 1920-16. sep. 1989).

Økonomidirektør, ansat ved Mejeriet Enigheden 1946-87.

Larsen, Rud E.B.
(9. april 1928-4. dec. 1989).
Laboratoriemester, ansat ved Bioke-
misk Institut 1958-89.

Laursen, Benny Fisker
(20. nov. 1944-6. jan. 1989).
Møbelhandler i Århus, indehaver af
Århus Renæssance Møbellager i
Nørre Alle.

Lyngbye, Otto V.B.
(6. juni 1906-13. marts 1989).
Adjunkt ved Marselisborg Gymna-
sium 1934-47, lektor 1947-72.

Madsen, Hans J.
(22. nov. 1898-7. dec. 1989).
Bedemand i Århus 1922-70, formand
for Bedemændenes Landsforening.

Michelsen, Ingvard
(23. juli 1905-9. nov. 1989).
Smedemester i Århus 1935-73, cykel-
rytter.

Mikkelsen, Aage
(13. okt. 1910-12. juni 1989).
Tømrermester i Elsted 1949-66.

Mogensen, Andreas
(22. april 1907-8. aug. 1989).
Frisørmester i Århus 1938-62.

Mogensen, Ivan
(30. juli 1930-20. juni 1989).
Teatermaler og scenograf ved Århus
Teater 1953-89.

Mortensen, Karna
(6. juli 1929-31. dec. 1989).
Hjemmehjælper i Äbyhøj 1971-75,

Jakob Nielsen

hjemmehjælpsleder i Social- og Sund-
hedsforvaltningen 1975-87.

Møller, Peter
(20. sep. 1910-7. okt. 1989).
Gårdejer i Lindå, medlem af Tod-
bjerg-Mejlby Sogneråd 1950-58.

Nielsen, Anne
(24. juli 1898-31. dec. 1989).
Pensionatsværtinde, indehaver af
»Pension Samsø« i Høegh Guldbergs
Gade.

Nielsen, Axel
(5. jan. 1902-26. feb. 1989).
Proprietær, ejer af Brendstrup Ho-
vedgård 1933-89, formand for Meje-
riet Vesterbro 1961-68, for Vejlbj
Landbrugsskole 1953-63 og for Tilst
Brugsforening 1961-70.

Nielsen, Henning
(29. sep. 1921-4. marts 1989).
Socialinspektør i Holme-Tranbjerg
Kommune 1959-70, leder af Holme
Socialkontor 1970-75, afdelingschef i
Social- og Sundhedsforvaltningen
1975-84.

Nielsen, Jakob
(12. sep. 1937-31. marts 1989).
Journalist ved Danmarks Radio
1959-72, programredaktør og sous-
chef ved Danmarks Radios provinsaf-
deling 1973-78, afdelingsforstander
ved Danmarks Journalisthøjskole
1983-86, programchef og leder af
Danmarks Radios provinsafdeling
1987-89.

Nielsen, Laurits
(11. april 1905-24. feb. 1989).
Fiskeskipper i Århus 1920-69.

Nielsen, N.P.
(8. okt. 1902-16. sep. 1989).
Smedemester, karosseri- og genera-
torfabrikant i Århus.

Nielsen, Olfert I.
(5. juli 1929-7. okt. 1989).
Grosserer, indehaver af firmaet Vimo
Ost 1964-89, formand for Århus Ri-
deklub 1974-80.

Nielsen, Poul Marstrand
(24. feb. 1941-9. maj 1989).
Isenkræmmer i Århus, indehaver af
isenkramforretningen Marstrand
1972-80.

Paludan, Hother
(16. okt. 1900-10. nov. 1989).
Optiker i Århus 1950-89.

Pedersen, Arne Møller
(20. sep. 1921-10. dec. 1989).
Skræddermester i Århus og Risskov
1952-89.

Pedersen, Gustav Cajus
(22. april 1904-15. april 1989).
Læge i Århus 1936-70.

Pedersen, Holger
(14. juli 1908-7. feb. 1989).
Tømrermester i Brabrand.

Pedersen, Niels Fr.
(19. maj 1918-12. nov. 1989).
Mejerist, kedelpasser i Mejeriselska-
bet Danmark 1952-85.

Poulsen, Leif
(3. jan. 1942-3. feb. 1989).
Regnskabschef i AMC Maskin Com-
pagni 1954-87, administrationschef i
ingeniørfirmaet Abrahamsen & Niel-
sen 1987-89, formand for Boligselska-
bernes 5. kreds.

Rasmussen, Harald
(24. maj 1901-19. april 1989).
Kontorassistent ved DSB, musiker
med tilnavnet »Fatter«.

Hans Rishøj

Reeholm, Viggo
(7. aug. 1907-17. nov. 1989).
Afdelingsingeniør, ansat ved Stads-
ingeniørens Kontor 1970-74.

Rishøj, Hans
(13. aug. 1913-16. juni 1989).
Korrektør og arkivar ved Demokra-
ten 1930-43, journalist 1943-49, che-
fredaktør ved Silkeborg Socialdemo-
krat 1949-58, ved Demokraten
1958-74, formand for DSU i Århus
1934-36, for Århus Journalistforening
1960-65.

Schmidt Allan
(14. aug. 1923-21. april 1989).
Maler, billedhugger og grafiker.

Schmidt, Ejnar J.
(24. aug. 1912-30. april 1989).
Lærer ved Ny Munkegades Skole
1937-48, ved Århus Handelsstands-
forenings Handelsskole 1938-50,
adjunkt ved Den Jydske Handelshøj-
skole 1950-59, forstander for Århus
Købmandsskole 1959-79.

Schmidt, Tage Bach
(10. maj 1912-17. aug. 1989).
Tømrermester i Åbyhøj, medindeha-
ver af Åbyhøj Maskinsnedkeri
1939-89, medlem af Åby Sogneråd
1958-70.

Allan Schmidt

Ejnar J. Schmidt

Schneevoigt, Frantz-Heinrich

(21. feb. 1918-29. juli 1989).

Afdelingsingeniør i firmaet Bruun & Sørensen 1965-73, produktionschef 1973-80.

Simonsen, Hejne

(3. juni 1922-13. aug. 1989).

Professor i nytestamentlig eksegese ved Århus Universitet 1967-89.

Skov-Petersen, Palle

(16. nov. 1916-3. marts 1989).

Programsekretær ved Østjyllands Radio 1961-69, leder af regionalradioen 1969-74.

Stellfeld, Bent C.

(11. feb. 1924-5. dec. 1989).

Afdelingsleder, ansat ved Musikvidenskabeligt Institut 1952-89.

Strandgaard, Elmer

(23. dec. 1899-5. maj 1989).

Rutebilejer, indehaver af ruterne Åbyhøj-Århus og Brabrand-Årslev-Århus 1937-79, formand for Andelselskabet Århus Rutebilstation.

Sørensen, Johannes Lauge

(14. juli 1896-13. jan. 1989).

Elektriker i Skødstrup og Århus, medlem af Skødstrup Sogneråd 1954-62.

Sørensen, Jørgen Juul

(26. aug. 1938-2. maj 1989).

Restauratør, direktør for Hotel Ansagar 1975-85.

Sørensen, Aage

(13. juni 1904-19. juli 1989).

Forretningsfører i Jord & Beton Århus A.m.b.A. 1933-60.

Thodesen, Carl Aage

(18. juni 1923-10. aug. 1989).

Skolebetjent ved Katrinebjergskolen 1953-87.

Topp, Hans J.W.

(26. juni 1929-5. sep. 1989).

Socialpædagog, kordegn i Astrup-Tulstrup-Hvilsted 1986-89.

Tønning, Niels Jørgen

(29. maj 1931-14. jan. 1989).

Kriminaloverbetjent, fabrikant, direktør for sikringsfirmaet Scan Alarm A/S 1971-89.

Ølholm, Knud

(1. dec. 1923-8. aug. 1989).

Trykkerichef, ansat ved Jyllands-Posten 1947-89.